

องค์ประกอบในภูมิทัศน์ของบ้านต่อแพ

- 1) รูปทรงของแผ่นดินเป็นที่ราบระหว่างหุบเขาซึ่งไม่ได้ต่อเนื่องเป็นผืนเดียวกันโดยตลอด ที่ราบเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ที่เนินจะเป็นที่ตั้งชุมชน
- 2) ดินมีลักษณะเป็นดินร่วนปนทราย กรวด และลูกรัง ความชื้นน้อย
- 3) พืชพรรณเป็นพืชพื้นถิ่น (Native Plant) ในลักษณะเดียวกันกับพื้นที่ศึกษาอีกสองแห่งที่ขึ้นเฉพาะพื้นที่ที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลมาก และเป็นพืชพรรณในป่าเต็งรังผสมกับป่าเบญจพรรณ โดยพืชพรรณเป็นไม้ผลัดใบ ทำให้ภูมิทัศน์เปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาล
- 4) น้ำมีธารน้ำไหลผ่านพื้นที่ตั้งของหมู่บ้านคือแม่น้ำยวมซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีค่าของชุมชน
- 5) องค์ประกอบที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ อาคาร บ้านเรือน วัด ศาล ถนน ฯลฯ ยังมีรูปแบบสถาปัตยกรรมไทในอดีต ซึ่งมีมากกว่าบ้านปางหมูและบ้านเมืองปอน แต่ก็เริ่มมีรูปแบบที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัยในบางส่วนเช่นกัน อาคารขนาด 1-2 ชั้น ใช้วัสดุจากธรรมชาติและวัสดุสมัยใหม่ แต่สิ่งก่อสร้างก็ยังมีอยู่ไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่โดยรอบ

ภาพที่ 3.75 แสดงภูมิทัศน์การตั้งถิ่นฐาน หมู่บ้านต่อแพ

2) ชุมชน

บ้านต่อแพเป็นชุมชนไทใหญ่ที่ยังคงเอกลักษณ์หลายอย่างไว้ได้อย่างน่าสนใจดังนี้

1) ผังของหมู่บ้านและการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ชุมชนมีพื้นที่ราบระหว่างหุบเขาที่ไม่ต่อเนื่องโดยตลอด เช่นเดียวกับพื้นที่ศึกษาอีกสองแห่ง ชุมชนจึงมีลักษณะการตั้งถิ่นฐานกระจายตัวเป็นกลุ่มๆ ซึ่งไม่ได้เป็นการเกาะกลุ่มกันอย่างต่อเนื่องมากนัก และด้วยข้อจำกัดของพื้นที่ราบที่ไม่ต่อเนื่องดังกล่าวพื้นที่เกษตรจึงมีทั้งที่ติดน้ำกับชุมชน และมีพื้นที่ที่แยกไปอีกฟากหนึ่งของถนน กระจายตัวล้อมรอบพื้นที่ตั้งหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์ที่ดินก็มีการแบ่งตามการใช้งานอย่างชัดเจน เช่นเดียวกับชุมชนอื่น กล่าวคือ มีบริเวณที่พักอาศัย บริเวณที่ทำการเกษตร

บริเวณพื้นที่ทำพิธีกรรม บริเวณที่เผาศพ/ป่าประเพณี ส่วนรูปแบบของการใช้ที่ดินในบ้านยังคงคล้ายคลึงกันในชุมชน คือ มีส่วนปลูกพืชสวนครัว ส่วนเลี้ยงสัตว์ อาบน้ำ ตากผ้า ลานอเนกประสงค์ ซึ่งมีรูปแบบผังบริเวณของบ้านพักอาศัยแตกต่างกันตามลักษณะของวันเกิดของเจ้าบ้านตามความเชื่อของชาวไทใหญ่เช่นกัน

ภาพที่ 3.76 แสดงภูมิทัศน์ภายในชุมชนบ้านต่อแพ

2) องค์ประกอบที่สำคัญของชุมชนบ้านต่อแพ มีดังนี้

- วัดต่อแพเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญทั้งทางจิตใจ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับองค์ประกอบทางความเชื่ออื่นๆ ของชุมชน

- ศาลเจ้าเมืองหรือหอเจ้าเมือง มีการใช้งานในช่วงเวลาของงานประเพณีของชุมชน เป็นองค์ประกอบที่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชุมชน

- หอหมู่บ้านเป็นองค์ประกอบที่มีเพื่อการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิม และมีการใช้งานเฉพาะบุคคลและเฉพาะช่วงเวลาพิเศษในงานประเพณีสำคัญเท่านั้น

- ป่าช้าเป็นองค์ประกอบในด้านของความเชื่อและความตายของผู้คนในชุมชน แม้ว่าความเชื่อดั้งเดิมองค์ประกอบส่วนนี้ต้องแยกห่างจากองค์ประกอบอื่นๆ ก็ตาม แต่ป่าช้าของชุมชนต่อแพไม่ได้ห่างจากบริเวณชุมชนมากนัก เนื่องจากพื้นที่พักอาศัยของชุมชนมีการขยายตัวเข้าใกล้องค์ประกอบในส่วนนี้

- ศาลาอเนกประสงค์เป็นองค์ประกอบใหม่ที่เกิดขึ้นไม่นานในชุมชนต่อแพ (เช่นเดียวกับบ้านปางหมู) ซึ่งมีขึ้นเพื่อรองรับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป และใช้เป็นสถานที่พักรอรถโดยสารประจำทาง

- บ้านเรือนมักเกาะกลุ่มในลักษณะของการกระจายตัวเป็นกลุ่มๆ ตามพื้นที่ราบที่มีอย่างจำกัดไม่ต่อเนื่องกันเป็นพื้นที่เดียวกัน

3) พื้นที่เปิดโล่งและพื้นที่นันทนาการ

บ้านต่อแพมีความหนาแน่นน้อยที่สุดในพื้นที่ศึกษาทั้งสามแห่ง สำหรับพื้นที่เปิดโล่งที่สำคัญ คือ ลานวัด ลานศาลเจ้าเมือง ถนน หุ่นา และแม่น้ำ

4) ทิศทางการวางผัง

บริเวณกลางชุมชนเป็นที่ตั้งของวัด ซึ่งในอดีตวัดของชุมชนตั้งอยู่ใกล้กับศาลเจ้าเมือง หากแต่เกิดเพลิงไหม้ขึ้นจึงสร้างวัดขึ้นใหม่แยกห่างจากศาลเจ้าเมือง โดยมีอาคารพักอาศัยกระจายอยู่โดยรอบ ตำแหน่งของสุสานและป่าช้าไม่ห่างจากชุมชนมากนัก พื้นที่เกษตรกรรมกระจายตัวรอบชุมชนทั้งที่ติดน้ำและไม่ติดน้ำ เนื่องจากพื้นที่ราบไม่ต่อเนื่องกัน

5) เส้นทางคมนาคม

ถนนระหว่างชุมชนที่เชื่อมโยงบ้านต่อแพไปสู่ชุมชนอื่นๆ คดเคี้ยวขนานไปกับชุมชน ถนนคอนกรีตในชุมชนมีลักษณะตาข่ายเป็นไปตามลักษณะของภูมิประเทศ

3) สถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรมของหมู่บ้านต่อแพ มีเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทใหญ่ อาคารและสิ่งก่อสร้างที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมสามารถแบ่งเป็น 3 กลุ่ม

3.1) สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธา ความเชื่อ และวัฒนธรรม

สถาปัตยกรรมอันเนื่องมาจากความศรัทธา ความเชื่อ และวัฒนธรรม ได้แก่ วัด เจดีย์ อุโบสถ ศาลาการเปรียญ ศาลเจ้าเมือง หอหมู่บ้าน และป่าช้า

- วัดต่อแพมีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากพม่า บริเวณวัดมีศาลาการเปรียญที่มีรูปทรงสถาปัตยกรรมไทใหญ่ หลังคาหลายชั้นสลับซับซ้อนและประดับตกแต่งส่วนเชิงชายอย่างสวยงาม วัสดุและโครงสร้างหลักเดิมใช้ไม้เป็นโครงสร้าง หลังคาแป้นเกล็ด ผนังไม้ แต่ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงวัสดุไปจากเดิม เช่น การใช้สังกะสีมุงหลังคา การใช้โครงสร้างคอนกรีตเป็นดอม่อ มีเจดีย์แบบพม่า วิหารนอกจากนั้นยังมีศาลาสงฆ์ที่สร้างด้วยไม้ มีการแกะสลักลวดลายตกแต่งตามศิลปะไทใหญ่ เว็จกุฎีไม้รูปทรงศิลปะไทใหญ่ ในศาลาการเปรียญมีการเก็บผ้ามาบันทึกดินลายคุนเก่าแก่ที่มีคุณค่ายิ่ง

ภาพที่ 3.77 แสดงทางเข้าวัดต่อแพ

ภาพที่ 3.78 แสดงหลังคาของศาลาการเปรียญ วัดต่อแพ

- ศาลาการเปรียญ (จองหรือศาลาอเนกประสงค์) ศาลาการเปรียญของวัดต่อแพสูง 2 ชั้น ได้ถูกเปิดโล่ง โครงสร้างไม้ผสมคอนกรีต เสาเป็นไม้ดอมม่อนคอนกรีต บันไดคอนกรีต มีการใช้หลังคาปีกสูง มีคอสอง 2 คอสอง และมีการซ้อนหลังคา 3 ชั้น (2 คอ 3 ชาย) บริเวณเชิงชายทำด้วยไม้มีการแกะสลักหรือฉลุเชิงชายเป็นลวดลายวิจิตรงดงาม ผนังไม้ตีตามตั้ง บางส่วนเป็นฝาไหล หลังคาของศาลาการเปรียญจะแสดงสถานะหรือความสำคัญของพื้นที่ใช้สอยภายในด้วย และมีความสัมพันธ์ของจำนวนหลังคาบกับจำนวนพื้นที่ใช้สอยภายในที่สะท้อนให้เห็นเป็นลักษณะทางสถาปัตยกรรม (สัมภาษณ์สมคิด จิรทัศน์กุลและเสนอ นิลเดช)

ภาพที่ 3.79 แสดงศาลาการเปรียญ วัดต่อแพ

- วิหารพระอุปคุต (วิหารพระบัวเข็ม) ชาวไทใหญ่เชื่อว่าพระอุปคุต มีหน้าที่ดูแลรักษาพระเจดีย์ วิหารพระอุปคุตของวัดต่อแพมีขนาดค่อนข้างใหญ่ รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบไทใหญ่และมีอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมพม่า หลังคาปั้นหยาย ยกคอสอง 3 คอสอง หลังคา 4 ดับ และมีหน้าจั่วทั้ง 4 ทิศ ผังมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส บริเวณทางเข้ามีการยื่นมุข คลุมบันได มีการประดับตกแต่งลวดลายแบบศิลปะไทใหญ่บริเวณหน้าจั่ว ปลายจั่ว และเชิงชาย (สัมภาษณ์โชติมา จตุรวงศ์)

- เจดีย์วัดต่อแพ มีลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างจากเจดีย์ทั่วไป มีลักษณะเป็นเจดีย์แบบพม่า บริเวณปลายยอดฉัตรมีการตกแต่งอย่างสวยงาม มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมดังนี้ เจดีย์เป็นเจดีย์ 8 เหลี่ยม ฐานเหลี่ยม ฐานของเจดีย์เป็นฐานปัทม์ 3 ชั้น ชั้นแรกมี ชุ่มพระประจำ 4 ทิศ สลับกับเจดีย์ประจำทิศ 4 องค์ ฐานปัทม์ชั้นที่ 2 มีรูปปั้นของ “มนุสีหะ” (มนุ ตีหะ) ซึ่งมีลักษณะของมนุษย์ผสมกับสิงห์โต ฐานชั้นสุดท้ายมี “หม้อ บูรณะกตะ” โดยรอบ มีปล่องไฉนรับยอดฉัตรด้านบน (สัมภาษณ์โชติมา จตุรวงศ์)

- อุโบสถของวัดต่อแพมีลักษณะของสถาปัตยกรรมไทใหญ่ โดยหลังคาอุโบสถมีการยกคอสอง 4 คอสอง หลังคาหน้าจั่ว 3 ดับ และหลังคาปีกนก 2 ตัว รวม 5 ดับ มีการประดับลวดลายที่หน้าจั่วปลายจั่ว และเชิงชาย บริเวณชุ่มประคูมีการทำลวดลาย เป็นลายคล้ายดอกไม้ แบบศิลปะไทใหญ่

ภาพที่ 3.81 แสดงอุโบสถ วัดดอยแพ่ง

- ศาลเจ้าเมืองหรือหอเจ้าเมืองเป็นศาลที่ตั้งขึ้นคู่กับหมู่บ้านดอยแพ่ง ผังของศาลเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันด้านยาวเป็นด้านทางเข้า โครงสร้างไม้ หลังคาสัณฐาน ภายในศาลโล่ง ผนังเป็นไม้ระแนง มีการประดับตกแต่งบริเวณชายคาและหน้าจั่ว ด้านหน้ามีซุ้มไถ่ของสำหรับบูชา

ภาพที่ 3.82 – 3.83 แสดงศาลเจ้าเมือง หมู่บ้านดอยแพ่ง

- หอหมู่บ้าน มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เรียบง่าย ลักษณะที่เด่นชัดของหอหมู่บ้าน คือ มีความสูงของหอที่สูงกว่าอาคารอื่นๆ มีความสูงประมาณ 2 ชั้น หลังคาทรงปีกนก (Hip-Gable Roof) ชายคาคลุมกว้าง ไม้มีผนัง มีระเบียงโดยรอบ

ภาพที่ 3.84 แสดงหม้อบ้าน หม้อบ้านต่อแพ

- ที่เผาศพมีความสูงประมาณ 2 ชั้น ไม่มีผนัง มีแต่หลังคาปีกนก ยกคอสองสูง หลังคา 2 ดับ มุงด้วยสังกะสี พื้นที่โดยรอบที่เผาศพเป็นป่าช้า

ภาพที่ 3.85 แสดงที่เผาศพ หม้อบ้านต่อแพ

ภาพที่ 3.86 แสดงที่เผาศพ หม้อบ้านต่อแพ

3.2) สถาปัตยกรรมที่รองรับความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิต

สถาปัตยกรรมที่รองรับความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ได้แก่ บ้าน ร้านค้า ห้องน้ำ ศาลา และปอน้ำ

บ้านเป็นเรือนเครื่องสับ โครงสร้างไม้ ใต้ถุนสูง ตัวเรือนแบ่งเป็น 2 ชั้น ฐานหน้า เติ้น ครัวหรือแม่เตาไฟ ห้องนอน ส่วนเก็บของและเก็บข้าวเปลือก หลังคาจั่วมีลาดเอียงมาก มีชายคาปีกนกคลุมจั่วทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ชายคายื่นยาวคลุมชานและบันได หลังคามุงด้วยใบตองตึง บ้านอาจแบ่งได้ 4 รูปแบบคือ เรือนแบบจั่วเดียวทั้งชายคาคลุมหลังคาอยู่ในเรือนเดียวกัน เรือนแบบจั่วเดียวมียุ้งข้าวแยกจากตัวบ้าน เรือนจั่วแฝดทั้งชายคาคลุมหลังคาอยู่ในเรือนเดียวกัน และเรือนจั่วแฝดมียุ้งข้าวแยกออกจากตัวเรือน

ภาพที่ 3.87 แสดงเรือนแบบจั่วเดียว หมู่บ้าน
ต่อแพ

ภาพที่ 3.88 แสดงเรือนแบบจั่วเดียว หมู่บ้านต่อแพ

ภาพที่ 3.89 แสดงเรือนพักอาศัยแบบใหม่
มีช่องเปิดเป็นหน้าต่าง หมู่บ้านต่อแพ

ภาพที่ 3.90 แสดงบันไดทางขึ้นบ้านติดกับชาน
หมู่บ้านต่อแพ

ลักษณะของเรือนจั่วเดียวและเรือนจั่วแฝดที่หมู่บ้านเมืองปอน มีรูปแบบสถาปัตยกรรม วัสดุในการก่อสร้าง และโครงสร้าง คล้ายคลึงกับเรือนจั่วเดียวและเรือนจั่วแฝดที่หมู่บ้านปางหมู และหมู่บ้านเมืองปอน ต่างกันที่หมู่บ้านต่อแพยังหลงเหลือกลุ่มบ้านเรือนไทใหญ่รูปแบบดั้งเดิมได้มากกว่าที่หมู่บ้านปางหมู บ้านเรือนของชาวไทใหญ่ในหมู่บ้านต่อแพ มีลักษณะดังนี้

วัสดุที่ใช้ก่อสร้างบ้านหลักคือไม้ โครงสร้างหลังคาใช้ไม้จริงผสมกับไม้ไผ่ หลังคามุงด้วยใบตองตึงซึ่งจะมุงซ้อนกัน พื้นบ้านส่วนนอกและเดินเป็นไม้จริง พื้นที่บริเวณครัว เตาไฟและชานนอกเป็นฟากไม้ไผ่ ผนังเรือนขึ้นกับฐานะของเจ้าของบ้านและความสอดคล้องกับพื้นที่ใช้สอย เช่น ห้องนอนใช้ไม้จริงตีตามตั้งสลับกับฝาไหล มีช่องเปิดเล็กๆ บริเวณเรือนนอน บริเวณเตาไฟ นิยมใช้ผนังขัดแตะ โดยใช้ไม้ไผ่ทาบแบนสานขัดกัน และไม้กันฝาบริเวณเตาไฟให้จรดหลังคา แต่เปิดโล่งให้ระบายอากาศได้ สำหรับยังชาวมีการใช้โครงสร้างมีทั้งไม้จริงและไม้ไผ่

พื้นที่ใช้สอยในบ้านประกอบด้วยบันได เดิน คิ้ว (แม่เตาไฟ) ห้องนอน ยุ้งข้าว ใต้ถุน และห้องน้ำ บันไดทางขึ้นอยู่บริเวณชานหน้าบ้าน อยู่ด้านหน้าของเรือน ขนาดกว้าง 0.90-1.10 เมตร สูงแล้วแต่ความสูงของเรือน อาจมีหลังคาคลุมหรือเป็นชานตากแดด ถัดไปเป็นเตินที่อยู่ใต้ชายคา

เตินเป็นท่อนอกประสงคิไว้รับแขก พักผ่อน ทานอาหาร ทำกิจกรรมต่างๆ เช่น เป็นที่นอน ที่ประดิษฐานหิ้งพระ (แข่งพะลา) จัดกิจกรรมต่างๆ ในวันสำคัญ เตินในเรือนทั่วไปมีขนาดประมาณ 1-2 ช่วงเสา เรือน

คิ้ว (แม่เตาไฟ) บ้านในหมู่บ้านดอแพนิยมรวมคิ้วเป็นส่วนหนึ่งของเรือน คิ้วมักอยู่บริเวณติดกับส่วนเตินหรืออยู่ติดกับชานหน้าบ้านมีหลังคาคลุม คิ้วมักอยู่ส่วนมุมของพื้นที่หรือของห้อง บ้านที่มีพื้นที่บ้านค่อนข้างน้อยอาจมีแม่เตาไฟที่เป็นกระบะดินเหนียว มีเตาอังโล่หรือเตาเหล็กอยู่บริเวณชานบ้าน ผนังของคิ้วเป็นฝาไม้ไผ่สานหรือเปิดช่องระบายอากาศระหว่างผนังและเพดานเพื่อให้อากาศถ่ายเทได้ดี และทำชั้นวางของเป็นไม้ไผ่สานห้อยลงมาจากเพดานใกล้กับเตาไฟไว้เก็บอาหารแห้ง โดยใช้ควันจากการทำอาหารช่วยถนอมอาหารแห้งที่วางอยู่บนชั้น

ภาพที่ 3.92 แสดงหิ้งวางของ (แข่ง) ที่ยื่นออกจากผนังเรือน หมู่บ้านดอแพ

ภาพที่ 3.93 แสดงคิ้วที่มีแม่เตาไฟเป็นเตาเหล็ก หมู่บ้านดอแพ

ห้องนอน บ้านส่วนใหญ่มีเพียง 1 ห้องนอนอยู่ช่วงเสาสุดท้ายของบ้านติดกับบริเวณเติน ในห้องนอนมีหิ้งผีบรรพบุรุษอยู่บริเวณหัวนอน ห้องนอนมักใช้เก็บของใช้ส่วนตัวด้วย บางบ้านมีชั้นวางของใต้ ผนังห้องนอนอาจใช้ไม้จริงหรือไม้ไผ่ สำหรับผนังไม้ไผ่มี 2 ลักษณะคือเป็นฝาปากไม้ไผ่สับใช้ไม้ตีประกบกับเรือนและผนังที่ใช้ไม้ไผ่สานเป็นลวดลาย

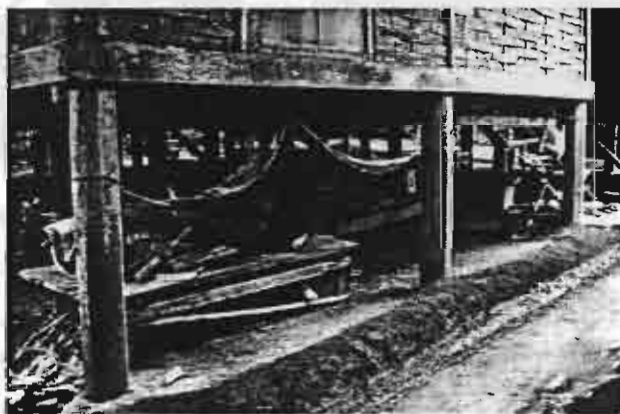
ต่าง ๆ ผนังไม้จริงใช้ดีในส่วนที่ปิดทึบ ในแนวตั้งและแนวนอน ห้องนอนเปิดช่องระบายอากาศบริเวณส่วนบนของผนัง แต่ถ้าเป็นเรือนที่สร้างภายหลังจะมีช่องเปิดเป็นหน้าต่างคล้ายบ้านในภาคกลาง

ภาพที่ 3.94 – 3.95 แสดงส่วนนอนที่เป็นผนังไม้ไผ่สาน หมู่บ้านต่อแพ

ในปัจจุบันหมู่บ้านต่อแพมีจำนวนยังช่วลดน้อยลงแต่ยังคงใช้อยู่ในบางบ้าน เนื่องจากมีโรงสีในตัวหมู่บ้าน ยังช่วมีลักษณะ 2 แบบคือ ยังช่วที่แยกจากตัวเรือนและยังช่วที่อยู่ใต้หลังคาเรือน ยังช่วที่แยกจากตัวเรือนมีเหลืออยู่น้อยมากและไม่มีการใช้งาน ถูกปล่อยทิ้งร้างไว้หรือใช้เก็บของ ส่วนยังช่วที่อยู่ใต้หลังคาเรือนเป็นส่วนหนึ่งของบ้านยังมีการใช้งานอยู่บ้าง

ใต้ถุนเป็นพื้นที่ใช้สอยนอกประสงคิ์ใช้นั่งเล่น พักผ่อน เก็บของ เก็บฟืน เก็บเครื่องมือทำไร่ทำนา ทอผ้า บั่นฝ้าย และตากผลผลิตทางการเกษตร

ภาพที่ 3.96 แสดงใต้ถุนที่ใช้เก็บอุปกรณ์การเกษตรและนั่งเล่น หมู่บ้านต่อแพ

ภาพที่ 3.97 แสดงเรือนร้านค้าชั้นเดียวที่เปิดหน้าบ้านกว้างด้วยบานเฟี้ยม หมู่บ้านต๋อแพ

ห้องน้ำ (ต๋อมอบน้ำ) มีขนาดเล็ก กว้างประมาณ 1.5 เมตร ยาว 2.0 เมตร หลังคาหน้าจั่วหรือเป็นเพิงง่าย ๆ ผนังปิดทึบไม่มีช่องเปิด ใช้ช่องเปิดบริเวณผนังกับหลังคาในการระบายอากาศ วัสดุในการก่อสร้างผนังมีทั้งไม้ไผ่และไม้จริงติดตามตั่ง ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงวัสดุผนังเป็นสังกะสี กระเบื้อง ผนังเป็นสังกะสีคอนกรีตบล็อกหรือก่ออิฐฉาบปูน

เรือนค้าขายเป็นเรือนที่ดัดแปลงมาจากเรือนพักอาศัย มักหันหน้าเรือนออกสู่ถนน ลักษณะเรือนร้านค้าในหมู่บ้านต๋อแพมีลักษณะเหมือนเรือนร้านค้าในชนบททั่วไป ส่วนใหญ่เป็นเรือนชั้นเดียวที่เปิดหน้าบ้านกว้างด้วยบานเฟี้ยม ประตูติดดิน มีการรองรับสินค้าที่มีอยู่ในปัจจุบัน และการเปิดหน้าเรือนตามทางสัญจรแบบดั้งเดิม

ศาลา ในหมู่บ้านต๋อแพมีศาลาหลายรูปแบบ ได้แก่ ศาลาที่ใช้พักผ่อน นั่งเล่น ศาลาคลุมบ่อน้ำใช้ และศาลาสร้างน้ำพระ เป็นต้น ศาลาส่วนใหญ่มีขนาดเล็ก ศาลามีหลายรูปแบบ ทั้งมีรูปทรงและวัสดุก่อสร้างที่เป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทใหญ่ ศาลาพักผ่อนมักมีรูปทรงหลังคาปั้นหยา โครงสร้างไม้ หลังคาแป้นเกล็ดไม้หรือสังกะสี ส่วนศาลาคลุมบ่อน้ำในวัดต๋อแพเป็นศาลาขนาดเล็ก ผนังเป็นสีเหลี่ยมจัตุรัส หลังคาปั้นหยา ปีกนกกว้าง ผนังไม้ดีดแผ่นดีดตามตั่งคล้ายฝาไหล โครงสร้างไม้ หลังคาแป้นเกล็ดไม้ และมีการประดับตกแต่งอาคารบริเวณหลังคา

ศาลาสร้างน้ำพระของวัดต๋อแพ มีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบไทใหญ่ ยกคอสอง 3 คอสอง หลังคา 4 ตับ มีหน้าจั่วเน้นด้านหน้า มีการแกะสลักหรือฉลุเชิงชายเป็นลวดลายวิจิตรงดงาม ศาลาไม่มีผนังโครงสร้างไม้ หลังคาแป้นเกล็ดไม้

ภาพที่ 3.98 แสดงศาลาคลุมบ่อน้ำ วัดต๋อ

ภาพที่ 3.99 แสดงศาลาพักผ่อน วัดต๋อแพ

บ่อน้ำเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องมีทุกบ้าน เดิมจะมีการสร้างศาลาคลุมบ่อน้ำเพื่อรักษาความสะอาด แต่ในปัจจุบันไม่มีการทำศาลาคลุมบ่อน้ำเหมือนในอดีต เป็นเพียงบ่อน้ำคอนกรีตที่พบเห็นทั่วไป

3.3) สถาปัตยกรรมที่เกิดจากการเกษตร

สถาปัตยกรรมที่เกิดจากการเกษตร ได้แก่ เถียงนา ยุงข้าว โดยที่เถียงนา (เถิงนา) มีลักษณะเป็นเรือนยกใต้ถุนสูง ไม่กั้นผนัง ใต้ถุนใช้เก็บของ อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำนา พื้นที่ทำครัว และพักผ่อน ชั้นบนมีลานซึ่งต่อจากบันไดขึ้นได้ขายคานปักนกก้านหน้า ส่วนหลังคาใหญ่เป็นหลังคาจั่วหรือหลังคาปีกนก ซึ่งมีความลาดเอียงมากทั้งชายคลุมจรดระดับพื้นชั้นบน โครงสร้างมี 2 ประเภท คือ เรือนเครื่องผูก และเรือนเครื่องสับแบบง่าย

ภาพที่ 3.100 แสดงเถียงนา หมู่บ้านต๋อแพ

ยุงข้าวมี 2 ลักษณะคือ แยกยุงข้าวออกจากตัวเรือน และมียุงข้าวอยู่ในตัวเรือนซึ่งทั้งชายหลังคาต่ำเพื่อคลุมหลอมข้าว บ้านที่แยกยุงข้าวออกจากตัวเรือน จะสร้างยุงข้าวซึ่งเป็นอาคารขนาดเล็ก ใต้ถุนสูง ผนังเปิดโล่งทิศทางของหน้าจั่วขนานกับเรือนเดิม ยุงข้าวอาจมีผนังทึบใส่ข้าวเปลือกไว้ในห้องของตัวอาคารมีโครงสร้างหลักเป็นไม้จริง ผนังของยุงข้าวมีทั้งไม้จริงและไม่ไผ่ทาบแบนโดยมีโครงคร่าวอยู่ด้านนอกของผนัง ใต้ถุนของยุงข้าวใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ และเก็บฟืนหรือเครื่องมือเกษตร

ภาพที่ 3.101 แสดงยั้งข้าวเป็นส่วนหนึ่งของ
เรือน หมู่บ้านต่อแพ

ภาพที่ 3.102 แสดงยั้งข้าวที่แยกจากเรือน หมู่บ้าน

สรุปลักษณะสถาปัตยกรรมของหมู่บ้านต่อแพในปัจจุบัน มีรูปแบบสถาปัตยกรรมเปลี่ยนแปลงไปบ้าง โดยส่วนใหญ่บ้านเรือนของยังคงรูปแบบรูปแบบสถาปัตยกรรมไทใหญ่ค่อนข้างมาก บ้านเรือนที่สร้างขึ้นใหม่ หรือผู้ที่มีฐานะมักสร้างอาคาร 2 ชั้นหลังคาหน้าจั่ว โครงสร้างคอนกรีตผสมกับไม้ ใช้วัสดุในการก่อสร้างสมัยใหม่ หลังคาสังกะสี หรือกระเบื้องแผ่นเรียบ กระเบื้องลอน

ภาพที่ 3.103 แสดงการเปลี่ยนแปลงวัสดุและรูปแบบสถาปัตยกรรมใน
หมู่บ้านต่อแพ

แนวโน้มของรูปแบบสถาปัตยกรรมในหมู่บ้านต่อแพอาจมีรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่มากยิ่งขึ้น หรือคงรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบไทใหญ่แต่เปลี่ยนวัสดุในการก่อสร้างเป็นวัสดุสมัยใหม่แทน นอกจากนั้นจะมีสถาปัตยกรรมอื่นๆ นอกจากอาคารบ้านเรือนสร้างเพิ่มมากขึ้น เช่น โครงสร้างเพื่อรองรับสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่างๆ รวมทั้งอาคารส่วนราชการ

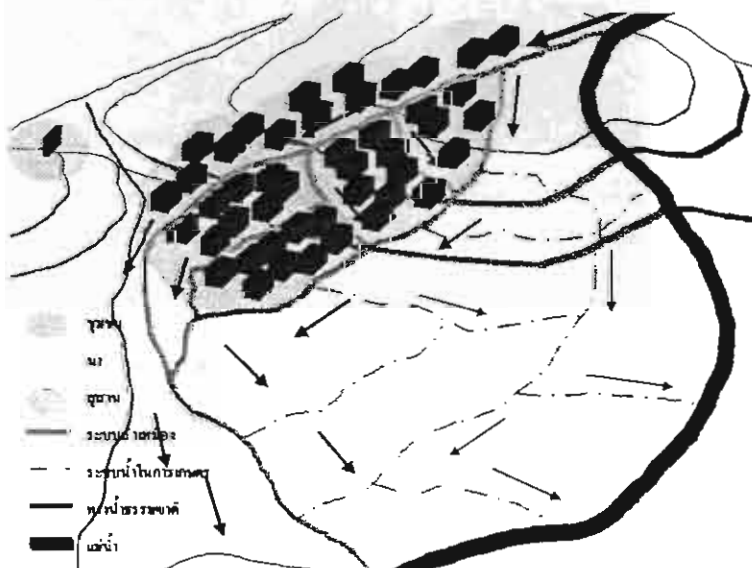
3.4 ภาพรวมของลักษณะทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษา

แม้ว่าในพื้นที่ศึกษาแต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกันออกไปทั้งรูปแบบของการตั้งถิ่นฐาน การวางผังของชุมชน รวมถึงรายละเอียดของรูปแบบทางสถาปัตยกรรม แต่ด้วยลักษณะทางภูมิทัศน์ของแต่ละชุมชนที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน ได้ส่งผลให้พื้นที่ศึกษาทั้งสามแห่งมีภาพรวมร่วมกันดังนี้

1) ลักษณะทางภูมิทัศน์

ในระดับของการตั้งถิ่นฐาน ทั้งสามหมู่บ้านมีผังชุมชนที่แสดงความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของที่ตั้ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชาวไทใหญ่ให้ความสำคัญอย่างยิ่งในการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ราบระหว่างหุบเขาริมแม่น้ำ เพื่อการหล่อเลี้ยงชีวิตและพื้นที่ทางการเกษตรของตน และแต่ละหมู่บ้านมีรูปทรงของการตั้งถิ่นฐานที่เป็นไปตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ รวมถึงมีภูมิปัญญาในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่ตั้ง ซึ่งเห็นตัวอย่างได้จากความเชื่อ “ไม่สูงล้ำไม่ต่ำเกินไป” ในการเลือกที่ตั้งและวางผังชุมชน คือ ไม่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่สูงซึ่งจะห่างจากแม่น้ำเกินไปทำให้เกิดอุปสรรคในการขาน้ำมาใช้ในชุมชนและพื้นที่ และไม่ตั้งถิ่นฐานต่ำเกินไปหรืออยู่ใกล้แม่น้ำมากเกินไป ซึ่งเสี่ยงต่อการถูกน้ำท่วม

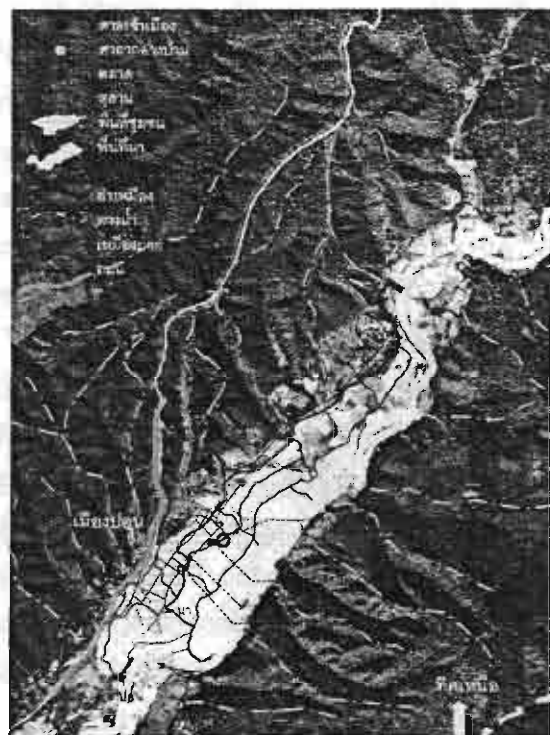
การจัดการทรัพยากรน้ำของชาวไทใหญ่ใช้ระบบเหมืองฝายและลำเหมืองในการนำน้ำจากต้นน้ำ ซึ่งอยู่ในระดับสูงกว่าชุมชนและปล่อยน้ำไหลผ่านลำเหมืองตามแรงโน้มถ่วงของโลก จากที่สูงไปสู่ที่ต่ำตามสภาพภูมิประเทศเข้าสู่ชุมชนซึ่งตั้งอยู่ในที่ต่ำกว่าและแบ่งปันน้ำไปใช้ในหมู่บ้าน

ภาพที่ 3.104 แสดงระบบจัดการน้ำในชุมชนไทใหญ่

ระบบน้ำในชุมชนมีการใช้น้ำจากลำเหมืองเพื่อการอุปโภค เช่น อาบน้ำ ชักผ้า จากทางตอนต้นหมู่บ้านเนื่องจากน้ำในลำเหมืองยังสะอาด อยู่ และใช้น้ำในการบริโภคจากบ่อน้ำที่ขุดในพื้นที่ตนเอง ส่วนบ้านที่ไม่อยู่ ติดกับลำเหมืองก็มักมีบ่อน้ำของตนเอง

น้ำจากลำเหมืองมักใช้ในการเกษตรเป็นหลักและใช้ในการอุปโภค เพียงบางส่วน ลำเหมืองยังทำหน้าที่ระบายน้ำผิวดินในชุมชน และระบายน้ำ จากทุกส่วนในหมู่บ้านโดยอาศัยความลาดไปสู่ทางน้ำย่อยให้ไหลลงสู่ลำ เหมืองที่อยู่ในระดับที่ต่ำกว่า และเนื่องจากน้ำผิวดินไม่ใช่ น้ำที่สะอาดนัก สุดท้ายน้ำในลำเหมืองจะถูกปล่อยลงสู่ที่นาทางด้านท้ายบ้านและน้ำที่ไหล ผ่านหมู่บ้านและนาก็ค่อยๆ ไหลกลับลงสู่แม่น้ำต่อไป

ภาพที่ 3.105 แสดงระบบจัดการน้ำในหมู่บ้านเมืองปอน

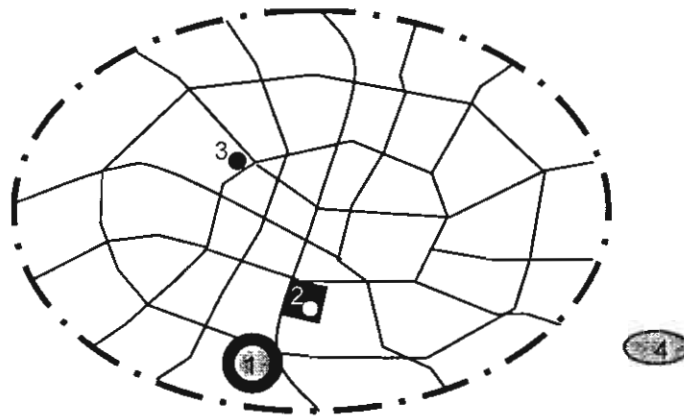
การก่อกำจัดน้ำเสียของบ้านในชุมชนใช้วิธีการซึมลงไปในดินใน บริเวณแต่ละบ้านที่ไม่ทำให้ระบบน้ำใช้สกปรก และการวางตำแหน่งป่าช้า ในที่สูงทางด้านท้ายน้ำทำให้น้ำผิวดินที่ระบายผ่านป่าช้าไหลลงสู่ลำเหมือง ทางด้านใต้ น้ำ ซึ่งทำให้แน่ใจว่าจะไม่เกิดการปนเปื้อนและป้องกันการเกิด โรคระบาดในชุมชน ในปัจจุบันการเกษตรมีการใช้ปุ๋ยและสารเคมี ทำให้น้ำ

จากการเกษตรป็นเป็นสารเคมี แต่ระบบจัดการน้ำของชาวไทใหญ่ที่เลือกที่ตั้งนาไว้บริเวณที่ลุ่มติดกับแม่น้ำทำให้สามารถระบายน้ำเสียจากการเกษตรให้ค่อยๆ ซึมลงดินและลงสู่แม่น้ำทางใต้ได้ จึงไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชน แต่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชนอื่นที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำทางใต้ลงไป

2) ลักษณะของชุมชน

ในระดับของชุมชนนั้นก็มียอดประกอบในชุมชนที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ แต่ละชุมชนมี วัด ศาลเจ้าเมือง หอหมู่บ้าน ป่าช้า ศาลากลางบ้าน และบ้านเรือนพักอาศัย แต่ก็มีความแตกต่างกันออกไปในรายละเอียด เช่น หอหมู่บ้านของเมืองปอนแตกต่างจากพื้นที่ศึกษาอื่น โดยเป็นอาคารขนาดใหญ่ สูงชันเดียว ก่ออิฐฉาบปูนและใช้ร่วมกับศาลากลางบ้านแทนที่อาคารไม้ยกพื้นสูงเปิดโล่ง 4 ด้าน ดังที่ปรากฏในอีกสองพื้นที่ศึกษา บ้านแบบดั้งเดิมใช้โครงสร้างไม้จริง มีชั้นเดียว ยกใต้ถุนสูง หลังคามุงใบตองตึง ยังสามารถพบเห็นบ้านแบบดั้งเดิมนี้ได้ในทุกชุมชนเพียงแต่มีจำนวนแตกต่างกันไป โดยที่เมืองต๋อแพมีสัดส่วนของบ้านเรือนแบบดั้งเดิมของชาวไทใหญ่นี้มากกว่าเมืองปอนและเมืองปางหมูตามลำดับ (เมืองปางหมูมีสัดส่วนของอาคารสมัยใหม่ มากกว่าบ้านเรือนดั้งเดิมซึ่งแทบจะไม่หลงเหลืออยู่ภายในชุมชน) อย่างไรก็ตามแต่ละชุมชนก็มีการเปลี่ยนแปลงในทิศทางเดียวกัน โดยได้รับอิทธิพลของรูปแบบอาคารสมัยใหม่และการใช้วัสดุอาคารสมัยใหม่เพียงแต่มากน้อยต่างกันเท่านั้น

สำหรับพื้นที่เปิดโล่งและพื้นที่นันทนาการของชุมชนนั้นก็มีภาพรวมที่คล้ายคลึงกัน ชุมชนทั้งสามมีพื้นที่เปิดโล่งที่สำคัญคือ ลานภายในวัด ลานของศาลเจ้าเมือง ถนน พังนา และ แม่น้ำ สำหรับความหนาแน่นของชุมชนนั้น เมืองปอนมีความหนาแน่นของบ้านเรือนมากกว่าเมืองปางหมูและต๋อแพ

1 วัดบนที่ลาดเขาเนินเขา หรือตำแหน่งที่เห็นได้ชัด	——— เส้นทางคมนาคมภายในชุมชน
2 ศาลเจ้าเมือง ใจบ้าน และลานโล่ง	- - - ขอบเขตของชุมชน
3 หอเจ้าเมือง	
4 สุสาน	

ภาพที่ 3.106 แสดงลักษณะโดยรวมของชุมชนไทใหญ่ในพื้นที่ศึกษา

ผังของแต่ละชุมชนมีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามลักษณะภูมิประเทศและตามการพัฒนาในอดีตของแต่ละชุมชน ในภาพรวมชุมชนทั้งสามแห่งมีการวางวัดและศาลเจ้าเมืองในตำแหน่งกลางหมู่บ้านหรือใกล้เคียง วัดอาจอยู่ติดขอบด้านหนึ่งของหมู่บ้านหรือบนที่ลาดเนินเขา หอเจ้าเมืองมักตั้งอยู่ในบริเวณกลางชุมชน อาจใกล้กับศาลเจ้าเมืองหรือห่างออกไปในอีกบริเวณหนึ่ง พื้นที่ของชุมชนมักต่อเนื่องกับพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งติดกับแม่น้ำ ส่วนป่าช้านั้นพบว่ามีแยกห่างไกลออกไปจากชุมชน

เส้นทางคมนาคมของชุมชนมีแบบแผนคล้ายคลึงกับถนนระหว่างชุมชน เป็นเส้นทางขนาดใหญ่ติดกับพื้นที่ตั้งของหมู่บ้าน ถนนภายในชุมชนมักเป็นโครงข่ายเชื่อมโยงทั้งชุมชนและเชื่อมโยงไปสู่องค์ประกอบสำคัญต่างๆ ภายในชุมชน เส้นทางในหมู่บ้านมักมีขนาดเล็กสัมพันธ์กับการเดินเท้าและมีลักษณะของตาข่ายหรือรูปทรงอิสระตามลักษณะของภูมิประเทศ เมื่อมีการปรับปรุงเส้นทางในหมู่บ้าน มักมีการขยายขนาดและคอนกรีตเพื่อให้สะดวกกับรถยนต์และจักรยานยนต์ ถนนในเมืองปอนได้รับการปรับปรุงให้เป็นระบบตารางซึ่งคาดว่าจะไม่ได้เป็นระบบนี้อยู่แต่เดิม

3) ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

ชุมชนชาวไทใหญ่ทั้ง 3 แห่งมีลักษณะร่วมกันของรูปแบบสถาปัตยกรรมอันเนื่องมาจากการก่อสร้างอาคารและสิ่งก่อสร้างต่างๆ ตามความเชื่อและแบบแผนที่สืบทอดต่อกันมา ลักษณะของสถาปัตยกรรมเกิดจากการหล่อหลอมวิวัฒนาการของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากการตอบสนองความต้องการพื้นที่ใช้สอยและความต้องการของมนุษย์ การปรับตัวในการดำรงชีวิตอยู่ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของที่ตั้งได้แก่ ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ ทรัพยากรทางธรรมชาติ และทัศนคติ ความเชื่อ วัฒนธรรมของตนอย่างสมดุล

- การตอบสนองความต้องการพื้นที่ใช้สอยและความต้องการของมนุษย์

วิถีชีวิตของคนไทใหญ่นั้นมีความต้องการพื้นที่ใช้สอยไม่มากนัก ตั้งแต่ตื่นเช้า เข้าห้องน้ำ หุงหาอาหารเพื่อรับประทานและเตรียมอาหารไปทานตอนเที่ยง หลังจากนั้นก็ออกจากบ้านไปทำนา ตกเย็นจึงกลับบ้าน หุงหาและทานอาหารเย็น เข้าห้องน้ำ แล้วเข้านอน การมีวิถีชีวิตของชาวไทใหญ่ซึ่งดำรงชีวิตด้วยการเกษตรกรรมเป็นหลัก ทำให้เรือนไทใหญ่มีพื้นที่ใช้สอยเท่าที่จำเป็น คือ ซาน เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ใช้นั่ง ดากผ้า ดากอาหาร เดินเป็นพื้นที่เอนกประสงค์หน้าห้องนอนใช้พักผ่อน ทานอาหาร ต้อนรับแขก ประกอบพิธีกรรมและนอน ห้องนอน ใช้นอน เก็บของมีค่าและมีหิ้งผีตามความเชื่อ มีครัวไว้ประกอบอาหาร มีการยกใต้ถุนสูงเพื่อใช้ป้องกันสัตว์ร้าย ใต้ถุนเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ ดากผลผลิตและเก็บอุปกรณ์การเกษตรเป็นหลัก บ้างบ้านอาจใช้พักผ่อนเวลากลางวัน ทั้งนี้เนื่องจากชาวไทใหญ่ไม่ได้ใช้เวลาในเรือนมากนักในเวลากลางวัน ขนาดพื้นที่ใช้สอยจึงมีเท่าที่จำเป็นต่อการทำกิจกรรมต่างๆ

เมื่อมีความต้องการพื้นที่ใช้สอยอาจมีการขยายบางส่วนเพิ่มและยื่นขยายคาไปคลุม เช่น ยื่นขยายคาคลุมทางขึ้น ขยายคาคลุมซานหลัง ขยายคาคลุมชั้นวางของ (แข่ง) ขยายคาคลุมหิ้งพระ (แข่งพะลา) และทั้งขยายคาคลุมหลอมข้าวในกรณีที่ไม่ได้แยกยุ้งข้าวออกจากตัวเรือน

ลักษณะต่างๆ ที่กล่าวมานี้ปรากฏให้เห็นทั้ง 3 หมู่บ้าน ส่วนบ้านเรือนที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ซึ่งถูกสร้างขึ้นใหม่แทนเรือนพื้นถิ่นเดิม จะมีพื้นที่ใช้สอยในบ้านแตกต่างกันออกไป เป็นไปตามลักษณะพื้นที่ใช้สอยที่ตอบรับวิถีชีวิตในปัจจุบันโดยทั่วไป

- การปรับตัวในการดำรงชีวิตอยู่ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของที่ตั้ง

การปรับตัวในการดำรงชีวิตให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของที่ตั้งแสดงให้เห็นได้จากลักษณะทางสถาปัตยกรรม ได้แก่ การยื่นขยายคายาวผ้ามุ้งช่องเปิดน้อยหรือไม่มีเลยเพื่อกันลมหนาว การวางคานยาวของเรือน

ตามแนวเหนือใต้ หรือวางเรือนขวางตะวันเพื่อให้เรือนได้รับแสงแดดช่วยให้ ความอบอุ่นในฤดูหนาวให้กับตัวเรือน อีกประการหนึ่งเนื่องจากในช่วงฤดู หนาวจะมีกระแสลมแรงเสมอจากทิศเหนือ การวางด้านสกัดของเรือนรับ กระแสลม จะช่วยป้องกันภัยอันตรายจากภัยธรรมชาติ และยังช่วยให้ส่วน ชานและเดินเป็นที่ว่างเปิดโล่งซึ่งส่วนใหญ่จะหันส่วนชานสู่เส้นทางคมนาคม ในปัจจุบัน ช่วยให้สามารถระบายอากาศบริเวณชานได้ดียิ่งขึ้น

การยกพื้นสูงเป็นการปรับลักษณะทางกายภาพของตัวเรือนเพื่อ แก้ไขปัญหาความชื้นจากดิน เพราะพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนมักมีฝนตกชุก ช่วยให้ระบายอากาศได้ดีขึ้น นอกจากนั้นขนาดเรือนที่มีขนาดเล็ก ทำให้ สามารถก่อสร้างเรือนไปตามความสูงต่ำตามภูมิประเทศ ไม่มีการ เปลี่ยนแปลงรูปทรงของแผ่นดิน นอกจากนั้นยังมีการเลือกภูมิประเทศใน การสร้างบ้านเรือนและชุมชนอยู่ในหุบเขาเพื่อป้องกันลมหนาว โดยมีการ ปลุกพืชพรรณต่างๆ หรือเก็บพืชพรรณเดิมในที่ตั้งโดยรอบเพื่อช่วยป้องกัน ลม สิ่งเหล่านี้เป็นการปรับตัวให้อยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมโดยใช้ทรัพยากรที่ มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

- ทศนคติ ความเชื่อ วัฒนธรรม

ชาวไทใหญ่ในหมู่บ้านปางหมู เมืองปอน และต่อแพ ต่างยึดมั่นใน ทศนคติ ความเชื่อ วัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ออย่างเหนียวแน่นซึ่งสะท้อนให้ เห็นในขั้นตอนการสร้างสถาปัตยกรรม การวางผังบริเวณ และการประกอบ พิธีกรรมเมื่อสร้างสถาปัตยกรรม การป้องกันภัยอันตราย เป็นต้น ตัวอย่าง ทศนคติ ความเชื่อ วัฒนธรรม ที่ปรากฏให้เห็นในการสร้างเรือนพักอาศัย ได้แก่

การวางผังบริเวณของบ้านเรือนซึ่งขึ้นกับดวงของเจ้าของบ้าน ทำ ให้มีลักษณะผังบริเวณ 8 ลักษณะซึ่งมีผลทำให้ตำแหน่งของบ้าน อยู่ใน ทิศทางที่ต่างกัน ทำให้ตำแหน่งของพื้นที่ใช้สอยมีความแตกต่างกันไปด้วย

การทำพิธีลงเสาเอกเมื่อก่อสร้างเรือนซึ่งมักมีการทำสัญลักษณ์ที่ เสาด้วยสีแดงและมีขั้นตอนในการลงเสาดันอื่นๆ หมุนตามเข็มนาฬิกา โดย ยึดเสาเอกเป็นหลัก

การติดเครื่องรางบริเวณเหนือประตู การตั้งหิ้งพระในทิศตะวันออก การมีหิ้งบรรพบุรุษในห้องนอน เป็นตัวอย่างองค์ประกอบทางกายภาพที่ เห็นได้ในเรือนไทใหญ่แสดงให้เห็นการยึดถือในทศนคติ ความเชื่อ วัฒนธรรม

ทศนคติที่ให้ความสำคัญต่อครอบครัวที่เน้นการอยู่ร่วมกันจึงไม่ม การแยกห้องนอนเป็นหลายห้อง ให้แม่และลูกสาวนอนในห้องนอน ส่วนลูก

ชายและเพื่อนอนที่เดินหน้าห้องนอน การใช้พื้นที่ใช้สอยในเรือนร่วมกันเช่น ทานข้าว พักผ่อน สื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิดของครอบครัว

นอกเหนือไปจากจากทัศนคติ ความเชื่อ และวัฒนธรรมที่ปรากฏ ในการสร้างบ้านเรือนพักอาศัยแล้ว ชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนก็ยังมี ความเชื่อเกี่ยวข้องในการสร้างสร้งงานสถาปัตยกรรมอื่นๆ อีกด้วย เช่น การสร้างวัดและสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็น สถาปัตยกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ของชาวไทใหญ่ที่นิยมทำบุญทำกุศลบำรุงศาสนาอย่างเต็มกำลังความสามารถ ทัศนคตินี้ทำให้ลักษณะของสถาปัตยกรรมของวัดมีรายละเอียดมาก มีความ ปรากฏงดงาม อันเกิดจากความตั้งใจ เช่น การฉลุลวดลายในเชิงชาย ลวดลายในองค์ประกอบต่างของสถาปัตยกรรม การมีรูปทรงหลังคา สลับซับซ้อน การยกระดับหลังคาที่แตกต่างกันตามลำดับความสำคัญของ พื้นที่ใช้สอยภายใน เป็นต้น ซึ่งมีวิวัฒนาการอย่างยาวนานจนเกิดเป็นแบบ แพน ลักษณะของสถาปัตยกรรมในพระพุทธศาสนายังคงสืบทอดรูปแบบ ตามประเพณี

บทที่ 4

ชาติพันธุ์ไทใหญ่ในแคว้นไตคอง ประเทศจีน

คนไทในแคว้นไตคองแบ่งออกได้เป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มไทเหนือได้แก่ เมืองซอน เมืองหล้า เมืองตี้ และกลุ่มไทใต้ เช่น เมืองวัน และเมืองมาว จากการศึกษาข้อมูลต่างๆ ได้มีการกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงในหลายด้านที่แตกต่างกันระหว่างไทเหนือและไทใต้ โดยเฉพาะทางสถาปัตยกรรมซึ่งเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัด คือ รูปแบบสถาปัตยกรรมไทดั้งเดิมของพื้นที่กลุ่มไทเหนือได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นสถาปัตยกรรมจีนแทบทั้งหมดแล้วในปัจจุบัน แต่พื้นที่กลุ่มไทใต้แม้ว่าจะเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปแล้วเช่นกัน แต่ในบริเวณพื้นที่ดังกล่าวยังคงหลงเหลือสถาปัตยกรรมไทดั้งเดิมอยู่มากกว่ากลุ่มไทเหนือ ดังนั้นงานวิจัยนี้ซึ่งมุ่งศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ในเขตกลุ่มไทใต้ที่สัมพันธ์กับภูมิปัญญาพัฒนาการ และความสัมพันธ์ระหว่างกันของเรือนพื้นถิ่นไทย-ไท ซึ่งพื้นที่ศึกษาในเขตกลุ่มไทใต้ได้แก่ หมู่บ้านน้ำสีซุน หมู่บ้านหันซ่า หมู่บ้านต้าเต็งฮั่น ในเขตเมืองมาว

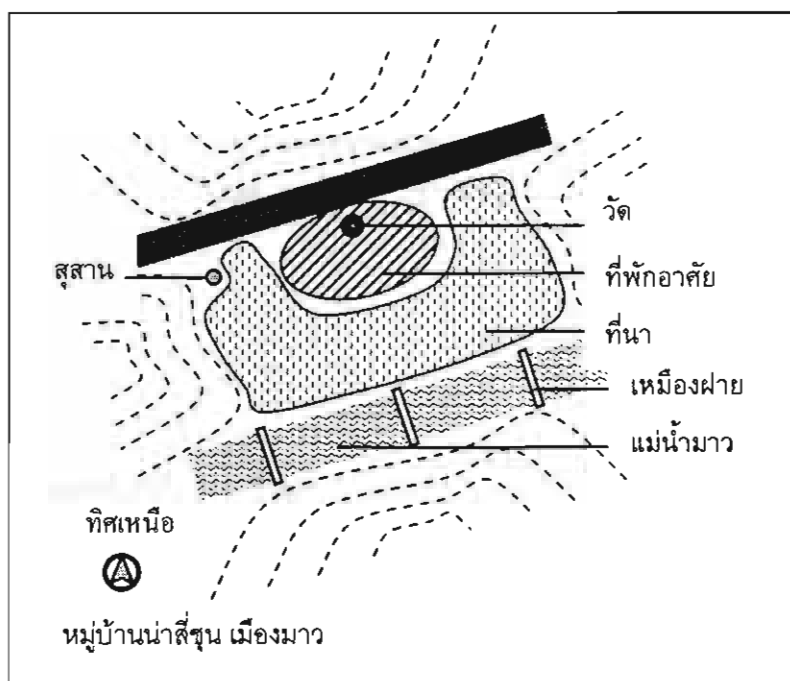
4.1 หมู่บ้านน้ำสีซุน เมืองมาว

ลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจ

หมู่บ้านน้ำสีซุนมีอายุโดยประมาณ 148 ปี มีครัวเรือนทั้งหมด 168 ครัวเรือน และมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 840 คนซึ่งเป็นคนไทใหญ่ทั้งหมด ส่วนใหญ่มีการดำรงชีพด้วยการทำเกษตรกรรม เช่น การปลูกข้าว อ้อย และผัก ถึงแม้ว่าคนรุ่นใหม่ได้เข้าศึกษาในเมือง แต่เมื่อจบการศึกษาแล้วส่วนใหญ่ก็ยังกลับมาทำการเกษตรในหมู่บ้านของตน วัดยังคงบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์กลางการประกอบกิจกรรมของชุมชน ซึ่งไม่เพียงแต่ประเพณีที่เกี่ยวกับงานบุญ แต่ยังรวมถึงงานประเพณีอื่นๆ ด้วย เช่น วันฉลองการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น

ในปัจจุบันชาวไทใหญ่ในหมู่บ้านน้ำสีซุนได้รับเอาวัฒนธรรมใหม่จากชาวจีนในหลายด้าน อาทิ การแต่งกายแบบสมัยนิยมของคนหนุ่มสาว การใช้เฟอร์นิเจอร์และเครื่องอำนวยความสะดวกที่ทันสมัยมากขึ้น การใช้รถยนต์และจักรยานยนต์ การค้าขายแลกเปลี่ยนผลผลิตการเกษตรกับชาวจีนในตลาดการค้าขนาดใหญ่ของเมืองซอน รวมถึงการรับเอาประเพณีบางอย่างของชาวจีนด้วย เช่น เทศกาลตรุษจีน แต่วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนยังคงมีความเรียบง่าย คนในชุมชนมีความสนิทสนมคุ้นเคยกัน

และยังคงมีการร่วมแรงร่วมใจทำกิจกรรมในเทศกาลงานบุญต่าง ๆ ร่วมกัน เหตุผลประการหนึ่งเนื่องจากคนในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่สืบทอดลงมาจากบรรพบุรุษมาจนถึงรุ่นลูกหลาน ซึ่งยังคงเป็นชาวไทใหญ่ที่รู้จักกันมานาน ส่งผลให้คนในชุมชนยังคงมีสายใยที่แน่นแฟ้น เหตุผลอีกประการเนื่องจากคนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ยังคงดำรงชีพด้วยการเกษตรกรรมสืบทอดลงมาจากอดีต จึงส่งผลให้รูปแบบและช่วงเวลาของการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับกิจกรรมการเพาะปลูกยังไม่แตกต่างออกไปจากอดีตมากนัก ในปัจจุบันชาวไทใหญ่แห่งนี้จึงยังคงมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ยึดมั่นกับบุญกุศล และการเพาะปลูก ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ประการหนึ่งของคนไทใหญ่

ภาพที่ 4.1 แสดงลักษณะภูมิทัศน์การตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านน้ำสี่ซุน เมืองมาว

ลักษณะทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับการตั้งถิ่นฐาน หมู่บ้านน้ำสี่ซุนตั้งอยู่บนพื้นที่ราบขนาดใหญ่ที่มีแม่น้ำมาวพาดผ่าน โดยมีภูเขาโอบล้อมชุมชนทั้งสี่ด้าน มีความร่มรื่นจากพรรณไม้ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้นกล้วยและต้นไผ่สามารถพบเห็นได้มากในบริเวณชุมชน ภาพรวมการตั้งถิ่นฐานและภาพรวมของชุมชนจึงมีลักษณะที่กลมกลืนกับธรรมชาติ ทั้งเนื่องจากผังชุมชนที่มีรูปทรงสอดคล้องกับลักษณะของภูมิประเทศ รวมถึงลักษณะ

ภาพรวมจากเรือนพักอาศัยส่วนใหญ่ในหมู่บ้านมีการใช้ดินเป็นวัสดุในการก่อสร้างเหมือนกัน จึงส่งผลให้ชุมชนมีความกลมกลืนกันกับสภาพแวดล้อมมากยิ่งขึ้น

การใช้พื้นที่ดินของชุมชน ที่นาของหมู่บ้านตั้งอยู่ติดกับแม่น้ำมาวทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีการใช้เหมืองฝายผันน้ำเข้าสู่ที่นาและใช้คูขนาดเล็กเพื่อส่งน้ำเข้าสู่ชุมชน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน พื้นที่พักอาศัยอยู่ติดกับถนนทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือโดยมีวัดอยู่ในบริเวณกึ่งกลางหมู่บ้าน และมีสุสานแยกห่างออกมาจากชุมชนติดกับถนนทางทิศตะวันตก ถนนสายหลักภายในชุมชนที่ตัดแยกมาจากถนนหลวงมีขนาดค่อนข้างใหญ่ แต่ถนนสายรองหรือถนนซอยย่อยที่แยกไปตามกลุ่มเรือนพักอาศัยยังคงมีขนาดเล็กและมีลักษณะคดเคี้ยวตามภูมิประเทศ ถนนสายหลักและสายรองในชุมชนยังคงเป็นดินลูกรัง ภายในชุมชนมีความหนาแน่นระหว่างตัวเรือนพอสมควร โดยเฉพาะริมถนนสายหลักจะหนาแน่นมากและไม่มีต้นไม้สองข้างทางเลย แต่เรือนพักอาศัยที่เกาะริมถนนสายรองหรือสายย่อยในชุมชนมีความหนาแน่นน้อยลงและมีความร่มรื่นจากพืชพรรณหลากหลายชนิด การแสดงอาณาเขตพักอาศัยของแต่ละครัวเรือนใช้รั้วที่บดดินในลักษณะสถาปัตยกรรมแบบจีน สูงประมาณ 2.0 - 2.5 เมตร ซึ่งก่อสร้างด้วยดินและอิฐบดอัดเป็นส่วนใหญ่ ส่งผลให้ภูมิทัศน์ภายในชุมชนไม่โปร่งโล่ง

ภาพที่ 4.2 แสดงภูมิทัศน์บริเวณถนนสายหลักภายในหมู่บ้านน้ำสี่ซุน

ภาพที่ 4.3 แสดงภูมิทัศน์บริเวณถนนสายหลักภายในหมู่บ้านน้ำสี่ซุน

ภาพที่ 4.4 แสดงภูมิทัศน์บริเวณถนนย่อยภายในหมู่บ้านน้ำสีซุน

ภาพที่ 4.5 แสดงภูมิทัศน์บริเวณถนนย่อยภายในหมู่บ้านน้ำสีซุน

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางสถาปัตยกรรม เรือนพักอาศัยทั่วทั้งชุมชนเปลี่ยนไปเป็นสถาปัตยกรรมแบบจีนแทบทั้งหมด ด้วยรูปแบบอาคารสูง 1-2 ชั้น ไม่มีใต้ถุน สันหลังคาโค้งงอนและมุงด้วยกระเบื้องในลักษณะสถาปัตยกรรมจีน รวมถึงรูปแบบรั้วก็เป็นไปในลักษณะสถาปัตยกรรมจีนเช่นกัน วัสดุก่อสร้างอาคารส่วนใหญ่ได้แก่ อิฐ อิฐบล็อก ดิน ไปจนถึงการใช้เหล็กมาทำเป็นประตู โดยมีการใช้ไม้ไผ่เป็นส่วนโครงสร้างและทำฝาค้างอยู่ข้างในบางจุด เช่น ส่วนยั้งข้าว จากการสังเกตในภาพรวมพบว่าการแยกพื้นที่ใช้สอยภายในอาณาบริเวณของแต่ละครัวเรือนระหว่างเรือนนอนกับยั้งข้าวและคอกสัตว์ โดยมักนิยมให้ยั้งข้าวและคอกสัตว์อยู่ด้านหน้าติดกับถนนวัดของชุมชนยังคงมีรูปแบบสถาปัตยกรรมไทแต่ก็มีการผสมผสานกับลักษณะสถาปัตยกรรมจีนและสมัยใหม่หลายประการ เช่น การใช้แผ่นโลหะรีดลอนเป็นวัสดุมุงหลังคาและใช้เป็นผนังในบางส่วน ผนังอิฐบล็อก หน้าต่างกระจก การใช้ช่องหน้าต่างโค้ง รวมถึงการใช้เสาเสียดงบริเวณด้านหน้าทางเข้าซึ่งเป็นลักษณะนิยมของสถาปัตยกรรมจีน และจากการสำรวจไม่สามารถพบเจอบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้

ภาพที่ 4.6 แสดงลักษณะเรือนพักอาศัยในหมู่บ้านน้ำสีซุน

ภาพที่ 4.7 แสดงลักษณะยั้งข้าวที่ติดกับตัวเรือนพักอาศัยหมู่บ้านน้ำสีซุน

ภาพที่ 4.8 แสดงลักษณะเรือนพักอาศัยในชุมชนที่มีเพียงชายของด้านหน้าริมถนน หมู่บ้านน้ำสี่ซุน

ภาพที่ 4.9 แสดงบริเวณทางเข้าเรือนพักอาศัยหมู่บ้านน้ำสี่ซุน

ภาพที่ 4.10 แสดงลักษณะวัดของชาวไทใหญ่ หมู่บ้านน้ำสี่ซุน

ภาพที่ 4.11 แสดงลักษณะศาลรูปเคารพที่ใช้งานคล้ายคลึงกับศาลเจ้าเมืองแบบดั้งเดิมในชุมชนไทใหญ่ หมู่บ้านน้ำสี่ซุน

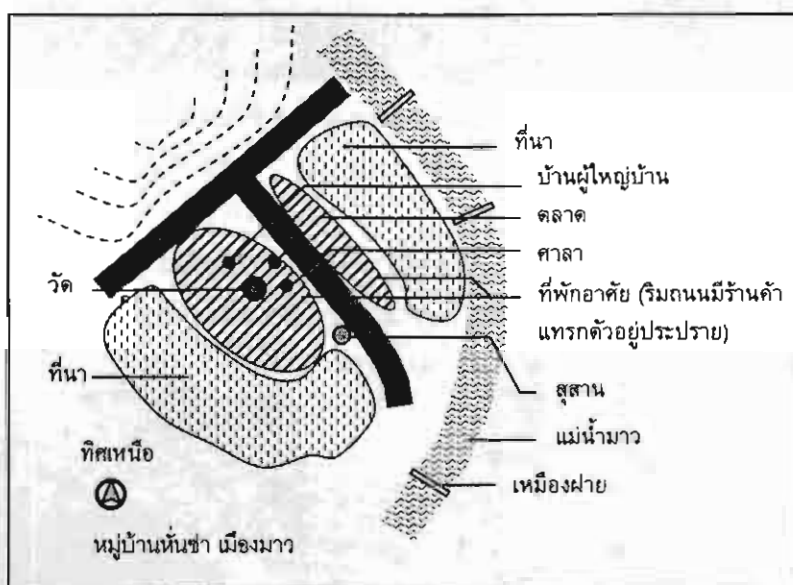
4.2 หมู่บ้านหันซ่า เมืองม่าว

ลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจ

หมู่บ้านหันซ่ามีอายุโดยประมาณ 245 ปี มีครัวเรือนทั้งหมด 236 ครัวเรือน และมีจำนวนประชากร 1,040 คน โดยทั้งหมดเป็นชาวไทใหญ่ คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ดำรงชีพด้วยการเพาะปลูกข้าวและพืชผลการเกษตรอื่นและนำไปขายในตลาดเมืองม่าว กิจกรรมร่วมที่สำคัญของชุมชนยังคงผูกพันกับงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับงานบุญต่างๆ และงานกิจกรรมเหล่านั้นยังคงใช้พื้นที่บริเวณวัดในชุมชนเป็นพื้นที่ศูนย์กลางทางกิจกรรม

คนไทยในหมู่บ้านหันซ่าไม่ต่างไปจากคนไทยในหมู่บ้านน้ำสี่ซุนมากนักในด้านการรับวัฒนธรรมใหม่ๆ จากชาวจีนเข้ามาในปัจจุบัน ทั้งการแต่ง

กายแบบสมัยนิยมของกลุ่มคนหนุ่มสาว การใช้เครื่องอำนวยความสะดวกที่ทันสมัย การใช้รถยนต์ จักรยานยนต์ รวมถึงการค้าขายแลกเปลี่ยนผลผลิต การเกษตรกับชาวจีนในตลาดการค้าขนาดใหญ่ (ตลาดเมืองมว) รวมถึงการรับเอาประเพณีของชาวจีนเข้ามาใช้ด้วยเช่นกัน แต่วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนแห่งนี้ ยังคงมีภาพรวมที่เรียบง่าย ยึดมั่นกับบุญกุศล และการเพาะปลูก เจกเช่นที่เคยเป็นมาของชุมชนไทใหญ่

ภาพที่ 4.12 แสดงลักษณะภูมิทัศน์การตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านหันชา เมืองมว

ลักษณะทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับการตั้งถิ่นฐาน หมู่บ้านหันชาตั้งอยู่บนพื้นที่ราบขนาดใหญ่โดยมีภูเขาโอบล้อมทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือและมีแม่น้ำมวพาดผ่านทางทิศตะวันออก รูปทรงการตั้งถิ่นฐานเป็นไปตามภูมิประเทศโดยมีสภาพทางธรรมชาติกระจายอยู่ทั่วทั้งชุมชนและรอบชุมชน ส่งผลให้ชุมชนมีลักษณะที่กลมกลืนกับธรรมชาติ แต่หากกล่าวถึงภูมิทัศน์ภายในชุมชนแล้วกลับมีภาพรวมที่ไม่กลมกลืนมากนัก เนื่องจากมีเรือนพักอาศัยรูปแบบสมัยใหม่กระจายตัวอยู่ทั่วไป ซึ่งแตกต่างกับรูปแบบเรือนพื้นดินไทที่มีอยู่ดั้งเดิมในชุมชนที่เป็นรูปแบบเรือนมีใต้ถุนและใช้โครงสร้างรวมถึงวัสดุการก่อสร้างจากธรรมชาติ

การใช้พื้นที่ดินของชุมชน ที่นาของชุมชนแบ่งออกเป็นสองด้าน คือ ที่นาที่ติดกับแม่น้ำมวทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือและที่นาทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ โดยมีพื้นที่พักอาศัยอยู่กลางชุมชน ถนนสายหลักของชุมชนตัดแยกจากถนนหลวงในทิศตะวันตกเฉียงเหนือพาดยาวมาทางทิศ

ตะวันออกเฉียงใต้ วัดของหมู่บ้านอยู่ในตำแหน่งบริเวณกึ่งกลางใกล้กับ
ศาลาสาธารณะและตลาดของชุมชน โดยมีสุสานแยกห่างออกมาติดกับถนน
สายหลักในชุมชนทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ถนนภายในชุมชนมีลักษณะคด
เคี้ยวและเป็นถนนที่ปูพื้นผิวด้วยหินเป็นส่วนใหญ่โดยเป็นถนนดินลูกรังใน
บางจุด ภายในชุมชนมีความหนาแน่นระหว่างเรือนไม่มากนัก

ภาพที่ 4.13 แสดงภูมิทัศน์การตั้งถิ่นฐานหมู่บ้านหันซ่า

ภาพที่ 4.14 แสดงพื้นที่นาที่ติดกับหมู่บ้านหันซ่า

ภาพที่ 4.15 แสดงเส้นทางคมนาคมสายหลักในหมู่บ้านหันซ่า

ภาพที่ 4.16 แสดงคูส่งน้ำในหมู่บ้านหันซ่า

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางสถาปัตยกรรม เรือนพักอาศัยในชุมชนมี
สองรูปแบบที่เห็นได้ชัด คือ รูปแบบเรือนไทดั้งเดิมที่ก่อสร้างจากโครงสร้าง
ไม้ ฝาผนังทำจากไม้ไผ่สาน หลังคาสักระสี มีบันไดจากระดับดินขึ้นสู่ฐาน
หน้าเรือนก่อนเข้าสู่ตัวเรือนในชั้นบน กับรูปแบบเรือนพักอาศัยสมัยใหม่ที่
ก่อสร้างจากโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก ผนังปูนกรุกระเบื้องหรืออิฐบล็อก
หน้าต่างกระจก ส่งผลให้เรือนพักอาศัยในชุมชนมีภาพที่แตกต่างชัดเจนกัน

แต่เรือนไทดั้งเดิมในปัจจุบันถึงแม้ยังคงมีรูปแบบโครงสร้างและใช้วัสดุในแบบเดิม แต่พื้นที่ส่วนใต้ถุนถูกกันเป็นห้องด้วยฝาผนังไม้หรือไม้ไผ่สานหมดแล้ว จากการสังเกตลักษณะของเรือนทั้งสองรูปแบบในชุมชน แม้ว่าบางครอบครัวมีรูปแบบบ้านสมัยใหม่แต่ก็ยังมีการใช้สอยพื้นที่ในบริเวณพักอาศัยคล้ายคลึงกับการจัดผังบริเวณของเรือนพื้นถิ่นไทเช่นเดิม เช่น มีแปลงผักสวนครัวเล็กๆ เพื่อบริโภคในครัวเรือน มีบ่อรองน้ำฝน มีลานหน้าบ้าน รวมถึงมียุ้งข้าวซึ่งเป็นโครงสร้างไม้ดั้งเดิมแยกอยู่ด้านหน้าใช้เพื่อเก็บพืชผลทางการเกษตร โดยมีการดัดแปลงใช้เพื่อเก็บของและจอดรถยนต์ในชั้นใต้ถุนไปพร้อมกัน รั้วแสดงอาณาเขตพักอาศัยของแต่ละครัวเรือนยังคงใช้รั้วไม้ไผ่เดี่ยวหรือรั้วต้นไม้ ประกอบกับภายในชุมชนมีพรรณไม้ต่างๆ อยู่มากที่สร้างความร่มรื่นให้เกิดขึ้นทั่วชุมชน ส่งผลให้ภาพความขัดแย้งระหว่างรูปแบบเรือนพักอาศัยสมัยใหม่กับรูปแบบเรือนไทดั้งเดิมไม่รุนแรงมากนัก

ภาพที่ 4.17 แสดงเรือนไทดั้งเดิมที่มีอยู่ในหมู่บ้านหันชา

ภาพที่ 4.18 แสดงบริเวณใต้ถุนเรือนไทดั้งเดิมในหมู่บ้านหันชา

ภาพที่ 4.19 แสดงเรือนไทที่มีการต่อเติมเพิ่มบริเวณใต้ถุนหมู่บ้านหันชา

ภาพที่ 4.20 แสดงเรือนไทที่มีการต่อเติมเพิ่มและใช้หน้าต่างกระหมู่บ้านหันชา

ภาพที่ 4.21 แสดงเรือนไทที่มีการต่อเติมเพิ่มบริเวณใต้ถุน
หมู่บ้านหันซ่า

ภาพที่ 4.22 แสดงเรือนสมัยใหม่ในหมู่บ้านหันซ่า

ภาพที่ 4.23 แสดงวัดของชาวไทใหญ่ หมู่บ้านหันซ่า

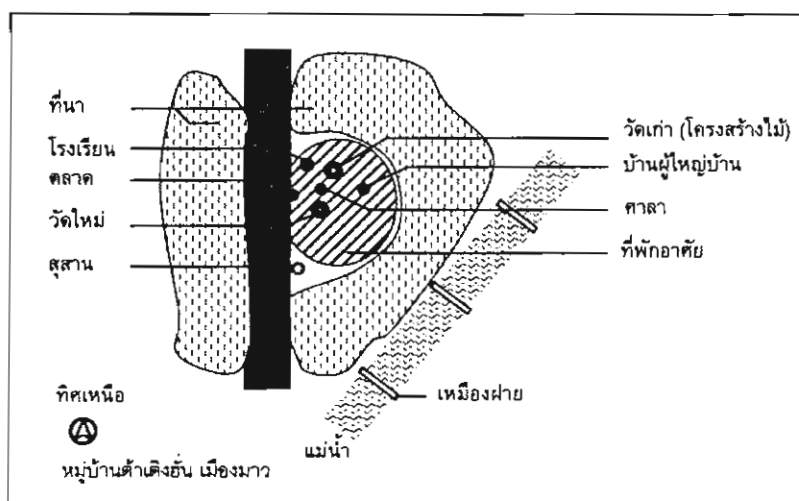
ภาพที่ 4.24 แสดงลักษณะหลังคาวัดของชาวไทใหญ่ หมู่บ้าน
หันซ่า

วัดของชุมชนยังคงความงดงามทางสถาปัตยกรรมไทใหญ่ไว้ เช่นเดิม ถึงแม้ว่าจะมีการใช้วัสดุสมัยใหม่ในการก่อสร้างอยู่บ้าง เช่น การใช้เสาคอนกรีตเสริมเหล็กและการใช้บันไดคอนกรีตแทนการใช้ไม้ แต่รูปทรงอาคาร สัดส่วนหลังคา ลวดลายประดับ รวมถึงการใช้พื้นที่ ยังคงรูปแบบสถาปัตยกรรมไทใหญ่ไว้ได้ทั้งหมด แต่ก็มียอดประกอบบางอย่างที่เป็นการรับเอาสถาปัตยกรรมจีนเข้ามาใช้ เช่น รั้วของวัดก่อด้วยอิฐฉาบปูนทาสีขาว สันด้านบนของรั้วเป็นลอนคลื่นและมีช่องประตูแบบวงกลม และจากการสำรวจไม่สามารถพบเจอบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้เช่นเดียวกับหมู่บ้านน่านสีซุน

4.3 หมู่บ้านด้าเต็งฮั่น เมืองมาว

ลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจ

หมู่บ้านด้าเต็งฮั่น มีอายุโดยประมาณ 300 ปี มีครัวเรือนทั้งหมด 227 ครัวเรือน และมีจำนวนประชากร 980 คน ซึ่งเป็นคนไทใหญ่แทบทั้งหมดโดยมีคนจีนอยู่เพียง 1-2 ครอบครัว จากการสัมภาษณ์ถึงเหตุที่มีคนจีนเข้ามาอยู่ร่วมในชุมชนเนื่องจากในอดีตทางรัฐบาลจีนได้ส่งทหารเข้ามาช่วยพัฒนาหมู่บ้าน ต่อมาทหารบางคนได้แต่งงานกับชาวไทใหญ่และอาศัยอยู่กินในหมู่บ้านมาถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม การแต่งงานข้ามเชื้อชาติกับชาวจีนของหมู่บ้านนี้ยังคงมีน้อยมาก หากมีขึ้นก็มักจะเป็นฝ่ายหญิงชาวไทใหญ่แต่งงานออกไปจากหมู่บ้านมากกว่าฝ่ายชายแต่งงานเข้ามา คนในหมู่บ้านดำรงชีพด้วยการทำเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ทั้งการเพาะปลูกข้าว ข้าวโพด และพืชผลการเกษตรอื่น เศรษฐกิจการท่องเที่ยวเป็นการดำรงชีพอีกลักษณะหนึ่งของชุมชน เช่น การเปิดร้านค้าขายของที่ระลึก เนื่องจากภาครัฐได้ประกาศและออกกฎอนุรักษ์พื้นที่หมู่บ้านไว้เพื่อแสดงถึงวัฒนธรรมชาวไทในยูนนาน หมู่บ้านแห่งนี้จึงเป็นพื้นที่จุดมุ่งหมายที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมร่วมที่สำคัญของชุมชนยังคงผูกพันกับงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับงานบุญ โดยใช้พื้นที่บริเวณวัดในชุมชนเป็นพื้นที่ศูนย์กลางกิจกรรม สำหรับลักษณะทางวัฒนธรรมในปัจจุบัน แม้ว่าหมู่บ้านด้าเต็งฮั่นถูกอนุรักษ์ไว้เพื่อแสดงถึงวัฒนธรรมชาวไทใหญ่ในยูนนาน แต่เป็นเพียงการอนุรักษ์ทางกายภาพของหมู่บ้านโดยไม่ได้ควบคุมไปถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชน คนไทในหมู่บ้านจึงมีการรับวัฒนธรรมใหม่ๆ จากชาวจีนเข้ามาเช่นเดียวกับชาวไทใหญ่ในหมู่บ้านอื่น เช่น การแต่งกายแบบสมัยนิยม การใช้เครื่องอำนวยความสะดวก และ การใช้รถยนต์ เป็นต้น

ภาพที่ 4.25 แสดงลักษณะภูมิทัศน์การตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านด้าเต็งฮั่น เมืองมาว

ลักษณะทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับการตั้งถิ่นฐาน หมู่บ้านต้าเต็งหันตั้งอยู่บนพื้นที่ราบขนาดใหญ่โดยมีแม่น้ำพาดผ่านจากทิศตะวันออกมาทางทิศใต้รูปทรงการตั้งถิ่นฐานเป็นไปตามภูมิประเทศและมีสภาพทางธรรมชาติกระจายทั่วทั้งชุมชนส่งผลให้มีลักษณะที่กลมกลืนกับธรรมชาติ

เส้นทางหลวงทอดตัวลงมาจากทิศเหนือสู่ทิศใต้ โดยมีถนนสายหลักตัดแยกจากทางหลวงเข้าสู่พื้นที่ชุมชนมาทางทิศตะวันออก การใช้พื้นที่ดินของชุมชน ที่นาส่วนใหญ่อยู่ติดกับแม่น้ำแต่มีที่นาอีกส่วนหนึ่งตั้งอยู่อีกฝั่งของถนนหลวงทางทิศตะวันตกและมีพื้นที่พักอาศัยอยู่กลางชุมชน หมู่บ้านแห่งนี้มีวัดสองหลัง คือ วัดใหม่และวัดเก่าโดยวางตัวโอบล้อมพื้นที่เปิดโล่งขนาดใหญ่บริเวณกึ่งกลางชุมชนใกล้กับศาลาสาธารณะ โดยมีสุสานแยกห่างออกไปติดกับถนนหลวงทางทิศใต้ และเนื่องจากชุมชนตั้งอยู่บนพื้นที่ราบขนาดใหญ่ส่งผลให้ถนนในชุมชนมีลักษณะที่ไม่คดเคี้ยว ก่อสร้างจากดินลูกรังและมีขนาดไม่ใหญ่มากนัก

ภาพที่ 4.26 แสดงพื้นที่นาบนพื้นที่ราบระหว่างหุบเขา หมู่บ้านต้าเต็งหัน

ภาพที่ 4.27 แสดงคูส่งน้ำในหมู่บ้านต้าเต็งหัน

ภาพที่ 4.28 แสดงเส้นทางคมนาคมสายหลักภายในหมู่บ้านต้าเต็งหัน

ภาพที่ 4.29 แสดงพื้นที่พักอาศัยที่ใกล้กับที่นาของหมู่บ้านต้าเต็งหัน

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางสถาปัตยกรรม ถึงแม้ว่าภาครัฐได้ออกกฎการอนุรักษ์พื้นที่หมู่บ้านและสถาปัตยกรรมไทใหญ่ไว้เพื่อแสดงถึงวัฒนธรรมชาวไทใหญ่ในยูนนาน แต่เรือนพักอาศัยในชุมชนก็ยังคงมีสองรูปแบบที่เห็นได้ชัดโดยมีรูปแบบเรือนไทดั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่และมีเรือนสมัยใหม่แทรกตัวอยู่บ้าง เรือนไทดั้งเดิมใช้โครงสร้างไม้ ฝาผนังทำจากไม้ไผ่สานและไม้จริง หลังคามุงตั่วหญ้า มีบันไดจากกระดัดดินขึ้นสู่ชานหน้า เรือนก่อนเข้าสู่ตัวเรือนในชั้นบน แต่จากการสำรวจพื้นที่ได้ฤๅนแทบทุกเรือนมีการกันผนังด้วยไม้ไปจนถึงการก่ออิฐเพื่อใช้สอยเป็นห้องรับแขกและเก็บของ ทางด้านรูปแบบเรือนพักอาศัยสมัยใหม่ก่อสร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก ผนังปูนกรุกระเบื้องหรืออิฐบล็อก หน้าต่างกระจก การใช้พื้นที่ภายในอาณานิเวศเรือนพักอาศัยมักมีลานหน้าบ้านและมีทุ่งเก็บพืชผลการเกษตรอยู่ด้านหน้า รั้วแสดงอาณาเขตพักอาศัยของแต่ละครัวเรือนยังคงใช้รั้วไม้ไผ่เตี้ยหรือรั้วต้นไม้

ภาพที่ 4.30 แสดงเรือนไทที่มีตั่วเดิมในส่วนได้ฤๅนหมู่บ้านด้าเต็งฮั่น

ภาพที่ 4.31 แสดงยังข้าวที่มีการใช้เป็นพื้นที่จอดรถยนต์หมู่บ้านด้าเต็งฮั่น

ภาพที่ 4.32 แสดงเรือนพักอาศัยที่สร้างใหม่ด้วยรูปแบบไทประยุกต์ หมู่บ้านด้าเต็งฮั่น

ภาพที่ 4.33 แสดงเรือนสมัยใหม่ในหมู่บ้านด้าเต็งฮั่น

ภาพที่ 4.34 แสดงวัดดั้งเดิมของหมู่บ้านต้าเต็งฮั่น

ภาพที่ 4.35 แสดงลักษณะภูมิทัศน์การตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้าน
ต้าเต็งฮั่น เมืองมา

วัดเก่าของชุมชนยังคงความงดงามทางสถาปัตยกรรมไทใหญ่ไว้เช่นเดิม ก่อสร้างจากโครงสร้างไม้ มีรูปทรงอาคาร สัดส่วนหลังคา รวมถึงลวดลายประดับในแบบศิลปสถาปัตยกรรมไทใหญ่ วัดใหม่ของชุมชนมีรูปทรงทางสถาปัตยกรรมไทใหญ่เช่นกันแต่ก็มีระบบการก่อสร้างสมัยใหม่ทั้งหมด ตั้งแต่โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก ผนังก่ออิฐฉาบปูน หน้าต่างกระจก รวมถึงการใช้แผ่นโลหะรีดลอนสีส้มเป็นวัสดุมุงหลังคา และจากการสำรวจไม่สามารถพบเจอบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้เช่นเดียวกับหมู่บ้านกรณีศึกษาที่ผ่านมาทั้งสองแห่งเช่นกัน

บทที่ 5

พัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม

5.1 พัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ชุมชนไทใหญ่ทุกแหล่งในอดีตนั้นมีความเป็นไปได้อาจจะมีลักษณะทางภูมิทัศน์คล้ายคลึงกัน เนื่องจากมีต้นกำเนิดทางอารยธรรมมาจากแหล่งเดียวกันในตอนต้น การพิจารณาถึงพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนและแคว้นไตคง จะต้องนำภูมิทัศน์ในปัจจุบันมาเปรียบเทียบกับคุณลักษณะดั้งเดิมทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อที่จะได้เล็งเห็นถึงความเปลี่ยนแปลง ทิศทาง และแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคตของชุมชนไทใหญ่แต่ละแหล่งได้ต่อไป

5.1.1 ชาวไทใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

แบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน หากนำมาเทียบเคียงกับลักษณะทางภูมิทัศน์ดั้งเดิมในการตั้งถิ่นฐาน ชุมชน และสถาปัตยกรรมของชาติพันธุ์ไทใหญ่ เห็นได้ว่ายังคงคุณลักษณะดั้งเดิมเอาไว้ได้หลายประการและก็มีความเปลี่ยนแปลงออกไปหลายประการด้วยเช่นกัน

จากสมมุติฐานของการศึกษา ซึ่งคาดการณ์ถึงชุมชนไทใหญ่ทุกแหล่งในอดีตที่มีลักษณะทางภูมิทัศน์แวดล้อมคล้ายคลึงกัน เนื่องจากมีต้นกำเนิดทางอารยธรรมมาจากแหล่งเดียวกันในตอนต้นนั้น เมื่อนำคุณลักษณะดั้งเดิมทางภูมิทัศน์ในระดับต่างๆ มาเปรียบเทียบกับภูมิทัศน์แวดล้อมที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน พบว่าภูมิทัศน์ในแต่ละระดับมีความเปลี่ยนแปลงออกไปแตกต่างกัน ดังนี้

ตารางที่ 5.1 แสดงพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

พัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม	ชุมชนไทใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน
การตั้งถิ่นฐาน	เปลี่ยนแปลงปานกลาง
ลักษณะชุมชน	เปลี่ยนแปลงมาก
สถาปัตยกรรม	เปลี่ยนแปลงมาก

5.1.1.1 การตั้งถิ่นฐาน

การเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์ในระดับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีความเปลี่ยนแปลงไปปานกลาง เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาถึงแบบแผนการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทใหญ่ที่มีเค้าโครงของการตั้งถิ่นฐานอยู่ในที่ราบระหว่างหุบเขา และมีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงชัน เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้มีพื้นที่ราบสำหรับตั้งรกรากบ้านเรือนได้อย่างจำกัด คุณลักษณะดังกล่าวเป็นสิ่งที่ปรากฏชัดกับแบบแผนในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน และยังคงสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากพื้นที่ราบที่มีอย่างจำกัดได้กลายเป็นเงื่อนไขต่อการรักษาคุณลักษณะของชุมชนไม่ให้มีการขยายตัวออกไปมากนัก อีกทั้งการตั้งถิ่นฐานที่อยู่ท่ามกลางภูมิประเทศสูงชัน ยังส่งผลให้ชุมชนไม่สามารถเปลี่ยนแปลงลักษณะสภาพแวดล้อมได้ภายในระยะเวลาอันสั้น ทั้งการพักอาศัยและการเพาะปลูก

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับลักษณะแวดล้อมของที่ตั้งถิ่นฐานของชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่ยังคงไม่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมากนัก ในปัจจุบันวิถีชีวิตของชาวไทใหญ่มิมีความผูกพันกับสายน้ำหรือแม่น้ำ ซึ่งเป็นผลจากความคุ้นเคยของการตั้งถิ่นฐานระหว่างหุบเขา การหาแหล่งน้ำเพื่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและใช้ในการอุปโภคบริโภค ภูมิปัญญาในการดำรงชีพที่สัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานยังคงเป็นสิ่งที่ถูกสืบทอดมาจากอดีต ทั้งการจัดการทรัพยากรน้ำโดยใช้เหมืองฝายและลำเหมือง การนำน้ำเข้ามาใช้ในหมู่บ้าน รวมถึงการสืบทอดภูมิปัญญาในการเพาะปลูก ทั้งการปลูกข้าวในพื้นที่ราบและพื้นที่ราบเชิงเขา การปลูกพืชหมุนเวียน และการสืบทอดวัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม โดยยังมีความเชื่อในเรื่องผีป่า ผีขุนน้ำซึ่งทำให้มีการอนุรักษ์แหล่งน้ำ และป่าไม้

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับการตั้งถิ่นฐานที่ปรากฏในปัจจุบันจะไม่มี ความเปลี่ยนแปลงออกไปจากแบบแผนดั้งเดิมของชาวไทใหญ่มากนัก แต่ชุมชนก็มีความพยายามที่จะขยายตัวออกไปทั้งที่มีพื้นที่ราบอย่างจำกัด ส่งผลให้มีความแตกต่างออกไปจากคุณลักษณะดั้งเดิมของการตั้งถิ่นฐาน ที่มักมีการตั้งถิ่นฐานขนาดเล็ก และเกาะกลุ่มบนพื้นที่ราบมาเป็นการตั้งถิ่นฐานที่มีขนาดใหญ่และแผ่ขยายอาณาเขตออกไปตามแนวถนนและพื้นที่เชิงเขา แบบแผนที่ปรากฏคือการขยายที่ตั้งถิ่นฐานออกไปตามพื้นที่ราบที่ยังคงเหลืออยู่ ตามเส้นทางคมนาคมสายหลัก และขยายตัวขึ้นไปบนพื้นที่เชิงเขา ประกอบกับในบางหมู่บ้าน ที่แม้ว่าจะยังมีการตั้งถิ่นฐานคล้ายคลึงกับแบบแผนดั้งเดิมอยู่มาก แต่ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสภาพแวดล้อมของที่ตั้งกลับมีความเปลี่ยนแปลงไปไม่เหมือนเดิม เช่น หมู่บ้านปางหมูที่ตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำปาย

แต่ไม่ได้ใช้น้ำจากแม่น้ำปายในการเกษตรดังเช่นในอดีตอีกต่อไป เนื่องจากได้นำน้ำจากระบบชลประทานซึ่งนำน้ำจากอ่างเก็บน้ำมาใช้ในการเกษตรแทนระบบการผันน้ำแบบเดิม ชุมชนจึงมีการใช้แม่น้ำปายลดน้อยลง คุณลักษณะความสัมพันธ์ของการตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ราบที่ผูกพันกับการผันน้ำตามธรรมชาติจึงลดน้อยลงตามไปเช่นกัน

ภาพที่ 5.1 แสดงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

5.1.1.2 ลักษณะชุมชน

การเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์ทางด้านลักษณะชุมชนของชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีความเปลี่ยนแปลงไปมาก แม้ว่าลักษณะของชุมชนทางด้านการวางผังและการใช้ประโยชน์ที่ดิน จะยังคงไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมากนัก โดยยังคงมีแบบแผนการใช้ที่ดินที่ใกล้ชิดกับสายน้ำเป็นพื้นที่เพาะปลูก และใช้พื้นที่ราบเป็นพื้นที่ในการพักอาศัย ซึ่งสอดคล้องกับแบบแผนดั้งเดิมของชาวไทใหญ่ แต่สิ่งที่ปรากฏกับพื้นที่ศึกษายังคงมีลักษณะของชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงสำคัญ 3 ด้าน ซึ่งส่งผลให้ต่อความเปลี่ยนแปลงไปมากเมื่อเทียบกับแบบแผนดั้งเดิมทางวัฒนธรรม ทั้งสิ่งที่ปรากฏทางกายภาพและวิถีชีวิตที่สัมพันธ์เกาะเกี่ยวอยู่ด้วยกัน คือ องค์ประกอบและทิศทางการวางในผัง ภูมิทัศน์ภายในชุมชน และเส้นทางคมนาคม

ภาพที่ 5.2 แสดงลักษณะภายในชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

การเปลี่ยนแปลงทางด้านองค์ประกอบและทิศทางการวางในผัง

แบบแผนดั้งเดิมทางด้านองค์ประกอบและทิศทางการวางในผังของชุมชนไทใหญ่ เห็นได้ว่าสถานที่ที่เกี่ยวข้องเนื่องทางด้านศาสนา ศาสนา ศรัทธา และความเชื่อ เช่น วัด ศาลเจ้าเมือง หอหมูบ้าน ต่างอยู่ในตำแหน่งกึ่งกลางของหมู่บ้านหรือตำแหน่งที่ใกล้เคียง วัดมักอยู่ในตำแหน่งที่โดดเด่นมองเห็นได้ชัด โดยอาจอยู่บนที่ลาดเขาเนินเขาหรือตำแหน่งที่โดดเด่นเห็นได้ชัด เชื่อมโยงไปสู่เรือนพักอาศัยในบริเวณต่างๆ ของชุมชนได้โดยสะดวก ศาลเจ้าเมือง ใจบ้าน และลานโล่ง ที่มักอยู่ใกล้ชิดกันภายใต้ร่มเงาของต้นไม้ใหญ่ในบริเวณกึ่งกลางชุมชนหรือบริเวณที่เข้าถึงได้โดยง่ายจากทุกส่วนของชุมชน หอเจ้าเมืองที่ใช้ในการประกอบพิธีสำคัญของหมู่บ้านในบริเวณชุมชน องค์ประกอบเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่ามีความสำคัญเป็นเสมือนหัวใจหรือแกนกลางของชุมชน เนื่องจากในอดีต ชาวไทใหญ่มีกิจกรรมร่วมกันเกือบทั้งหมดเกี่ยวเนื่องกับประเพณีงานบุญ งานประเพณี และความเชื่อต่างๆ ที่ร้อยเรียงเรื่องราวผูกพันกันอยู่ระหว่างพุทธและผี องค์ประกอบที่มีน้ำหนักสำคัญสำหรับชาวไทใหญ่จึงตกอยู่บนสถานที่เหล่านั้น

แต่ในปัจจุบันเค้าโครงที่เริ่มเกิดขึ้นคือ ความสำคัญในองค์ประกอบเหล่านี้เริ่มลดบทบาทลง แม้ว่าองค์ประกอบที่สำคัญต่างๆ ข้างต้นยังคงมีอยู่ เช่นเดิม ได้แก่ วัด ศาลเจ้าเมือง ใจบ้าน หอหมูบ้าน สุสาน รวมถึงเรือนพักอาศัย แต่ชุมชนกลับมีองค์ประกอบอย่างใหม่ที่มีความสำคัญเกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อทิศทางการวางในผัง คือ ศาลากลางบ้านหรือศาลาอเนกประสงค์ และร้านค้า องค์ประกอบอย่างใหม่ที่มีขึ้นมาในปัจจุบัน ได้เข้ามาเป็นสถานที่ที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวไทใหญ่มากขึ้นทุกขณะ ศาลากลางบ้านหรือศาลาอเนกประสงค์ ถูกใช้เพื่อพักรอรถโดยสารในยามปกติ และใช้เพื่อการประชุมประชาคมของชุมชนในยามเทศกาลหรือวาระสำคัญที่ได้รับจากภาครัฐ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับลักษณะการปกครองแบบใหม่ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันอีกด้วย เนื่องจากรัฐบาลได้ส่งเสริมการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น แต่กลับส่งรูปแบบการปกครองแบบมาตรฐานจากส่วนกลางกระจายไปสู่ชุมชนต่างๆ ทั้งๆ ที่ไม่ได้ศึกษาถึงรูปแบบหรือคุณลักษณะการปกครองแบบดั้งเดิมที่มีความหลากหลายไปตามความแตกต่างทางวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน ชุมชนชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนก็เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ได้รับรูปแบบการปกครองจากส่วนกลางเข้ามาใช้ โดยจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลขึ้นในตำบลต่างๆ ทำให้เกิดแผนงานการบริหารส่วนท้องถิ่น ซึ่งเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้นในประเด็นของการพัฒนา สิ่งเหล่านี้เองที่ส่งผลให้ความผูกพันระหว่างผู้คนที่เคยประสานไปกับพุทธและผี ได้หนีห่างออกมาโดยมีคำว่า “การมีส่วนร่วม” และ “การพัฒนา” เข้ามาเป็นส่วนหนึ่ง และผูกพันไปวิถีชีวิตในปัจจุบันทดแทนความสัมพันธ์แบบดั้งเดิม การ

พัฒนาและระบบการปกครองสมัยใหม่ที่ต้องการพื้นที่ที่ชุมชนคนที่ไม่นอกเหนือไปจากลานโล่งของวัด บทบาทสำคัญจึงเกิดขึ้นกับศาลาที่เรียกกันว่า ศาลากลางบ้าน ศาลาอเนกประสงค์ หรือศาลาประชาคม รวมถึงลานโล่งใกล้เคียง ที่ได้กลายเป็นคำตอบและกลายเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้แสดงถึงการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมของตนเอง และเริ่มมีความสำคัญมากขึ้นทดแทนองค์ประกอบเดิมของชุมชน โดยมีแนวโน้มที่จะส่งผลต่อชุมชนทางด้านทิศทางการวางผังด้วยการวางอาคารเหล่านี้ในตำแหน่งที่สำคัญ เช่น กึ่งกลางชุมชน และยังมีแนวโน้มในการผสมผสานระหว่างองค์ประกอบดั้งเดิมกับองค์ประกอบใหม่ของชุมชน โดยการปรับเปลี่ยนสถานที่ดั้งเดิมทางความเชื่อให้นำมาใช้งานร่วมกับองค์ประกอบอย่างใหม่ เช่น ชุมชนเมืองปอน ซึ่งนำหอหมู่บ้านมาปรับเปลี่ยนรูปแบบและนำมาใช้ร่วมงานกับศาลากลางบ้านในตำแหน่งใกล้เคียงบริเวณกึ่งกลางของชุมชน

ภาพที่ 5.3 แสดงศาลาประชาคมหรือศาลากลางบ้านของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

สำหรับร้านค้านั้นแม้ว่าอาจมีอยู่แล้วตั้งแต่ในอดีต แต่ในปัจจุบันองค์ประกอบนี้ได้กลายเป็นจุดสำคัญของชุมชน โดยเฉพาะร้านค้าสะดวกซื้อที่มีเครื่องอุปโภคบริโภคประเภทต่างๆ จำหน่าย ได้กลายเป็นสถานที่ที่ผู้คนในชุมชนเข้ามาใช้งานบ่อยครั้ง จนกลายเป็นจุดนัดพบและพบปะพูดคุยกันในชุมชน

การเปลี่ยนแปลงทางด้านภูมิทัศน์ภายในชุมชน

ภูมิทัศน์ภายในชุมชนไทใหญ่แบบดั้งเดิมที่มีปรากฏแบบแผนของความกลมกลืน สอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อม และมีความถ่อมตน ต่างยังคงปรากฏในชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน แต่พัฒนาการในปัจจุบันได้ส่งสัญญาณให้เห็นว่ากำลังมีแนวโน้มของความเปลี่ยนแปลง เนื่องจากความกลมกลืนทางภูมิทัศน์ภายในชุมชนได้ลดน้อยลง ซึ่งเกิดจากบ้านเรือนพักอาศัยที่เริ่มมีรูปแบบเปลี่ยนไป มีการเลือกใช้วัสดุในส่วนต่างๆ ที่ไม่เหมือนเรือนดั้งเดิมของชาวไทใหญ่ที่ใช้วัสดุจากธรรมชาติ มีการใช้วัสดุสมัยใหม่มากขึ้นทั้งในส่วนโครงสร้าง ผนัง จนถึงวัสดุมุงหลังคา แต่บ้านเรือนสมัยใหม่ซึ่งก่ออิฐฉาบปูนและวัสดุมุงหลังคาแบบใหม่นั้นกลับให้ภาพใหม่ที่แตกต่างออกไปจากเดิม ดังนั้นภาพรวมในด้านความกลมกลืนทางภูมิทัศน์ภายในชุมชนจึงค่อนข้างแตกแยกและลักลั่นกันอยู่ในปัจจุบัน

สิ่งที่ส่งผลสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมาจากการเปลี่ยนแปลงในด้านวิถีชีวิต ค่านิยม ทศนคติ และวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ ในปัจจุบันชาวไทใหญ่มีการยอมรับวัฒนธรรมใหม่จากนอกชุมชนเข้ามาใช้มากขึ้น ทั้งรูปแบบวิถีชีวิตสมัยใหม่ เช่น ระบบการคมนาคมสมัยใหม่ การเดินทางด้วยรถยนต์แทนการเดินเท้า ไปจนถึงการย้ายเข้ามาอยู่ภายในชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เช่น คนในอำเภอเมือง ชาวล้านนา และคนจากภูมิภาคอื่นในประเทศไทย นอกจากนั้นยังมีระบบการศึกษาสมัยใหม่ที่มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมอื่นให้แก่ชาวไทใหญ่รุ่นใหม่ ค่านิยมหรือทศนคติของชาวไทใหญ่มีเคยมีความเรียบง่ายและสมถะ จึงเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเป็นทศนคติที่ชื่นชมความทันสมัย ความก้าวหน้า การพัฒนา และความเจริญ สิ่งเหล่านี้เกิดจากการรับเอาวัฒนธรรมภายนอกเข้ามา ทำให้ทศนคติความพอเพียงและความสมถะเริ่มหมดไป ทำให้การก่อสร้างองค์ประกอบทางกายภาพไม่ได้มีผลมาจากความจำเป็นหรือความพอเพียงจากการใช้งาน แต่เปลี่ยนวัตถุประสงค์ไปเป็นการแสดงถึงฐานะทางสังคม รสนิยม และความมั่งคั่งทางการเงิน เป็นต้น

ความเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์ภายในชุมชนจึงปรากฏอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากเรือนพักอาศัยของแต่ละครอบครัวมีความแตกต่าง จนส่งผลให้ภูมิทัศน์มีความแตกแยกและลักลั่นกันระหว่างรูปแบบอาคารพื้นถิ่นกับอาคารสมัยใหม่ และหากพิจารณาโดยไม่คำนึงถึงเวลาว่าสิ่งใดมีมาก่อนหรือมีมาทีหลังแล้ว ไม่อาจชี้ชัดได้เลยว่าเรือนแบบใดที่เป็นเหตุให้เกิดความแตกแยกอย่างแน่ชัด เนื่องจากย้อมขึ้นกับสัดส่วนระหว่างสองรูปแบบ หากพื้นที่ศึกษาบางแห่งที่มีสัดส่วนของเรือนพื้นถิ่นดั้งเดิมมากกว่า เรือนสมัยใหม่ก็จะเป็นภาพที่แตกแยกออกไป แต่ในปัจจุบันในพื้นที่ศึกษาบาง

แห่งซึ่งมีเรือนสมัยใหม่มากกว่า เรือนพื้นถิ่นดั้งเดิมก็กลายเป็นภาพที่แตกแยกออกไปจากภาพรวมของหมู่บ้านนั้น

การเปลี่ยนแปลงด้านเส้นทางคมนาคม

เส้นทางคมนาคมเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่มีความเปลี่ยนแปลงไปจากแบบแผนดั้งเดิมทางภูมิทัศน์ และส่งผลต่อทิศทางการวางผังของชุมชนไทใหญ่ในปัจจุบัน เส้นทางคมนาคมภายในหมู่บ้านของทุกชุมชนพื้นที่ศึกษา ครั้งหนึ่งเคยเป็นทางดินขนาดเล็กสัมพันธ์กับสัดส่วนของผู้คนในการเดินเท้า ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงเป็นถนนคอนกรีตขนาดใหญ่กว่าเดิม รวมถึงในพื้นที่ศึกษาบางแห่งมีรูปแบบของระบบถนนที่ไม่ใช่แบบตาข่าย ซึ่งมีลักษณะรูปทรงอิสระเป็นไปตามลักษณะภูมิประเทศ แต่กลับมีระบบถนนขนาดใหญ่แบบตาราง โดยสันนิษฐานว่าเกิดขึ้นเมื่อมีการปรับปรุงถนนโดยการเทคอนกรีต และปรับรูปแบบเพื่อให้รถยนต์ใช้ได้สะดวก ขนาดที่ใหญ่ขึ้นนี้มีความเป็นไปได้ว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงของลักษณะการใช้งาน จากเดิมที่เป็นการใช้งานจากการเดินเท้าหรือทางเกวียน เปลี่ยนเป็นเส้นทางการใช้งานเพื่อรองรับรถยนต์ในปัจจุบัน

วิถีชีวิตของชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ดำเนินกิจกรรมการดำรงชีพด้วยระยะเวลาที่หดสั้นลง ด้วยการเดินทางที่สะดวกมากขึ้นจากการใช้ยานพาหนะเพื่อไปมาหาสู่กันทั้งภายในและภายนอกชุมชน เช่น การใช้จักรยาน จักรยานยนต์ ไปจนถึงรถยนต์ กิจกรรมการเดินทางและการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจระหว่างชุมชนในปัจจุบันจึงใช้รถยนต์แทนการใช้สัตว์ลากจูงหรือการเดินเท้าเช่นในอดีต การแลกเปลี่ยนผลผลิตทางการเกษตรปริมาณมากระหว่างชุมชน ส่งผลให้เส้นทางคมนาคมต้องเข้าออกได้อย่างสะดวกไปสู่เรือนพักอาศัยต่าง ๆ เพื่อการขนถ่ายผลผลิตทางเกษตรของแต่ละครัวเรือน ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมข้างต้นเป็นเหตุให้ระบบเส้นทางคมนาคมของชุมชนเปลี่ยนแปลงตามไป นอกเหนือไปจากนั้นเส้นทางคมนาคมภายในชุมชนยังไม่ใช่องค์ประกอบเพื่อรองรับการเดินทางเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ที่มีนัยสำคัญต่อการบ่งบอกถึงความเจริญในชุมชนของตน เป็นเครื่องหมายที่ทำให้ชุมชนมีความทัดเทียมกับชุมชนอื่นที่เป็นความภูมิใจของชาวบ้านอันเนื่องมาจากการพัฒนาอีกด้วย

5.1.1.3 สถาปัตยกรรม

การเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์ในด้านสถาปัตยกรรมของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีความเปลี่ยนแปลงไปมาก ทั้งในด้านสถาปัตยกรรมในส่วนพักอาศัย สถาปัตยกรรมที่เป็นผลมาจากวัฒนธรรม

และความเชื่อ และสถาปัตยกรรมที่ใช้รองรับกิจกรรมทางการเกษตร ซึ่งเป็นผลมาจากค่านิยมและทัศนคติของการดำรงชีพเกี่ยวกับเรือนพักอาศัยที่เปลี่ยนแปลงไป ในปัจจุบันค่านิยมเกี่ยวกับความทันสมัยเข้ามามีอิทธิพลมากขึ้น เนื่องจากการรับเอาวัฒนธรรมใหม่จากการสื่อสาร การเรียนรู้ในระบบการศึกษาสมัยใหม่ การย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนของคนกลุ่มชาติพันธุ์อื่น และการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ ต่างเป็นเหตุให้ชาวไทใหญ่นิยมสร้างเรือนให้มีรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เหมือนกับในตัวเมือง หรือรับเอาสถาปัตยกรรมล้านนา หรือเรือนไทยภาคกลาง มาสร้างหรือประยุกต์ใช้ในบ้านเรือนแทนรูปแบบสถาปัตยกรรมไทใหญ่เดิม

ภาพที่ 5.4 แสดงเรือนพื้นถิ่นของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

สถาปัตยกรรมในส่วนพักอาศัยในปัจจุบัน มีความเปลี่ยนแปลงไปจากเรือนพื้นถิ่นดั้งเดิมมาก โดยมีรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เพิ่มขึ้นมาทั้งทางด้านรูปแบบ โครงสร้าง วัสดุในการก่อสร้าง และผังบริเวณ ปัจจุบันที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง คือ วิถีชีวิต การปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และเศรษฐกิจ ไปจนถึงวัฒนธรรมและความเชื่อของชาวไทใหญ่ที่เริ่มแตกต่างออกไปจากแบบแผนดั้งเดิม วิถีชีวิตของชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีการใช้สอยพื้นที่ภายในเรือนเปลี่ยนไป พื้นที่ใช้สอยเดิม เช่น ใต้ถุน บ่อน้ำ และอาคารคลุมบ่อน้ำเริ่มลดความสำคัญลง ห้องน้ำหรือครัวที่แยกออกไปจากเรือนเริ่มไม่สะดวกต่อกิจกรรมการใช้ชีวิตในปัจจุบัน ในขณะที่ห้องรับแขกติดกระจกกับพื้นที่จอร์จกลายเป็นพื้นที่ใช้สอยอย่างใหม่ที่ได้รับความนิยมมากขึ้น สำหรับการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ซึ่งเป็นคุณลักษณะดั้งเดิมในวัฒนธรรมการอยู่อาศัยเริ่มลดน้อยลง เนื่องจาก

ถูกทดแทนด้วยความต้องการความสะดวกสบายและความทันสมัย รวมทั้งเหตุผลทางเศรษฐกิจที่เริ่มมีความสำคัญมากกว่าการยึดถือรูปแบบตามประเพณี ชาวไทใหญ่ในปัจจุบันนิยมซื้อหาวัสดุสมัยใหม่ในการก่อสร้าง เช่น ปูน อิฐ สังกะสี กระเบื้อง เพราะมีความทนทานแข็งแรง ก่อสร้างง่าย และราคาถูกกว่าวัสดุตามธรรมชาติเมื่อเปรียบเทียบถึงการใช้งานในระยะยาว สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวัสดุในสถาปัตยกรรมไทใหญ่เป็นอย่างมาก เช่น รูปทรงหลังคาของเรือน ซึ่งเดิมมีความชันมากเปลี่ยนมาเป็นความชันน้อยจากการใช้วัสดุและเทคโนโลยีการก่อสร้างสมัยใหม่ สำหรับความเชื่อในเรื่องการวางผังเรือนและผังบริเวณบ้านตามดวงชะตาของเจ้าบ้านยังคงมีอยู่กับคนรุ่นเก่า แต่สำหรับคนรุ่นใหม่มีความศรัทธาในเรื่องนี้ลดน้อยลง โดยไม่ยึดติดกับความเชื่อเดิมมากนัก โดยเฉพาะคนที่มาจากอำเภอเมืองและคนจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่มาตั้งถิ่นฐานในชุมชนไทใหญ่จะไม่มี ความเชื่อในเรื่องนี้

ภาพที่ 5.5 แสดงเรือนพักอาศัยสมัยใหม่ของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัด

สถาปัตยกรรมที่เป็นผลมาจากวัฒนธรรมและความเชื่อ ได้แก่ สถาปัตยกรรมต่างๆ ภายในวัด เช่น ศาลาการเปรียญ วิหาร เจดีย์ ศาลา สรงน้ำพระ และมีสถาปัตยกรรมอื่นๆ ในชุมชน เช่น ศาลเจ้าเมือง หอ หมู่บ้าน ล้วนเป็นสถาปัตยกรรมที่ผูกพันกับกิจกรรมทางประเพณี ความเชื่อ และกิจกรรมทางศาสนา ในปัจจุบันยังมีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะมีเพียงการเปลี่ยนวัสดุก่อสร้างสมัยใหม่แทนวัสดุก่อสร้างเดิมที่ผุพังไปตามกาลเวลา เหตุที่สถาปัตยกรรมในส่วนนี้ยังคงแบบแผนดั้งเดิมอยู่มากเนื่องจากวัฒนธรรมและความเชื่อของชาวไทใหญ่ที่เกี่ยวกับพุทธและผียังคง

มีอยู่ในปัจจุบัน สถาปัตยกรรมในกลุ่มนี้จึงเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่คนในชุมชนมีการอนุรักษ์ไว้ และไม่ต้องการให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านรูปแบบสถาปัตยกรรม ตำแหน่งในการวางผัง ความเชื่อในการก่อสร้างลำดับการเข้าถึงพื้นที่ใช้สอยในอาคาร และรายละเอียดอื่นๆ โดยคนรุ่นเก่าผู้เฒ่าผู้แก่เป็นกลุ่มคนสำคัญที่ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมและความเชื่อเหล่านี้ไว้อย่างเหนียวแน่น อีกเหตุผลหนึ่งของการคงอยู่ คือ การท่องเที่ยว ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ส่งผลให้ชาวไทใหญ่ยังคงพยายามรักษาสถาปัตยกรรมเหล่านี้โดยมีการเก็บรักษาไปจนถึงบูรณะอาคารที่มีความทรุดโทรมผุพังให้กลับมา มีสภาพที่ดีขึ้น ซึ่งการบูรณะจะทำโดยช่างพื้นถิ่นหรือคนในชุมชนไทใหญ่เอง แต่ก็มีความเปลี่ยนแปลงไปบ้างทางด้านวัสดุการก่อสร้าง โดยใช้วัสดุสมัยใหม่ทดแทนวัสดุทางธรรมชาติ เช่น วัสดุมุงหลังคา หรือโครงสร้างบางส่วน

ภาพที่ 5.6 แสดงวัดของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

สถาปัตยกรรมที่ใช้องรับกิจกรรมทางการเกษตร ได้แก่ เถียงนา ซึ่งยังข้าว ล้วนมีความเปลี่ยนแปลงไปจากแบบแผนดั้งเดิม ทั้งจำนวนที่ลดลง การเปลี่ยนรูปแบบ และการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัสดุ โดยภาพรวมแล้วสถาปัตยกรรมที่รองรับกิจกรรมทางการเกษตรถูกลดบทบาทลงจากอดีตมาก ชาวไทใหญ่เองก็ไม่ได้เห็นคุณค่ามากเท่ากับสถาปัตยกรรมกลุ่มอื่นๆ เนื่องจากระบบการแลกเปลี่ยนผลผลิตทางการเกษตร จากเดิมที่เคยเก็บผลผลิตไว้บริโภคเองและนำผลผลิตส่วนเกินมาแลกเปลี่ยนสินค้าตามความจำเป็น เปลี่ยนมาเป็นการเพาะปลูกเพื่อนำมาขายและใช้เงินตราทดแทนการเก็บผลผลิตไว้เองในยังข้าว กิจกรรมทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน

ส่งผลให้ยังข้าวถูกใช้งานในระยะเวลาที่สั้นลง ไปจนถึงถูกทิ้งร้างหรือรื้อทิ้ง หากบางครัวเรือนมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อผลผลิตจากไร่นาโดยตรง นอกจากนั้นแต่เดิมการทำนาจะมีการใช้สัตว์ในการผ่อนแรง เช่น วัว ควาย แต่ปัจจุบันระบบเทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้มีการใช้สัตว์เพื่อช่วยในการทำ การเกษตรน้อยลงมากหรือแทบหมดไป ชาวบ้านนิยมใช้เครื่องไถนาแทน (ควายเหล็ก) ทำให้ “สิ่ง” ซึ่งเป็นที่เลี้ยงสัตว์กลายเป็นศาลาคลุมแดดฝนให้ สัตว์เลี้ยงมีจำนวนน้อยลง นอกจากนั้นยังมีการเปลี่ยนการใช้สอยพื้นที่ใน สถาปัตยกรรมกลุ่มนี้ด้วย เช่น จากยังข้าวเมื่อไม่เก็บข้าวแล้วเปลี่ยนมาเป็น ใช้เก็บของหรือจอดรถยนต์

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสถาปัตยกรรมประเภทต่าง ๆ ข้างต้นมีหลายลักษณะ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบ วัสดุในการ ก่อสร้าง ลักษณะของพื้นที่ใช้สอยและผังอาคาร และการเปลี่ยนแปลง ลักษณะของผังบริเวณโดยรอบ ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบ

แบบแผนของการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของ พื้นที่ศึกษาต่างมีความคล้ายคลึงกัน คือ มีการก่อสร้างอาคารสมัยใหม่ เหมือนอาคารในเมืองแทนรูปแบบอาคารพื้นถิ่นของชาวไทใหญ่ โดยเฉพาะ อย่างยิ่งกับเรือนพักอาศัย เรือนพักอาศัยดั้งเดิมมีลักษณะรูปทรงหลังคา แบบปีกนก ชายคาทึบยาว ยกใต้ถุนสูง ช่องเปิดน้อย รูปทรงอาคารเป็น เรขาคณิตแต่ไม่ชัดเจนนัก อาคารมีขนาดเล็ก ถูกทดแทนด้วยเรือนพักอาศัย สมัยใหม่ที่มี 2 ชั้น ใช้หลังคาหน้าจั่วหรือปั้นหยา ชายคาสั้น ช่องเปิด แบบบานเปิด ลูกฟักกระจก สัดส่วนของอาคารมีขนาดใหญ่ สร้างติดพื้นดิน รูปแบบอาคารสมัยใหม่ยังมีความแตกต่างจากสภาพแวดล้อมอย่างมาก ขาดความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ในขณะที่รูปแบบเรือนพื้นถิ่นไทใหญ่มักมีความกลมกลืนสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมมากกว่า สำหรับห้องน้ำมี การเปลี่ยนรูปแบบน้อยกว่าบ้านเรือน ส่วนศาลา บ่อน้ำก็มีการเปลี่ยน รูปแบบสถาปัตยกรรมไปโดยจะลดความสลับซับซ้อนของรูปแบบ สถาปัตยกรรมลง คล้ายรูปแบบที่พบเห็นทั่วไป ในปัจจุบัน ชาวบ้านได้หัน ไปใช้น้ำประปาแทนการผันน้ำและวิธีการกักเก็บน้ำตามธรรมชาติ บาง ครัวเรือนจึงไม่มีศาลาคลุมบ่อน้ำเหมือนในอดีต

การเปลี่ยนแปลงวัสดุในการก่อสร้าง

การเลือกใช้วัสดุในการก่อสร้าง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับสถาปัตยกรรมทุกรูปแบบ แบบแผนของการเปลี่ยนแปลงจากการใช้วัสดุตามธรรมชาติ เช่น ไม้ตองติง ไม้ไผ่ ไม้ต่าง ๆ มาเป็นการใช้วัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ เช่น สังกะสี คอนกรีต หิน อิฐ กระเบื้องมุงหลังคา รูปแบบต่าง ๆ ซึ่งมีความคงทนแข็งแรงมากกว่าวัสดุธรรมชาติ หาได้ง่าย มีต้นทุนต่ำกว่าวัสดุธรรมชาติเมื่อเปรียบเทียบถึงความคงทนต่อการใช้งานในระยะยาว ซึ่งส่วนประกอบที่มีการเปลี่ยนแปลงวัสดุมากที่สุดคือ หลังคา ซึ่งเปลี่ยนจากการใช้ไม้ตองติงสานเป็นตับ มาเป็นการใช้สังกะสี กระเบื้องลอนคู่ เป็นต้น ส่วนหลังคาเกล็ดไม้ที่นิยมใช้กับสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ในวัดนั้นมีการเปลี่ยนวัสดุเป็นสังกะสีหรือหลังคาโลหะ สำหรับโครงสร้างและผนังอาคารจะเปลี่ยนวัสดุจากไม้มาเป็นคอนกรีตและการก่ออิฐฉาบปูน นอกเหนือจากนี้ การเปลี่ยนแปลงวัสดุในการก่อสร้างอาคารยังขึ้นกับฐานะทางเศรษฐกิจของเจ้าของอาคาร หากมีฐานะดีก็มักจะเปลี่ยนแปลงวัสดุของอาคารทั้งหลัง ถ้าฐานะปานกลางจะมีการเปลี่ยนบางส่วนที่จำเป็น ถ้าฐานะไม่ดีจะยังใช้วัสดุก่อสร้างแบบเดิมอยู่ แต่ก็มีความต้องการที่จะเปลี่ยนวัสดุให้เป็นเหมือนคนอื่น ๆ เช่นกัน วัสดุในการก่อสร้างจึงเป็นสัญลักษณ์ที่มีร่วมกับรูปแบบอาคาร ซึ่งถูกใช้เพื่อแสดงถึงความทันสมัยและมีฐานะ ทำให้วัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ถูกนำเข้ามาใช้แทนที่วัสดุตามธรรมชาติแบบดั้งเดิมได้อย่างรวดเร็วในปัจจุบัน

ภาพที่ 5.7 แสดงสถาปัตยกรรมที่มีการใช้วัสดุสมัยใหม่ในการก่อสร้างของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

การเปลี่ยนแปลงลักษณะของพื้นที่ใช้สอยและผังอาคาร

การเปลี่ยนแปลงลักษณะของพื้นที่ใช้สอยและผังอาคาร ปรากฏอย่างเด่นชัดกับเรือนพักอาศัย โดยมีการปรับเปลี่ยนไปตามความต้องการพื้นที่ที่ตอบสนองต่อวิถีชีวิตและกิจกรรมในปัจจุบันซึ่งมีความแตกต่างจากอดีต ชาวไทใหญ่มีความต้องการที่จอดรถในบ้าน และต้องการความเป็นส่วนตัวมากขึ้นในแบบคนเมือง จากเคยมีห้องนอนเพียงห้องเดียว หรือกันห้องตามความจำเป็นในการดำรงชีพ ปัจจุบันมีการกันห้องเป็นส่วนตัว และมีจำนวนห้องมากกว่าแบบแผนในอดีต และเริ่มมีการแยกพื้นที่ใช้สอยแบบคนเมือง เช่น ส่วนรับแขก นั่งเล่น กินข้าว ทั้งที่ต่างก็เป็นกิจกรรมที่เคยใช้งานบนพื้นที่เดียวกันในแบบแผนดั้งเดิม การเปลี่ยนแปลงลักษณะพื้นที่ใช้สอยยังขึ้นกับลักษณะทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น ชาวไทใหญ่ส่วนใหญ่ที่เคยเป็นเกษตรกร ในปัจจุบันชาวไทใหญ่มีการประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งการไปทำงานด้านการบริการ การค้าในเมือง พนักงาน ไปจนถึงเป็นข้าราชการในเมือง ล้วนส่งผลให้แต่ละครัวเรือนที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจแตกต่างกันต่างจึงมีพื้นที่รองรับกิจกรรมของตนต่างกันไป อีกทั้งชาวไทใหญ่โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่มีลักษณะของการกิน อยู่ หลับ นอนที่เปลี่ยนไปจากเดิม จึงส่งผลให้พื้นที่ใช้สอยและผังอาคารเปลี่ยนไปจากแบบแผนดั้งเดิมเช่นกัน

การเปลี่ยนแปลงลักษณะของผังบริเวณโดยรอบ

การเปลี่ยนแปลงลักษณะของผังบริเวณโดยรอบเป็นอีกลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นชัดเจนกับเรือนพักอาศัย ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามวิถีชีวิตสมัยใหม่ในปัจจุบันที่ต้องการพื้นที่ใช้สอยใหม่ๆ ต่างไปจากเดิม แต่ยังคงมีความเชื่อในการวางผังบริเวณหรือตำแหน่งบ้านค่อนข้างมาก แม้ว่าจะมีองค์ประกอบในผังบริเวณลดน้อยลงและแตกต่างไปจากผังบริเวณของเรือนไทใหญ่ในอดีต โดยมักไม่มีบ่อน้ำ ศาลาลูมบ่อน้ำ เพราะในปัจจุบันมักใช้น้ำประปาแทนการกักเก็บและผันน้ำตามธรรมชาติ หรือการเปลี่ยนที่ปลูกผักสวนครัวกลายเป็นปลูกพืชประดับตกแต่งสวนหย่อมแทน และการปลูกพืชเพื่อกลิ่นหอมภายในบ้านอาจมีความจำเป็นน้อยลงเพราะวัสดุสมัยใหม่ที่ทำให้อาคารอบอุ่นมากขึ้น การปลูกต้นไม้ไว้กลิ่นหอมในผังบริเวณจึงมีน้อยลงด้วย แต่โดยทั่วไปยังคงปลูกพืชที่สามารถบริโภคได้อยู่ เช่น มะม่วง มะละกอ เป็นต้น และห้องน้ำในผังบริเวณที่เคยแยกออกจากเรือนนอน ได้ถูกผนวกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเรือนและหายไปจากผังบริเวณเช่นกัน สำหรับการเพิ่มองค์ประกอบใหม่เข้ามาในผังบริเวณ เช่น ที่จอดรถ ได้เข้ามาแทนที่ลานบ้าน สำหรับผังบริเวณของวัดหรือสถานปัตยกรรมทางพุทธศาสนาไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนัก แต่มีการเพิ่มเส้นทางคมนาคมของ

รถยนต์เข้าไปในผังบริเวณ เช่น มีทางรถเข้าไปเวียนรอบเจดีย์และวิหาร หรือ การทำลานคอนกรีตขนาดใหญ่ในผังบริเวณวัดเพื่อรองรับกิจกรรมได้มากขึ้น บริเวณรอบหอหมูป่านก็มีการเทคอนกรีตเป็นลานหรือใช้ถนนเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่กิจกรรม ยกเว้นผังบริเวณของศาลเจ้าเมืองที่ยังคงลักษณะผังบริเวณแบบดั้งเดิมไว้

5.1.2 ชาวไทใหญ่ แคว้นไตคอง

แบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคอง หากนำมาเทียบกับคุณลักษณะดั้งเดิมทางภูมิทัศน์ในระดับของการตั้งถิ่นฐาน ชุมชน และสถาปัตยกรรมของชาติพันธุ์ไทใหญ่ พบว่าภูมิทัศน์ในแต่ละระดับมีความเปลี่ยนแปลงออกไปแตกต่างกัน ดังนี้

พัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม	ชุมชนไทใหญ่ แคว้นไตคอง
การตั้งถิ่นฐาน	เปลี่ยนแปลงน้อย
ลักษณะชุมชน	เปลี่ยนแปลงน้อย
สถาปัตยกรรม	เปลี่ยนแปลงมาก

ตาราง 5.2 แสดงพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคอง

5.1.2.1 การตั้งถิ่นฐาน

การเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์ในระดับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคองมีความเปลี่ยนแปลงไปจากแบบแผนดั้งเดิมไม่มากนัก และมีความเปลี่ยนแปลงน้อยกว่าหากเปรียบเทียบกับชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน คุณลักษณะของการตั้งถิ่นฐานบริเวณที่ราบระหว่างหุบเขาที่มีลักษณะภูมิประเทศสูงชัน ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้มีพื้นที่ราบสำหรับตั้งรกรากบ้านเรือนได้อย่างจำกัด คุณลักษณะดังกล่าวยังคงเป็นสิ่งที่ปรากฏชัดกับแบบแผนในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคอง ชุมชนยังคงเกาะกลุ่มและกระจายแต่ละชุมชนออกไปในแต่ละหุบเขา โดยต่างตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ราบขนาดเล็กที่มีความผูกพันกับสายน้ำ ให้พื้นที่การเกษตรอยู่ติดกับแม่น้ำและมีพื้นที่พักอาศัยในบริเวณถัดมา มีการจัดการทรัพยากรน้ำ การนำน้ำเข้ามาใช้ในหมู่บ้านด้วยภูมิปัญญาของการผันน้ำ และใช้วิธีการส่งน้ำที่มาจากความเข้าใจในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับแรงดึงดูดของโลก รวมถึงการสืบทอดภูมิปัญญาในการเพาะปลูก และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับบริบทแวดล้อม

การคงอยู่ของการตั้งถิ่นฐานชุมชนขนาดเล็ก มาจากปัจจัยทางด้านจำนวนประชากรที่ไม่เพิ่มขึ้นมากนักภายในชุมชน ซึ่งส่งผลให้คงคุณลักษณะดั้งเดิมของการตั้งถิ่นฐานเอาไว้ได้ เนื่องจากชาวไทใหญ่ในแคว้นไตยังคงมีการรักษาความเข้มข้นในชาติพันธุ์ของตนเอาไว้อย่างเหนียวแน่น ทั้งจากการที่ไม่มีการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ และไม่มีการเข้าร่วมอาศัยอยู่ด้วยของกลุ่มคนชาติพันธุ์อื่น รวมถึงนโยบายของรัฐบาลจีนที่มีการควบคุมจำนวนประชากรไม่ให้เพิ่มมากขึ้น และเหตุผลจากการที่หมู่บ้านที่ได้ก่อตั้งมาแล้วจากอดีตย่อมเปลี่ยนแปลงได้ยาก ด้วยข้อจำกัดทางด้านภูมิประเทศของการตั้งถิ่นฐานที่มีพื้นที่ราบอย่างจำกัด ที่ส่งผลให้ชุมชนขยายอาณาเขตออกไปได้ค่อนข้างอย่างยากลำบาก

ภาพที่ 5.8 แสดงลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไต

5.1.2.2 ลักษณะชุมชน

การเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์ทางด้านลักษณะชุมชนของชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงมีความเปลี่ยนแปลงไปไม่มากนัก เนื่องจากการวางแผนและการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ยังคงแบบแผนดั้งเดิมทางภูมิทัศน์ของชาวไทใหญ่ ซึ่งยังมีการใช้ที่ดินใกล้ชิดกับสายน้ำหรือแหล่งน้ำตามธรรมชาติ สัมพันธ์กับการคงอยู่ของภูมิปัญญาในการผันน้ำเข้าสู่ที่นาและชุมชน โดยให้พื้นที่เพาะปลูกอยู่ติดกับสายน้ำและมีพื้นที่พักอาศัยในบริเวณถัดมา ลักษณะชุมชนยังคงมีความเกาะกลุ่ม กลมกลืน และสอดคล้องกับบริบทแวดล้อมของถิ่นที่ตั้ง อีกทั้งทิศทางการวางผังของชุมชนยังคง

คุณลักษณะสำคัญตามแบบแผนดั้งเดิมไว้ได้ โดยยังคงให้สถานที่เกี่ยวเนื่องทางด้านศาสนา ความศรัทธา และความเชื่อ ได้แก่ วัด และศาลเจ้าเมือง อยู่ในตำแหน่งที่ใกล้เคียงกับตำแหน่งกึ่งกลางของหมู่บ้าน และยังคงเป็นศูนย์กลางทางจิตใจที่ร้อยเรียงวิถีชีวิตและกิจกรรมของชาวไทใหญ่เอาไว้ได้ คงเดิม อย่างไรก็ตาม ชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงก็มีแบบแผนทางด้านลักษณะของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงออกไปบางประการ ในด้านองค์ประกอบและทิศทางการวางผัง ภูมิทัศน์ภายในชุมชน และเส้นทางคมนาคม แม้ว่าจะไม่ได้ส่งผลกระทบต่อภาพรวมมากนักในด้านลักษณะของชุมชน เมื่อเทียบกับแบบแผนดั้งเดิมทางวัฒนธรรมของตน

ภาพที่ 5.9 แสดงลักษณะภายในชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคง

การเปลี่ยนแปลงทางด้านองค์ประกอบและทิศทางการวางผัง

องค์ประกอบของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคงในปัจจุบัน เมื่อนำมาเทียบกับแบบแผนดั้งเดิมทางภูมิทัศน์แล้ว พบว่าองค์ประกอบหลายประการได้สูญหายไปจากชุมชน ได้แก่ หอหมู่บ้าน และไ้บ้าน ซึ่งคาดการณ์ว่าได้หายไปในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรมของจีน การหมดสิ้นไปขององค์ประกอบที่สัมพันธ์กับคติความเชื่อเหล่านี้อาจเกิดขึ้นพร้อมกับการถูกรื้อเจดีย์ เฝ้าวัด และเฝ้าพระไตรปิฎก ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรม และจากการสำรวจในครั้งนี้กลับพบไ้บ้านในหมู่บ้าน อู๋ เตอ ชู ในพื้นที่เขตไทเหนือ ซึ่งเป็นหมู่บ้านในเขตเมืองซอน ทั้งที่ภูมิทัศน์การตั้งถิ่นฐาน ลักษณะชุมชน จนถึงสถาปัตยกรรมของหมู่บ้านนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นแบบจีนแล้วทั้งหมดยกเว้นวัดเท่านั้น แต่ไ้บ้านที่พบในหมู่บ้านแห่งนี้ก็ไม่ได้ตั้งอยู่

ในคุณลักษณะทางภูมิทัศน์แบบดั้งเดิมที่มีอยู่ภายใต้ร่มเงาของต้นไม้ใหญ่ แต่กลับอยู่ภายใต้การอนุรักษ์ด้วยกรงเหล็กที่ปิดกั้นหน้าต่างและไม่ได้สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คนในหมู่บ้านแห่งนั้นอีกต่อไป

แม้ว่าองค์ประกอบหลายประการของชุมชนได้สูญหายไป แต่คุณลักษณะสำคัญของชุมชนกลับพบว่ายังคงหลงเหลืออยู่มาก เนื่องจากทิศทางการวางผังยังคงคุณลักษณะตามแบบแผนดั้งเดิมเอาไว้ โดยให้สถานที่เกี่ยวเนื่องทางด้านศาสนา ความศรัทธา และความเชื่อ อยู่ในตำแหน่งที่ใกล้เคียงกับตำแหน่งกึ่งกลางของหมู่บ้าน วัดอยู่ในตำแหน่งที่เชื่อมโยงไปสู่เรือนพักอาศัยในบริเวณต่าง ๆ ของชุมชนได้โดยสะดวก ในขณะที่ศาลเจ้าเมืองยังคงอยู่ภายใต้ร่มเงาของต้นไม้ใหญ่ในบริเวณกึ่งกลางชุมชนหรือบริเวณที่เข้าถึงได้โดยง่ายจากทุกส่วนของชุมชน อีกทั้งลานโล่งทั้งของวัดและศาลเจ้าเมืองยังคงเป็นลานกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อการพบปะ แลกเปลี่ยน และพูดคุย ไปจนถึงกระทำกิจกรรมของชุมชนร่วมกัน งานบุญ งานประเพณี และความเชื่อต่าง ๆ ที่เคยทำหน้าที่ร้อยเรียงเรื่องราวของคนให้ผูกพันกับพุทธและผี ล้วนเป็นสิ่งที่ยังคงอยู่และเกิดขึ้นบนองค์ประกอบที่เหลืออยู่เหล่านั้น อีกทั้งในปัจจุบันก็ยังไม่มีองค์ประกอบอย่างใหม่ที่เข้ามาช่วงชิงบทบาทความสำคัญและส่งผลกระทบต่อทิศทางการวางผังแต่อย่างใด ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับชุมชนของชาวไทยใหญ่ในแคว้นไตจึงยังคงมีแบบแผนดั้งเดิมของทิศทางการวางผัง และยึดโยงความสัมพันธ์ของคน พุทธ และผี ของทั้งชุมชนเอาไว้ได้

“วัฒนธรรมร่วมของชุมชน” ที่มีการรับเอาเทศกาลและประเพณีของชาวจีนเข้ามาใช้นั้น ไม่ได้ส่งผลให้ศูนย์กลางกิจกรรมทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนเคลื่อนย้ายออกไปจากจุดเดิมทั้งระบบนามธรรมและรูปธรรม เทศกาลและประเพณีแบบจีนที่เพิ่มขึ้นในวิถีชีวิตของคนไทเป็นเพียงกิจกรรมที่เพิ่มมากขึ้นจากกิจกรรมดั้งเดิมอื่น ซึ่งไม่ได้ยึดครองรากฐานการยึดมั่นทางพุทธศาสนา รากฐานการให้ความเคารพต่อผีเจ้าป่าเจ้าเมือง และรากฐานการยังชีพด้วยการทำเกษตรกรรมให้มีการเปลี่ยนแปลงไป และไม่ได้ทำให้วิถีคิดรวมถึงทัศนคติในการมองโลกที่มีร่วมกันของชุมชนเปลี่ยนไป ผลที่เป็นรูปธรรม คือ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับการตั้งถิ่นฐาน และลักษณะชุมชนจึงยังคงแบบแผนเดิมอยู่มาก ด้วยการตั้งถิ่นฐานที่ไม่รุกล้ำพื้นที่ป่าไม้ ภูเขา และแหล่งต้นน้ำ ลักษณะหมู่บ้านที่กลมกลืนกับภูมิประเทศและกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ การใช้พื้นที่ดินโดยให้ที่นาติดกับแม่น้ำ ใช้เหมืองฝายผันน้ำเข้าสู่ที่นาและสู่ชุมชน ถนนภายในชุมชนไม่ใหญ่มากนักและมีลักษณะเป็นไปตามภูมิประเทศ ความหนาแน่นระหว่างเรือนเบาบาง (ยกเว้นหมู่บ้านนำสีซุนที่มีความหนาแน่นมากบริเวณริมถนนสายหลักของชุมชน) ภูมิทัศน์ภายในชุมชนโดยรวมมีความร่มรื่น

จากพรรณไม้จำนวนมาก และมีความโปร่งโล่งจากการใช้รั้วไม้ไผ่เดี่ยวของแต่ละครัวเรือน รวมถึงยังคงมีทิศทางการวางผังและการคงความสำคัญขององค์ประกอบดั้งเดิมในชุมชนไว้ในตำแหน่งเดิม เช่น การมีศูนย์กลางกิจกรรมร่วมของชุมชนในบริเวณวัดเช่นเดิม

การเปลี่ยนแปลงทางด้านภูมิทัศน์ภายในชุมชน

ภูมิทัศน์ภายในชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคงมีความเปลี่ยนแปลงบางประการ ซึ่งเป็นผลสะท้อนมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านสถาปัตยกรรมส่วนพักอาศัยของชุมชน เรือนพักอาศัยของชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงมีความเปลี่ยนแปลง 2 ลักษณะ คือ เรือนพักอาศัยที่เปลี่ยนแปลงไปเพียงบางหลังภายในชุมชน และเรือนพักอาศัยที่เปลี่ยนแปลงไปแทบทั้งหมดภายในชุมชน ความเปลี่ยนแปลงข้างต้นส่งผลให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปเป็น 2 ลักษณะเช่นกัน

เรือนพักอาศัยที่เปลี่ยนแปลงไปเพียงบางหลังภายในชุมชน โดยนำเอารูปแบบสถาปัตยกรรมแบบจีนหรือแบบสมัยใหม่เข้ามาใช้ ซึ่งมีรูปแบบ สัดส่วน วัสดุ และสีสันทนของเรือน ที่มีความแตกต่างจากเรือนพื้นถิ่นไทเป็นอย่างมาก แม้ว่าเรือนพักอาศัยอื่นในชุมชนที่เป็นเรือนพื้นถิ่นไทยังคงมีจำนวนหลงเหลืออยู่มาก แต่ด้วยความขัดแย้งทางด้านภูมิทัศน์ระหว่างเรือน ได้ส่งผลให้ภูมิทัศน์ภาพรวมภายในชุมชนเกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรง เนื่องจากรูปแบบสถาปัตยกรรมไท จีน และสมัยใหม่ที่ถูกนำมาใช้อย่างปะปนกันภายในชุมชนและมักตั้งอยู่ในระยะที่ประชิดกัน จึงกลายเป็นการปะทะกันระหว่างรูปแบบของเรือนที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ซึ่งไม่ใช่ภาพสะท้อนตามแบบแผนดั้งเดิมทางวัฒนธรรม ที่มักมีความกลมกลืนสอดคล้องกันระหว่างเรือน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ประการหนึ่งของชุมชนไทใหญ่ในอดีต

เรือนพักอาศัยที่เปลี่ยนแปลงไปแทบทั้งหมด ทั้งการนำสถาปัตยกรรมแบบจีนหรือสถาปัตยกรรมแบบสมัยใหม่เข้ามาใช้เป็นจำนวนมากภายในชุมชน แต่ความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้กลับส่งผลให้ภูมิทัศน์ภาพรวมภายในชุมชนมีความกลมกลืนกัน แม้ว่าเรือนไทดั้งเดิมไม่หลงเหลืออยู่เลย เนื่องจากสถาปัตยกรรมภายในชุมชนที่มีจำนวนมากที่สุด ซึ่งได้แก่เรือนพักอาศัยนั้น ได้เปลี่ยนไปใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมในแบบเดียวกันทั้งหมด เช่น รูปแบบเรือนในแบบจีน สิ่งที่เกิดขึ้นอาจส่งผลให้คนในชุมชนไม่มีสถาปัตยกรรมไทที่แสดงถึงอัตลักษณ์ความเป็นไท แต่การหยิบยืมสถาปัตยกรรมต่างชาติพันธุ์เข้ามาใช้เช่นนั้นกลับส่งผลให้ภูมิทัศน์ภายในชุมชนเกิดความกลมกลืนกัน ซึ่งอาจเทียบเคียงได้กับคุณค่าความกลมกลืน

ทางภูมิทัศน์ภายในชุมชนของชาวไทยในอดีต และถึงแม้ว่ารูปแบบทางศิลปสถาปัตยกรรมจะแตกต่างออกไปจากอดีตก็ตาม แต่หากพิจารณาถึงสายสัมพันธ์ระหว่างกายภาพของเรือน กับความเชื่อมโยงทางภูมิทัศน์ของชุมชนที่ยังคงมีความกลมกลืนกันเช่นนี้ ความเปลี่ยนแปลงของเรือนพักอาศัยที่เปลี่ยนแปลงไปแทบทั้งหมด จึงทำหน้าที่รองรับและสะท้อนวัฒนธรรมของความเท่าเทียม ความเกื้อกูล และความสอดคล้องกันในสังคมชาวไทยใหญ่ไว้ได้ดั้งเดิม

ภูมิทัศน์ภายในชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคงที่มีความเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านสถาปัตยกรรมส่วนพักอาศัย จึงให้แง่มุมทั้งทางบวกและลบอย่างผกผันกัน เรือนพักอาศัยที่เปลี่ยนแปลงไปเพียงบางหลังที่แสดงว่ายังคงเหลือเรือนพื้นถิ่นในแบบแผนทางวัฒนธรรมไทใหญ่อยู่อีกมาก แต่กลับส่งผลให้ภูมิทัศน์ภายในชุมชนเกิดความขัดแย้งอย่างมาก ในขณะที่เรือนพักอาศัยเปลี่ยนแปลงไปทุกหลังที่แสดงว่าไม่เหลือเรือนพื้นถิ่นไทอีกเลย แต่กลับส่งผลให้ภูมิทัศน์ภายในชุมชนเกิดความกลมกลืนสอดคล้องกันตามคุณลักษณะดั้งเดิมทางวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเส้นทางคมนาคม

เส้นทางคมนาคมของชาวไทยใหญ่ในแคว้นไตคงเปลี่ยนแปลงไปบางประการจากแบบแผนดั้งเดิมทางภูมิทัศน์ เส้นทางคมนาคมที่ใช้รองรับรถยนต์ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งภายในหมู่บ้านของทุกชุมชนพื้นที่ศึกษา จากเดิมที่เคยเป็นเส้นทางขนาดเล็กสัมพันธ์กับสัดส่วนของผู้คนในการเดินเท้า ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงให้มีขนาดใหญ่กว่าเดิมโดยเฉพาะเส้นทางหลักในชุมชน เพื่อรองรับยานพาหนะ เช่น รถจักรยานยนต์ รถยนต์นั่ง รถยนต์บรรทุก เนื่องจากชาวไทยใหญ่ในแคว้นไตคงไม่ต่างไปจากผู้คนในหมู่บ้านอื่นที่เป็นเกษตรกรในปัจจุบัน การดำรงชีวิต การเดินทาง การทำการเกษตร และการขนถ่ายผลผลิตทางการเกษตร ที่เคยใช้การเดินเท้าและใช้สัตว์ลากจูงในอดีตต่างถูกทดแทนด้วยยานพาหนะแบบต่างๆ เพื่อความสะดวกและความรวดเร็ว ถนนในชุมชนจึงมีการขยายหรือการใช้พื้นที่ผิวที่เหมาะสมตามลักษณะการใช้งานในปัจจุบัน แต่ความเปลี่ยนแปลงทางด้านเส้นทางคมนาคมโดยเฉพาะภายในชุมชน เกิดขึ้นเพียงถนนสายหลักภายในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ โดยที่ถนนสายย่อยหรือถนนซอยที่วิ่งไปสู่เรือนพักอาศัยต่างๆ ยังคงเป็นเส้นทางดินหรือหินลูกรังที่มีขนาดเล็กและสัมพันธ์กับการเดินเท้าในแบบแผนดั้งเดิมอยู่มาก อีกทั้งระบบถนนก็ยังคงมีความสอดคล้องและเป็นไปตามลักษณะภูมิประเทศ โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นระบบถนนแบบอื่นๆ

5.1.2.3 สถาปัตยกรรม

ภูมิทัศน์ในด้านสถาปัตยกรรมของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคงเปลี่ยนแปลงไปมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับสถาปัตยกรรมในส่วนพักอาศัย ซึ่งเป็นผลมาจากการกิน อยู่ หลับ และนอนภายในที่พักอาศัยของตนที่เปลี่ยนไปจากเดิม อีกทั้งค่านิยมเกี่ยวกับความทันสมัยได้เข้ามามีอิทธิพลมากขึ้น เนื่องจากชุมชนได้เข้าใกล้และมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชนต่าง วัฒนธรรมและความเป็นเมืองเพิ่มมากขึ้น ชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงได้รับเอาพฤติกรรมใหม่ ๆ จากชาวจีนและความทันสมัยเข้ามาใช้ รวมถึงชาวไทใหญ่ยังมีทางเลือกใหม่เข้ามาในวิถีชีวิตของตน เช่น มียานพาหนะแบบใหม่ คือ รถยนต์แทนการใช้สัตว์ลากจูง มีวัสดุการก่อสร้างสมัยใหม่ที่ทนทานและคุ้มค่ากว่าในระยะยาวเข้ามาให้เลือกใช้แทนการใช้ไม้และวัสดุธรรมชาติ ไปจนถึงการรับเอาวัฒนธรรมใหม่จากการสื่อสาร มีการเรียนรู้ระบบใหม่จากการศึกษาสมัยใหม่ ล้วนเป็นเหตุให้ชาวไทใหญ่รุ่นใหม่มีวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของแต่ละครัวเรือนที่แตกต่างออกไปจากเดิม ซึ่งส่งผลให้รูปแบบโครงสร้าง วัสดุก่อสร้าง ผังการใช้พื้นที่ และผังบริเวณของเรือนพักอาศัยเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก สำหรับสถาปัตยกรรมที่เป็นผลมาจากวัฒนธรรมและความเชื่อที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบันหลังการปฏิวัติวัฒนธรรมในจีน ได้แก่ วัด และศาลเจ้าเมือง และสถาปัตยกรรมที่ใช้รองรับกิจกรรมทางการเกษตร ต่างยังคงลักษณะแบบแผนดั้งเดิมไว้ได้หลายประการโดยมีความเปลี่ยนแปลงไปบ้างทางด้านโครงสร้าง และวัสดุในการก่อสร้าง

ภาพที่ 5.10 แสดงเรือนพื้นถิ่นที่มีการต่อเติมเพิ่มในส่วนใต้ถุนของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคง

สถาปัตยกรรมในส่วนพักอาศัยของชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงมีความเปลี่ยนแปลงทั้งการเปลี่ยนแปลงไปเพียงบางหลังภายในชุมชน และการเปลี่ยนแปลงไปแทบทั้งหมดภายในชุมชน สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจีนและวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่เข้ามาสู่ชุมชน ความเปลี่ยนแปลงของเรือนพักอาศัยมี 2 ลักษณะที่สำคัญ คือ เรือนพักอาศัยที่เปลี่ยนแปลงไปบางส่วน และสถาปัตยกรรมในส่วนพักอาศัยที่เปลี่ยนแปลงไปแทบทั้งหมด

เรือนพักอาศัยที่เปลี่ยนแปลงไปบางส่วน จะมีทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรมไทและมีรูปแบบสถาปัตยกรรมจีนรวมถึงรูปแบบสมัยใหม่ปะปนกัน โดยมีทั้งการผสมปะปนภายในอาคารหลังเดียวกัน และการผสมปะปนกันระหว่างอาคารคนละหลังภายในอาณาบริเวณเดียวกัน

1) การผสมปะปนภายในอาคารหลังเดียวกัน เช่น เรือนพักอาศัยที่มีรูปทรงสถาปัตยกรรมไทแต่มีระบบการก่อสร้างด้วยคอนกรีต อิฐ หรือดินแบบจีน เรือนพักอาศัยที่มีรูปทรงสถาปัตยกรรมไทแต่มีองค์ประกอบหรือค่านิยมแบบจีนผสม เช่น เรือนไทแต่ใช้เสาสีแดงบริเวณทางเข้า หรือมีองค์ประกอบแบบจีนผสมในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น การใช้รั้วและช่องประตูโค้งแบบจีน รวมถึงเรือนพักอาศัยที่มีรูปทรงสถาปัตยกรรมไทแต่มีการใช้สอยพื้นที่แบบใหม่ เช่น เรือนไทดั้งเดิมแต่กั้นฝาผนังในชั้นใต้ถุนเพื่อใช้เป็นห้องรับแขก เกือบของ ครัว จอครก

2) การผสมปะปนกันระหว่างอาคารคนละหลังภายในอาณาบริเวณเดียวกัน โดยมีอาคารหลังหนึ่งเป็นสถาปัตยกรรมไท ขณะที่อาคารอีกหลังหนึ่งเป็นสถาปัตยกรรมจีน-สมัยใหม่ เช่น มีอยู่ชาวเป็นสถาปัตยกรรมไทดั้งเดิม แต่มีเรือนพักอาศัยในแบบจีน-สมัยใหม่

สำหรับสถาปัตยกรรมในส่วนพักอาศัยที่เปลี่ยนแปลงไปแทบทั้งหมด จากรูปแบบสถาปัตยกรรมไทพื้นถิ่นที่ได้เปลี่ยนเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมจีน ทั้งรูปแบบ รูปทรง การก่อสร้าง การใช้พื้นที่ และองค์ประกอบอื่นๆ ซึ่งพบได้ในหมู่บ้านนาสี่ซุน

3

ภาพที่ 5.11 แสดงเรือนพักอาศัยสมัยใหม่ของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคอง

สถาปัตยกรรมที่เป็นผลมาจากวัฒนธรรมและความเชื่อ ได้แก่ สถาปัตยกรรมต่าง ๆ ภายในวัด และสถาปัตยกรรมในชุมชน ได้แก่ ศาลเจ้าเมือง ล้วนเป็นสถาปัตยกรรมที่ผูกพันกับกิจกรรมของชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคอง พุทธและผีต่างยังคงเป็นเรื่องราวที่ร้อยรัดชาวไทเอาไว้ได้อย่างเหนียวแน่นในปัจจุบัน สถาปัตยกรรมในกลุ่มนี้จึงเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่คนในชุมชนยังคงรักษาไว้ไม่ให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านรูปแบบ ตำแหน่งในการวางผัง ความเชื่อในการก่อสร้าง ลำดับการเข้าถึงพื้นที่ใช้สอยในอาคาร และรายละเอียดอื่นๆ แต่การเก็บรักษาไปจนถึงบูรณะอาคารที่มีความทรุดโทรมมุงให้กลับมามีสภาพที่ดีขึ้น ชาวไทใหญ่ได้เลือกสรรวัสดุและวิธีการสมัยใหม่ทดแทนวัสดุทางธรรมชาติ เช่น วัสดุถุงหลังคา หรือโครงสร้างบางส่วนไว้อย่างจงใจ เนื่องจากเหตุผลของความคงทนต่อการใช้งานในระยะยาว โดยพยายามไม่ให้ส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์โดยรวมของสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าของตน

สถาปัตยกรรมที่ใช้รองรับกิจกรรมทางการเกษตร ได้แก่ เกียงนา สิ่ง ยุ้งข้าว ล้วนยังคงมีอยู่ทั้งจำนวนและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิม เนื่องจากยังคงเป็นสิ่งสำคัญที่ใช้รองรับกิจกรรมทางการเกษตรไม่ต่างไปจากอดีต “ข้าว” ยังคงเป็นหัวใจสำคัญในการดำรงชีพ และเป็นสัญลักษณ์ที่มีความสำคัญมากในการต่อรองทางเศรษฐกิจกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคองยังคงมีเอกลักษณ์ของการเพาะปลูกและค้าข้าว ความสามารถในการปลูกข้าวเป็นสิ่งที่ส่งผลให้ชาวไทยังคงใช้ข้าวเป็นเครื่องมือในการกินอยู่ และใช้เป็นเครื่องมือในการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า

อุปโลกนบริโศกอื่นจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เพื่อการหลบซ่อนของคนที่ สะดวกสบายมากขึ้นตามค่านิยมในปัจจุบัน ระบบการแลกเปลี่ยนผลผลิต ทางการเกษตรเป็นกลไกสำคัญที่ส่งผลให้สถาปัตยกรรมที่ใช้รองรับกิจกรรม ทางการเกษตรยังคงอยู่ ชาวไทใหญ่ในแคว้นไตยังคงเก็บผลผลิตไว้ใช้ บริโภคเอง แล้วนำผลผลิตส่วนเกินที่เหลือและดักค้ำจากปีก่อนมา แลกเปลี่ยนสินค้าตามความจำเป็น ระบบการเก็บและแลกเปลี่ยนเช่นนี้ ส่งผลให้ยังชาวยังคงมีความสำคัญและยังคงถูกใช้งานในระยะเวลายาวนาน โดยไม่มีพ่อค้าคนกลางเข้ามารับซื้อผลผลิตจากไร่นาโดยตรง เนื่องจาก แม้คำชาวไทใหญ่นิยมขนข้าวเก่าจากยุ้งข้าวออกไปขายในตลาดมากกว่า แต่สถาปัตยกรรมในส่วนนี้ก็มีความเปลี่ยนแปลงบางประการ เนื่องจากมี การใช้วัสดุสมัยใหม่ในการก่อสร้างซ่อมแซมมากขึ้น ไปจนถึงบางครัวเรือน ได้นำรูปแบบอื่นเข้ามาใช้เมื่อมีการสร้างเรือนของตนใหม่ในรูปแบบ สถาปัตยกรรมอื่น อีกทั้งการทำนาที่เคยใช้สัตว์ในการผ่อนแรง เช่น วัว ควาย ก็ถูกทดแทนด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ชาวบ้านนิยมใช้เครื่องไถนา แทน (ควายเหล็ก) ทำให้ “สิ่ง” ซึ่งเป็นที่เลี้ยงสัตว์มีจำนวนน้อยลง และ เปลี่ยนการใช้สอยพื้นที่เป็นที่เก็บของ เลี้ยงสัตว์อื่นๆ ไปจนถึงปรับเปลี่ยน มาเป็นพื้นที่จอดรถยนต์

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสถาปัตยกรรมประเภทต่าง ๆ ข้างต้นมีหลายลักษณะ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบ วัสดุในการ ก่อสร้าง ลักษณะของพื้นที่ใช้สอยและผังอาคาร และการเปลี่ยนแปลง ลักษณะของผังบริเวณโดยรอบ ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบ

แบบแผนทางสถาปัตยกรรมในปัจจุบันที่มีความเปลี่ยนแปลงไป มาก ส่วนใหญ่เกิดขึ้นกับสถาปัตยกรรมในส่วนพักอาศัย โดยที่ สถาปัตยกรรมอื่นๆ เช่น วัด ศาลเจ้าเมือง ไม่มีความเปลี่ยนแปลงไปมาก นัก ความเปลี่ยนแปลงของเรือนพักอาศัยมีทั้งการผสมปะปนระหว่าง รูปแบบสถาปัตยกรรมไท รูปแบบสถาปัตยกรรมจีน และรูปแบบ สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ รวมถึงสถาปัตยกรรมในส่วนพักอาศัยที่ เปลี่ยนแปลงไปเป็นรูปแบบอื่นทั้งหมด เรือนพักอาศัยดั้งเดิมที่เคยมีลักษณะ รูปทรงหลังคาแบบปีกนก ชายคาทึบยาว ยกได้สูง ช่องเปิดน้อย จึงถูก ทดแทนด้วยเรือนพักอาศัยรูปแบบอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบอาคาร สมัยใหม่ที่มีความแตกต่างและขาดความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ในขณะที่รูปแบบเรือนพื้นถิ่นไทใหญ่มักมีความกลมกลืนสอดคล้องกับ สภาพแวดล้อมมากกว่า อีกทั้งรูปแบบเรือนพักอาศัยอย่างใหม่ที่ปรากฏ

มักจะลดความสลับซับซ้อนของรูปแบบสถาปัตยกรรมลงมาจากแบบแผนดั้งเดิมอีกด้วย

การเปลี่ยนแปลงวัสดุในการก่อสร้าง

สถาปัตยกรรมทุกรูปแบบ ทั้งสถาปัตยกรรมในส่วนพักอาศัย สถาปัตยกรรมที่เป็นผลมาจากวัฒนธรรมและความเชื่อ และสถาปัตยกรรมที่ใช้รองรับกิจกรรมทางการเกษตร ล้วนมีการเลือกใช้วัสดุในการก่อสร้างแตกต่างไปจากแบบแผนดั้งเดิม วัสดุตามธรรมชาติที่เคยเลือกใช้ เช่น ไม้ทองติ่ง ไม้ไผ่ และไม้ชนิดต่างๆ ถูกทดแทนด้วยการใช้วัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ เช่น คอนกรีต หิน อิฐ สังกะสี และกระเบื้องหลังคาสมัยใหม่ ซึ่งมีความคงทนแข็งแรงมากกว่าวัสดุธรรมชาติ ซื้อง่ายได้ง่ายกว่า ส่วนประกอบของอาคารที่มีการเปลี่ยนแปลงวัสดุมากที่สุดคือ หลังคา ซึ่งเปลี่ยนจากการใช้ใบทองติ่งสานเป็นตับ มาเป็นการใช้สังกะสีหรือกระเบื้องลอนคู่ สำหรับโครงสร้างและผนังอาคารเปลี่ยนวัสดุจากไม้มาเป็นคอนกรีต และการก่ออิฐฉาบปูน

ภาพที่ 5.12 แสดงวัดที่มีการใช้วัสดุสมัยใหม่ในการก่อสร้างของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นได้คอง

การเปลี่ยนแปลงลักษณะของพื้นที่ใช้สอยและผังอาคาร

แบบแผนของการใช้สอยพื้นที่และผังอาคารมีความเปลี่ยนแปลงไปมาก ส่วนใหญ่เกิดขึ้นกับสถาปัตยกรรมในส่วนพักอาศัย เรือนพื้นถิ่นไทในแคว้นได้คองมักแบ่งการใช้พื้นที่บนเรือนเป็นสามส่วน คือ ส่วนกลางเป็นส่วน

รับแขกและด้านในสุดของห้องจะมีหิ้งมีบรรพบุรุษหรือหิ้งพระ ห้องนอนอยู่ ถัดเข้าไปโดยเป็นห้องใหญ่หรืออาจจะกันเป็นสองห้องนอน ถัดจาก ห้องนอนมักเป็นส่วนเตาไฟที่อยู่ปลายสุดของเรือน ใต้ถุนบ้านมักใช้สำหรับ นั่งพักผ่อน เก็บของ และยังสามารถใช้เป็นที่พักสัตว์ในเวลากลางคืน โดยมีขื่อ ข้าวสร้างติดกันหรือสร้างแยกกันกับเรือนนอนแต่อยู่ภายใต้โครงหลังคา เดียวกัน แต่ลักษณะของพื้นที่ใช้สอยในเรือนพักอาศัยของชุมชนไทใหญ่ใน แคว้นไตคงมีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่มี ลักษณะของการกิน อยู่ หลับ นอนที่เปลี่ยนไปจากเดิม ที่มีความต้องการใช้ สอยพื้นที่และผังอาคารเปลี่ยนไปจากแบบแผนดั้งเดิม เช่น เริ่มมีการ กันห้องรับแขกเพิ่มในชั้นใต้ถุน ส่วนบนของเรือนเริ่มมีการกันห้องเพิ่มมาก ขึ้น ยิ่งชาวบางแห่งยังมีการปรับเปลี่ยนให้ด้านใต้ถุนเป็นที่จอดรถยนต์

การเปลี่ยนแปลงลักษณะของผังบริเวณโดยรอบ

ผังบริเวณโดยรอบสถาปัตยกรรมต่างๆ มีความเปลี่ยนแปลงไป บางประการ ผังบริเวณของวัดหรือสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนามีการเพิ่ม เส้นทางคมนาคมของรถยนต์เข้าไปในผังบริเวณ เช่น เส้นทางรถยนต์ บริเวณจอดรถยนต์ การทำลานคอนกรีตขนาดใหญ่ในผังบริเวณวัดเพื่อ รองรับกิจกรรมต่างๆ สำหรับผังบริเวณโดยรอบเรือนพักอาศัยมี องค์ประกอบในผังบริเวณลดน้อยลงและแตกต่างไปจากผังบริเวณของเรือน ไทใหญ่ในอดีตบางประการ แม้ว่าจะยังคงมีบ่อน้ำและศาลาลงบ่อน้ำ ปรากฏอยู่ให้เห็น แต่ในบางครัวเรือนกลับไม่พบเห็นอีกแล้ว การปลูกผัก สวนครัวในบางครัวเรือนได้หายไปจากผังบริเวณ โดยกลายเป็นที่เก็บของ หรือจอดรถยนต์แทน ห้องน้ำในผังบริเวณที่เคยแยกออกจากเรือนนอนได้ เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเรือนและหายไปจากผังบริเวณเช่นกัน

5.2 บทเปรียบเทียบพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน และชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไต คง ต่างมีพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่แตกต่างออกไปจากแบบแผน ดั้งเดิม และเมื่อนำข้อมูลทางภูมิทัศน์ของชุมชนไทใหญ่ทั้งสองแหล่งมาทำ การเทียบเคียงกับภาพอุดมคติของชุมชนพื้นถิ่นไทในอดีต พบว่าพื้นที่ทั้ง สองมีพัฒนาการทางภูมิทัศน์ในระดับต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไปดังนี้

พัฒนาการทาง ภูมิทัศน์วัฒนธรรม	ชุมชนไทใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน	ชุมชนไทใหญ่ แคว้นไตคอง
การตั้งถิ่นฐาน	เปลี่ยนแปลงปานกลาง	เปลี่ยนแปลงน้อย
ลักษณะชุมชน	เปลี่ยนแปลงมาก	เปลี่ยนแปลงน้อย
สถาปัตยกรรม	เปลี่ยนแปลงมาก	เปลี่ยนแปลงมาก

ตาราง 5.3 แสดงพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ศึกษาทั้งสองแหล่ง

การตั้งถิ่นฐาน

แบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีความเปลี่ยนแปลงไปพอสมควร เนื่องจากการตั้งถิ่นฐานที่ขยายตัวออกไปบนพื้นที่เชิงเขา และยังกระจายตัวเกาะไปตามเส้นทางคมนาคมสายหลักระหว่างชุมชน ซึ่งไม่ใช่แบบแผนดั้งเดิมของชุมชนไทใหญ่ อีกทั้งขนาดของชุมชนที่ขยายตัวมากขึ้นยังส่งผลให้ความกลมกลืนกับธรรมชาติแวดล้อมลดน้อยลงไปอีกด้วย สำหรับการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยใหญ่ในแคว้นไตคอง ยังคงมีแบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมดั้งเดิมอยู่มากกว่า เนื่องจากมีลักษณะการตั้งถิ่นฐานขนาดเล็กบนพื้นที่ราบ มีความเกาะกลุ่ม และมีรูปทรงอิสระเป็นไปตามภูมิประเทศอยู่เช่นเดิม

ลักษณะชุมชน

ลักษณะชุมชนของชาวไทยใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีพัฒนาการที่ต่างออกไปจากแบบแผนดั้งเดิมเป็นอย่างมาก เนื่องจากทิศทางการวางผังเปลี่ยนแปลงไป โดยมีพื้นที่ศาลาอเนกประสงค์เข้ามาเป็นศูนย์กลางแห่งใหม่ของชุมชน ซึ่งแตกต่างจากชุมชนของชาวไทยใหญ่ในแคว้นไตคองที่ยังคงแบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมดั้งเดิมได้มากกว่า แม้ว่าองค์ประกอบอื่นๆ ทั้งหอหมู่บ้านและโอบ้านได้หายไปแล้วจากทุกชุมชน ซึ่งสันนิษฐานว่าถูกทำลายไปในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรมในจีน แต่คุณลักษณะสำคัญตามแบบแผนดั้งเดิมยังคงอยู่ โดยมีวัดและลานโล่งของวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนที่ยังคงมีความสำคัญ และร้อยเรียงวิถีชีวิตของชาวไทยใหญ่ที่สัมพันธ์กับพุทธและผีไว้ได้เช่นเดิม

สำหรับภูมิทัศน์ของชุมชนชาวไทยใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีเรือนพักอาศัยที่มีรูปแบบ รูปทรง และสีสันทันที่แตกต่างกันหลากหลายอยู่ภายในชุมชน ซึ่งส่งผลให้พื้นที่ศึกษาแห่งนี้ห่างออกมาจากคุณลักษณะความกลมกลืนในแบบแผนดั้งเดิมของชาวไทยใหญ่ แต่สำหรับชุมชนของชาวไทยใหญ่ใน

แคว้นใต้คงที่มีเรือนพักอาศัยสมัยใหม่เกิดขึ้นเช่นกัน จากการสำรวจกลับพบว่าเรือนพักอาศัยแต่ละหลังมีความขัดแย้งระหว่างกันน้อยกว่า โดยที่เรือนสร้างใหม่มักไม่ใช้วัสดุที่ฉูดฉาดมากนักและมีรูปทรงที่ยังคงใกล้เคียงกับเรือนพื้นถิ่นของชาวไทใหญ่ ไปจนถึงการหันไปใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมต่างชาติพันธุ์เหมือนกันหมด ก็ยังคงคุณลักษณะความกลมกลืนได้อยู่เช่นเดิม เนื่องจากไม่มีภาพของความขัดแย้งหรือแปลกแยกเกิดขึ้นในชุมชน

สถาปัตยกรรม

พื้นที่ศึกษาทั้งสองแหล่งต่างมีพัฒนาการในภูมิทัศน์ทางสถาปัตยกรรมใกล้เคียงกัน คือ สถาปัตยกรรมที่เกิดจากศาสนาและความเชื่อ เช่น วัด ยังคงรูปแบบดั้งเดิมไว้ได้มาก แม้ว่าจะมีความเปลี่ยนแปลงทางด้านวัสดุและการก่อสร้างอยู่บ้าง สำหรับสถาปัตยกรรมที่เกิดจากการเกษตรยังคงรูปแบบดั้งเดิมไว้ได้เช่นกันแม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนการใช้งานไปบ้างบางส่วน แต่สำหรับสถาปัตยกรรมส่วนพักอาศัยนั้นมีความเปลี่ยนแปลงไปมากที่สุด พื้นที่ศึกษาทั้งสองแหล่งต่างมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของเรือนโดยรับเอารูปแบบสมัยใหม่ของอาคารพักอาศัยในชุมชนเมืองเข้ามาใช้เช่นเดียวกัน และแม้ว่าเรือนสมัยใหม่ในชุมชนไทใหญ่ในแคว้นใต้คงจะมีรูปแบบที่ใกล้เคียงกับเรือนพื้นถิ่นดั้งเดิมมากกว่าที่ปรากฏในจังหวัดแม่ฮ่องสอน แต่ทั้งสองแหล่งต่างก็มีการเปลี่ยนแปลงวัสดุในการก่อสร้าง การเปลี่ยนแปลงลักษณะของพื้นที่ใช้สอยและผังอาคาร รวมถึงมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะของผังบริเวณโดยรอบคล้ายคลึงกัน

5.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม

แบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างภูมิทัศน์ที่เป็นผลสะท้อนและตกผลึกมาจากวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่แปรผันไปตามลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจของแต่ละชุมชน การทำความเข้าใจกับการเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม จึงต้องอาศัยความเข้าใจที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงในปัจจัยต่างๆ ที่เชื่อมโยงกันอยู่อย่างเป็นองค์รวม วิธีการดำรงชีพของกลุ่มชนหนึ่งๆ จึงไม่อาจแยกออกจากกันได้ระหว่างวิถีคิดและการกระทำของกลุ่มคนเหล่านั้น โดยมีภูมิทัศน์เป็นภาพแสดงถึงเรื่องราวความเป็นมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน จากนั้นเมื่อมีความเข้าใจในภูมิทัศน์วัฒนธรรมและเหตุปัจจัยแวดล้อมทั้งหมดได้แล้ว ย่อมเป็นเครื่องมืออันทรงพลังต่อการทำนายถึงความเป็นไปในอนาคตของชุมชนเหล่านั้นได้ต่อไป

5.3.1 สังคมและวัฒนธรรม

วิถีชีวิต

การกิน อยู่ หลับ และนอนของชาวไทใหญ่ทั้งสองแหล่งต่างมีความเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ด้วยเหตุผลของการมีปฏิสัมพันธ์ทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจกับกลุ่มชนวัฒนธรรมอื่นที่มากขึ้นในปัจจุบัน การแพร่กระจายของวัฒนธรรมอย่างใหม่จึงเข้ามาสู่ชุมชนโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

ทางหลวงหมายเลข 108 สายแม่สะเรียง เป็นเส้นทางหลักจากจังหวัดเชียงใหม่เข้ามาสู่ชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน และถนนสายคุนหมิง-พม่า (Burma Road หรือ Stilwell Road) ซึ่งตัดผ่านเมืองซอนและเมืองวันตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่สองก็เป็นเส้นทางหลักของยูนานาคัดตะวันตก ทั้งสองเส้นทางจึงมีความคล้ายคลึงกันทางด้านบทบาท ที่ส่งผลให้มีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากกลุ่มชนอื่นเข้ามาสู่ชุมชนไทใหญ่ทั้งสองแหล่งมากขึ้นเช่นกัน เช่น การแลกเปลี่ยนผลผลิตทางการเกษตรที่มีจำนวนมากขึ้น ตลาดค้าข้าวและผลผลิตทางการเกษตรของชาวไทใหญ่มีการขยายตัวสูงขึ้น อีกทั้งยังมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านอื่นมากขึ้นนอกเหนือจากการเพาะปลูก เช่น การรับจ้างเป็นแรงงาน ช่างไม้ ลูกจ้าง พนักงาน งานบริการ ทางด้านการท่องเที่ยว เจ้าของธุรกิจ ไปจนถึงการออกไปทำงานในต่างถิ่น เป็นต้น

ภาพที่ 5.13 แสดงวิถีชีวิตและการเดินทางด้วยยานพาหนะสมัยใหม่ของชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคอง

เกษตรกรรมแบบยังชีพ การทำนาและพืชไร่ จนถึงการแลกเปลี่ยนผลผลิตกันเองภายในชุมชนและระหว่างชุมชน วิธีการดำรงชีพในปัจจุบันจึง

มีความหลากหลายและมีการทำมาหากินในรูปแบบใหม่ๆ มากขึ้น วิธีการดำรงชีพอย่างใหม่ที่เกิดขึ้นได้ส่งผลให้วิถีการกิน อยู่ หลับ และนอนของชาวไทใหญ่แตกต่างไปจากแบบแผนดั้งเดิมในอดีต ซึ่งส่งผลอย่างเห็นได้ชัดกับเรือนพักอาศัยมีพื้นที่ใช้สอยเปลี่ยนแปลงตามการใช้งานใหม่ๆ เช่น การปรับเปลี่ยนยังเข้าไปเป็นที่จอดรถ หรือการกันห้องในชั้นใต้ดินเป็นพื้นที่รับแขก เนื่องจากยังเข้าได้หมดความสำคัญลงเมื่อชาวไทใหญ่บางคนไม่ได้ประกอบอาชีพในการทำนา และได้ทุนเรือนที่เคยใช้นั่งพักผ่อนในเวลากลางวัน เริ่มไม่ตรงกับความต้องการเมื่อชาวไทใหญ่บางคนออกไปทำงานเวลากลางวันในเมืองและกลับมาใช้งานนั่งเล่นและรับแขกเฉพาะในเวลาเย็น

ความเปลี่ยนแปลงในด้านการแต่งกาย และภาษาเขียนของชาวไทใหญ่ไม่ได้เกิดการสืบทอดและรักษาไว้อย่างเหนียวแน่นกับคนรุ่นใหม่ในชุมชน การเขียนภาษาไทใหญ่เริ่มมีบุคคลผู้สามารถใช้งานได้อย่างจำกัดมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่มีผู้รู้แค่เพียงคนเฒ่าคนแก่เท่านั้น และในแคว้นไตเองก็เริ่มหมดไปเช่นกัน โดยที่มีความพยายามที่จะรื้อฟื้นและถ่ายทอดภาษาเขียนของตนให้ยังคงอยู่ในปัจจุบัน ภาษาเขียนยังเป็นเรื่องที่สำคัญต่อการสืบทอดเรื่องราวจากอดีตให้ยังคงอยู่ได้ในปัจจุบันกับคนรุ่นใหม่ แต่เมื่อเริ่มหมดผู้สืบทอดต่อโดยมีการศึกษาสมัยใหม่เข้ามาแทนที่การเรียนรู้ของชาวไทรุ่นใหม่ เด็กรุ่นใหม่จึงไม่อาจรักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมของตนเอาไว้ รวมถึงหันไปรับเอาวัฒนธรรมสมัยใหม่จากสื่อในรูปแบบต่างๆ เข้ามาใช้แทนในวิถีชีวิตของตน

ข้อกำหนดทางกฎหมายเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้วิถีชีวิตของชาวไทใหญ่เปลี่ยนแปลงไป กฎหมายในปัจจุบันมีข้อห้ามที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตมากขึ้น โดยเฉพาะการเข้าไปใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ การดำรงชีพของผู้คนในชุมชนจึงเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากไม่สามารถเข้าไปนำวัสดุจากป่ามาใช้ได้สะดวกเช่นเดิม เช่น การซ่อมแซมอาคารบ้านเรือนในส่วนต่างๆ ซึ่งเป็นวัสดุธรรมชาติเป็นไปได้อย่างยากขึ้น เนื่องจากการนำไม้ออกมาจากป่าเป็นการผิดกฎหมายดังกล่าว เป็นต้น ทั้งที่ในภูมิปัญญาของชาวไทใหญ่เองมีกุศโลบายอย่างแยบยลในการใช้ทรัพยากรจากป่า ด้วยการคงไว้ซึ่งจารีตประเพณีโดยจำแนกป่าเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ป่าต้นน้ำที่หวงห้ามไม่ให้ผู้ใดเข้าบุกรุกเนื่องจากถือเป็นการรบกวนผีขุนน้ำ ป่าใช้สอยที่มีการกำหนดกฎเกณฑ์ให้เข้าใช้ได้แต่ไม่มากจนป่านั้นหมดสภาพ และป่าประเพณีที่หวงห้ามไม่ให้มีการบุกรุกเนื่องจากถือเป็นป่าศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน ดังนั้นตามจารีตดั้งเดิมเหล่านี้ได้เข้าควบคุมการใช้ทรัพยากรป่าจากชาวไทไว้ได้เป็นอย่างดีคืออยู่แล้ว แต่กฎหมายที่เกิดขึ้นกลับละเลยและไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกับธรรมชาติของชาวไทใหญ่ จนเข้ามาทำลายและกลายเป็นข้อจำกัดในวัฒนธรรมการดำรงชีพดั้งเดิมของชุมชน

ค่านิยม

ค่านิยมเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมอย่างเหนียวแน่น และเมื่อวัฒนธรรมสองชุดเกิดการปะทะกัน ค่านิยมจะเป็นผลสะท้อนที่ช่วงชิงบทบาทในการชี้นำผู้คนให้คล้อยตามและเห็นดีเห็นงามไปตามค่านิยมนั้นๆ ชุมชนไทใหญ่ทั้งสองแหล่งก็เช่นกัน ค่านิยมเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์อย่างเห็นได้ชัด ซึ่งสัมพันธ์กับการปะทะกันระหว่างความเป็น “คนเมือง” กับ “คนไทใหญ่” ไปจนถึงความเปลี่ยนแปลงในด้านวิถีชีวิตที่เริ่มมีความ “ทันสมัย” มากขึ้น วัฒนธรรมการอยู่อาศัยได้หันเหเข้าสู่ความ “ทันสมัย” ชาวไทใหญ่บางครัวเรือนเริ่มเปลี่ยนแปลงเรือนพักอาศัยแบบดั้งเดิม มาเป็นรูปแบบเรือนพักอาศัยแบบคนเมืองที่มีโครงสร้างคอนกรีต การก่ออิฐฉาบปูน หรือครึ่งปูนครึ่งไม้ ไม่มีใต้ถุน วัสดุการก่อสร้างแบบใหม่ เช่น หน้าต่างกระจก รวมถึงการจัดผังบริเวณในครัวเรือนที่ต้องมีพื้นที่จอดรถและสวนหย่อมสวยงาม ทดแทนพื้นที่เพาะปลูกพืชสวนครัวซึ่งเคยมีไว้ใช้บริโภคภายในผังบริเวณตามแบบแผนดั้งเดิม วัฒนธรรมการอยู่อาศัยในแบบใหม่ที่เริ่มเกิดขึ้น ได้กลายเป็นค่านิยมอย่างใหม่จากความเป็นคนเมืองที่มาพร้อมกับความทันสมัย ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่น่ารังเกียจตามความรู้สึกของชาวไทใหญ่ แต่เป็นสิ่งดีงาม เป็นหน้าเป็นตา และเป็นสิ่งน่ายกย่องตามการรับรู้ของผู้คนทั่วไปในชุมชน

ชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ยังปรากฏอีกว่าความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมการอยู่อาศัยข้างต้นที่เป็นผลมาจากค่านิยมอย่างใหม่ ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะกับสถาปัตยกรรมส่วนพักอาศัยเท่านั้น หากยังรวมไปถึงสิ่งก่อสร้างอื่นในชุมชนที่กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างใหม่ จากค่านิยมของความทันสมัยที่มาพร้อมกับคำว่า “การพัฒนา” ศาลากลางบ้านหรือศาลาอเนกประสงค์ได้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญเพื่อใช้ประโยชน์ในการพักรอรถโดยสาร เป็นหอสมุดขนาดเล็กของชุมชน ไปจนถึงเป็นศาลาสำหรับการประชุมร่วมกันในชุมชนที่สัมพันธ์ไปกับระบบการปกครองแบบใหม่ อีกทั้งความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเช่นนี้ในชุมชนบางแห่งได้เกิดขึ้นอย่างผสมผสานปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมดั้งเดิมกับกิจกรรมแบบใหม่เข้าไว้ด้วยกัน ดังเช่นที่ปรากฏขึ้นในชุมชนเมืองปอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่มีการใช้งานอาคารร่วมกันระหว่าง “ศาลากลางบ้าน” เพื่อใช้งานการประชุมของชุมชน กับ “หอหมู่บ้าน” เพื่อใช้งานตามประเพณีดั้งเดิม แต่ด้วยการหักเหและรับเอาค่านิยมอย่างใหม่มาใช้ในทันที โดยไม่ได้อาศัยเวลาในการผสมผสานทั้งทางภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรม ศาลากลางบ้านที่ใช้งานร่วมกับหอหมู่บ้าน จึงปรากฏโดยการทำลายอาคารหอหมู่บ้านดั้งเดิมทิ้ง แล้วสร้างอาคารหอประชุมที่ไม่ได้สอดคล้องกับคุณลักษณะการใช้งานตามประเพณีของหอหมู่บ้านดั้งเดิม

ภาพที่ 5.14 แสดงค่านิยมการสร้างห้องรับแขกในชั้นใต้ดินของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคอง

ทฤษฎีการมองโลก

ทฤษฎีการมองโลกเป็นแง่มุมทางปรัชญาที่แฝงอยู่ภายใต้การใช้ชีวิตของแต่ละบุคคล สิ่งนี้เองที่ส่งผลต่อวิถีคิดในด้านต่างๆ ทั้งในด้านการดำรงชีพ ความคาดหวังในสิ่งตอบแทนที่ตนควรได้รับ ไปจนถึงความมุ่งหวังทั้งในภพนี้และภพหน้า และเป็นต้นเหตุที่ส่งผลให้เกิดการกระทำในรูปแบบต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับทางภูมิทัศน์ของตน ปัจจัยทางด้านทฤษฎีการมองโลกของชาวไทใหญ่ทั้งสองแหล่งมีความเปลี่ยนแปลงแตกต่างกัน เมื่อเทียบกับทฤษฎีการมองโลกตามแบบแผนดั้งเดิมทางวัฒนธรรม

ชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีทฤษฎีการมองโลกที่เริ่มหักเหออกไปจากการมองโลกเป็นหน่วยชีวิตที่มีจิตวิญญาณ พุทธ และผี แม้ว่ายังมีความเชื่อในเรื่องบุญกุศลตามหลักพุทธ และอำนาจเหนือธรรมชาติของผี แต่ก็เริ่มมีทฤษฎีของการรื้อค้นบรรทัดฐานประเพณีสูงสุดจากธรรมชาติ ผลตอบแทนที่ตนควรได้รับในเชิงปริมาณ ซึ่งเห็นได้ชัดจากวิธีการทำการเกษตรที่มีการใช้สารเคมีเพื่อเร่งผลผลิต โดยละทิ้งภูมิปัญญาดั้งเดิมในแง่ของการเป็นแค่ผู้อยู่อาศัยภายใต้ธรรมชาติมาเป็นผู้ครอบครองและขึ้นาธรรมชาติ ทั้งที่ผลตอบแทนที่ได้รับกลับไม่เป็นไปตามคาดหวังเนื่องจากสารเคมีได้เข้าไปทำลายคุณภาพของดินให้สูญเสียไป หรือการเป็นอยู่โดยสมถะและเรียบง่ายในแบบชาวพุทธที่เปลี่ยนแปลงมาเป็นการเป็นอยู่โดยแข่งขันเร่งพัฒนาชุมชน พอกพูนทรัพย์สิน และเปลี่ยนแปลงไปสู่วัฒนธรรมสมัยใหม่ ซึ่งล้วนส่งผลอย่างชัดเจนต่อความเปลี่ยนแปลงของการ

ตั้งถิ่นฐานและชุมชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่มีการขยายตัวเพิ่มขึ้น ทิศทางการวางผังที่ผันแปรไปจากการให้ความสำคัญกับองค์ประกอบทางศาสนาและความเชื่อ มาเป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและขยายปริมาณ และภูมิทัศน์ภายในชุมชนที่เคยมีความสมถะ สอดคล้อง และกลมกลืนกันระหว่างเรือน มาเป็นการแข่งขัน โดดเด่น และแตกแยกออกจากกันภายในชุมชน

สำหรับชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคง แม้ว่าชาวไทเหล่านี้ในปัจจุบันดูเหมือนว่าได้สะท้อนถึงความเป็นคนจีนและความเป็นคนเมืองมากขึ้น เนื่องจากมีพัฒนาการในวัฒนธรรมร่วมของชุมชน ซึ่งได้รับเอาประเพณีแบบจีนเข้ามาใช้ โดยผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีร่วมกันภายในชุมชน เช่น มีเทศกาลตรุษจีนเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากประเพณีดั้งเดิมอื่นๆ และยังมีพัฒนาการในวัฒนธรรมการดำรงชีพของแต่ละครัวเรือน ซึ่งรับเอาพฤติกรรมใหม่ๆ ของชาวจีนและความทันสมัยเข้ามาใช้ เช่น การแต่งกาย การใช้ตะเกียบ การใช้เครื่องอำนวยความสะดวก การใช้รถยนต์ทดแทนการเดินเท้าหรือใช้สัตว์ลากจูง พัฒนาการเหล่านี้จึงส่งผลให้ชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงอาจถูกมองว่าได้เปลี่ยนไปเป็นชาวจีนหมดแล้ว แต่หากมีการพิจารณาอย่างลึกซึ้งจะพบว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นเพียงความเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ในบางด้านเท่านั้น แต่วิถีคิดและทัศนคติการมองโลกยังคงอัตลักษณ์ดั้งเดิมไว้อยู่มาก

ชาวไทใหญ่เหล่านี้ยังคงมีทัศนคติการมองโลกตามแบบแผนดั้งเดิม ซึ่งยังมองเห็นโลกเป็นหน่วยชีวิตที่ร้อยรัดอยู่กับพุทธและผีอย่างไม่อาจแยกออกจากกัน ยังคงมีวิธีการดำรงตนที่มีความผูกพันอยู่กับองค์ประกอบทางศาสนาและความเชื่อตามแบบแผนดั้งเดิมอย่างเคร่งครัด เนื่องจากการเป็นชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงจะต้องหมายถึงการนับถือศาสนาพุทธ คนที่ไม่ได้นับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาทจะถูกมองว่าเป็นคนนอกและถูกกีดกันอยู่ภายนอกพรมแดนทางชาติพันธุ์ของคนไท นอกเหนือจากนั้น ความเชื่อดั้งเดิมที่สัมพันธ์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ การนับถือผีเจ้าป่าเจ้าเมืองต่าง ยังคงถูกสืบทอดอยู่ในทัศนคติการมองโลก ซึ่งนับเป็นความพยายามในการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเพื่อนิยามความชัดเจนของความเป็นไทให้ยังคงอยู่ สิ่งเหล่านี้จึงส่งผลให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมหลายด้านยังคงอยู่ไปด้วยเช่นกัน เช่น ทิศทางการวางในผังที่ยังคงเป็นไปตามคุณลักษณะจากแบบแผนดั้งเดิม โดยให้วัดยังคงเป็นศูนย์กลางทางกิจกรรมภายในชุมชน หรือภูมิทัศน์ภายในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปมากจากรูปแบบสถาปัตยกรรมใหม่ๆ ก็ยังมีภาพที่มีความสอดคล้องและกลมกลืนกันระหว่างเรือนอยู่มาก ทั้งในด้านรูปลักษณะ สัดส่วน ขนาด และสีสันทนของเรือนที่ยังคงมีความสมถะและกลมกลืนกับเรือนพื้นถิ่นดั้งเดิมในชุมชน

สายสัมพันธ์และการปกครองภายในชุมชน

ระบบการปกครองเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อลักษณะทางสังคมเป็นอย่างมาก อีกทั้งความสัมพันธ์ระหว่างระบบการปกครองที่มีต่อแง่มุมทางวัฒนธรรมอื่นๆ ยังเป็นสายสัมพันธ์ที่ส่งผลโดยตรงต่อลักษณะของชุมชน การปกครองภายในชุมชนไทใหญ่ตามแบบแผนดั้งเดิม มักมีการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ตามวาระต่างๆ โดยที่บุคคลในกลุ่มอาจมีความสัมพันธ์ไขว้ข้ามกลุ่ม ไปอยู่ในกลุ่มกิจกรรมอื่นได้ในขณะเดียวกัน โดยเฉพาะกลุ่มผู้อาวุโส ซึ่งเป็นกลุ่มที่ต้องรับรู้และตัดสินใจเรื่องราวต่างๆ ที่สำคัญของชุมชน และมีกิจกรรมที่สัมพันธ์ไปกับการเป็นชาวพุทธอยู่หลายด้าน เนื่องจากการรวมกลุ่มตามวาระต่างๆ มักเกี่ยวเนื่องกับการประกอบกิจกรรมทางศาสนา สายสัมพันธ์ในชุมชนเช่นนี้จึงส่งผลให้สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ได้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของทิศทางการวางในผังอย่างเด่นชัด

สำหรับชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไต๋คงในปัจจุบัน ได้รื้อฟื้นสายสัมพันธ์และการปกครองภายในชุมชนตามแบบอย่างดั้งเดิมและนำกลับมาใช้ ตั้งแต่ได้รับการคืนอำนาจสู่ท้องถิ่นภายหลังที่ผ่านพ้นช่วงปฏิวัติวัฒนธรรมไปแล้ว วัฒนธรรมที่มีร่วมกันตามคุณลักษณะดั้งเดิมจึงยังคงอยู่ และส่งผลให้ชุมชนยังคงมีคุณลักษณะของภูมิทัศน์ในระดับชุมชนตามแบบแผนชาวไทใหญ่ไว้ได้อยู่มาก แต่สำหรับชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อได้รับเอารูปแบบการปกครองแบบมาตรฐานจากส่วนกลางเข้ามาใช้ โดยจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลขึ้น พร้อมกับการเกิดแผนงานการบริหารส่วนท้องถิ่นที่มุ่งเน้นให้มีการพัฒนา ความผูกพันระหว่างผู้คนที่เคยประสานไปกับพุทธและผีจึงเริ่มถูกทดแทนด้วยการเร่งรัดการพัฒนา ซึ่งต้องการพื้นที่ที่ชุมชนคนที่นี่นอกเหนือไปจากลานโล่งของวัด บทบาทความสำคัญจึงเกิดขึ้นกับศาลาอเนกประสงค์หรือศาลาประชาคม ซึ่งส่งผลต่อชุมชนทางด้านทิศทางการวางในผังให้เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน

ชาติพันธุ์

ความเข้มข้นของชาติพันธุ์ส่งผลต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมในทุกๆ ด้าน ชุมชนไทใหญ่ที่ยังคงมีความเข้มข้นของชาติพันธุ์ไทอยู่มาก ย่อมส่งผลให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับการตั้งถิ่นฐาน ชุมชน และสถาปัตยกรรมยังคงแบบแผนดั้งเดิมเอาไว้ หรือแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงก็ส่งผลให้ทั้งชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงเป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องต่อกัน แต่เมื่อความเข้มข้นของชาติพันธุ์เจือจางลง ไม่ว่าด้วยเหตุผลของการโยกย้ายเข้ามาอาศัยของผู้คนชาติพันธุ์อื่น การแต่งงาน รวมถึงลูกหลานชาวไทใหญ่ที่โยกย้ายออกไปอยู่อาศัยในท้องถิ่นอื่น หรือการไปอยู่อาศัยในเมืองใหญ่ด้วยเหตุผล

ของการทำงาน ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ทำให้ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเกิดความแตกต่างหลากหลายภายในชุมชนเดียวกัน และ ไม่สามารถคงคุณลักษณะดั้งเดิมทางวัฒนธรรมของตนเองไว้ได้

ชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงมีการรักษาความเข้มข้นของชาติพันธุ์ไว้ ได้อย่างเหนียวแน่น เนื่องจากการรักษาระยะห่างระหว่างกลุ่มชาวไทยกับ ชาวจีนเอาไว้เสมอ ซึ่งเป็นผลมาจากความขัดแย้งทางประวัติศาสตร์ระหว่าง ชนชาติที่ยังคงถูกสืบทอดมาถึงปัจจุบัน รวมถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรม และศาสนา การโยกย้าย การแต่งงาน และการรวมกลุ่มชาติพันธุ์จึงเป็นสิ่งที่ ยอมรับไม่ได้ในชุมชน การแต่งงานและการอ้างสิทธิเหนือที่ดิน เป็นเหตุผล สำคัญของการไม่ยอมรับชาวจีนเข้ามาอยู่ร่วมในชุมชน เนื่องจากการแบ่ง สรรที่ดินตลอดจนที่นาของชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงมีการแบ่งสรรให้แก่ เฉพาะคนในชุมชนไทใหญ่ พิธีการแต่งงานซึ่งมีการเฉลิมฉลองและมีการ รับรองจากผู้อาวุโสในชุมชน จึงถือเป็นการยอมรับครอบครัวใหม่ที่มีสิทธิ ได้รับการแบ่งปันที่ดินร่วมกับคนอื่นในชุมชน ดังนั้นการแทรกตัวเข้ามาของ ชาวจีนและการแต่งงานให้คนจีนเข้ามาในชุมชนไทใหญ่ รวมถึงการแบ่ง ที่ดินให้กับบุคคลต่างชาติพันธุ์จึงเป็นสิ่งที่คนในหมู่บ้านไม่ยอมรับ อีกทั้ง ชาวไทใหญ่ยังมีการสร้างจิตสำนึกต่อชาติพันธุ์ของตนให้ยังคงอยู่ในกลุ่ม เยาวชน ได้แก่ ความพยายามสร้างจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ การตีความ ตำนาน พงศาวดาร และการเปิดโรงเรียนสอนภาษาไทใหญ่ในหมู่บ้านและ สมาคมคนไทในเมืองขอนแก่น ชาวไทใหญ่อายยอมรับว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่ง ของความเป็นจีน แต่ในขณะที่เดียวกันชาวไทยก็พยายามรักษาและนิยามอัต ลักษณะชาติพันธุ์ของตนเอง ด้วยการตอบโต้ในเชิงสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับ การเป็นชาวนา ข้าว ที่ดิน พุทธศาสนา ระบบความเชื่อเดิม (ผี) และ สัญลักษณ์อื่นทางชาติพันธุ์ ชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงจึงยังคงความเข้มข้น ทางชาติพันธุ์อยู่มาก ซึ่งส่งผลให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับต่างๆ ยังคงอยู่ ตามแบบแผนดั้งเดิม โดยไม่กลืนกลายไปกับวัฒนธรรมของชาติพันธุ์อื่น

ในทางกลับกัน ชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งไม่เคยมีความ ขัดแย้งทางประวัติศาสตร์กับชาวไทย และยังมีความคล้ายคลึงกันอย่างมาก ทั้งทางด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม และการนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท ซึ่ง ส่งผลให้ชุมชนไทใหญ่อยอมรับเอาชาวไทยเข้ามาอยู่ร่วมภายในชุมชนได้ แต่ ถึงแม้ว่าชาวไทยกับชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนจะเข้ากันได้ดี แต่ทั้ง สองกลุ่มชนนี้ต่างก็มีพัฒนาการทางวัฒนธรรมและความเป็นมาแตกต่างกัน อีกทั้งชาวไทยที่เข้าไปอยู่ร่วมกับชาวไทใหญ่มักนำพาความทันสมัยแบบคน เมืองเข้าไปด้วย สถานการณ์ความลึกลับทางสังคมและวัฒนธรรมระหว่าง ความเป็น “คนเมือง” กับ “คนไทใหญ่” จึงเป็นปรากฏการณ์ที่ทำให้วิธีการ ดำรงชีพ การอยู่อาศัย ตลอดจนค่านิยมและทัศนคติของชาวไทใหญ่ใน

ปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอย่างมาก ภูมิทัศน์วัฒนธรรมตามแบบแผนดั้งเดิมของชาวไทใหญ่จึงสูญหายและกลืนกลายไปในปัจจุบัน

5.3.2 เศรษฐกิจ

การเกษตรกรรม

ความมุ่งหมายในการทำเกษตรกรรมของชาวไทใหญ่มักมุ่งหวังสร้างผลผลิตเพื่อการบริโภคตนเองในครัวเรือน และนำส่วนเกินที่เหลือไปแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าอื่นตามความจำเป็น การเก็บออมผลผลิตจึงเป็นกลไกสำคัญที่มีผลต่อวิธีการดำรงชีพทั้งคุณลักษณะของความพอเพียงและการพึ่งพาตนเองได้อย่างพอประมาณ

ชาวไทใหญ่ในแคว้นไตยังคงมีคุณลักษณะของการเก็บออมผลผลิตเนกเช่นในอดีต แม้ว่าอาจมีเงื่อนไขบางประการแอบแฝงอยู่เนื่องจากข้าวคือผลผลิตที่ส่งผลให้ชาวไทใหญ่สามารถยกระดับตนเองให้มีอำนาจต่อรองเหนือกว่าชาวจีนในแง่มุมทางเศรษฐกิจ พฤติกรรมการขายข้าวเก่าเก็บจากปีก่อนให้ชาวจีนในแต่ละปี จึงเป็นสัญลักษณ์ของการตอบโต้กับสถานะความเป็นรองของชาวไทใหญ่ที่มีต่อชาวจีนอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามไม่ว่าด้วยเหตุผลข้อใดก็ตาม ชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงก็มีการเก็บออมผลผลิตที่สร้างความพอเพียงและส่งผลให้พึ่งพาตนเองได้ ภายใต้การใช้พื้นที่เพาะปลูกบนพื้นที่ราบที่มีอย่างจำกัด โดยแบ่งสรรพื้นที่กันอย่างเท่าเทียมตามจำนวนคนในแต่ละครัวเรือน และไม่มีการถางป่าเพื่อขยายอาณาเขตพื้นที่ไร่นาหรือที่พักอาศัยออกไปจากเดิม วิธีการเก็บออมและแลกเปลี่ยนผลผลิตของชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคง จึงส่งผลให้สถาปัตยกรรมที่ใช้รองรับกิจกรรมทางการเกษตรหลายอย่างยังคงอยู่ โดยเฉพาะยังข้าวที่ยังคงมีความจำเป็นต่อการใช้งานเก็บข้าวในระยะเวลาที่ยาวนาน และเมื่อถึงรอบเก็บเกี่ยวข้าวใหม่จึงขนย้ายข้าวเก่าเก็บจากปีก่อนออกไปขายในตลาด

ชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีลักษณะการดำรงชีพด้วยการเกษตรกรรมเช่นเดียวกัน แต่ในปัจจุบันวิธีการทางเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงจากการเก็บออมผลผลิตมาเป็นการสะสมเงินตรา กลไกทางวัฒนธรรมในแบบเดิมที่เคยมีผลต่อคุณลักษณะของความพอเพียงและการพึ่งพาตนเองอย่างพอประมาณจึงหายไป การสะสมเงินตรา การเร่งผลิตผล และการขยายอาณาเขตได้เข้ามาเป็นกลไกในการดำรงชีพ ซึ่งส่งผลให้ภูมิทัศน์ที่แวดล้อมวัฒนธรรมด้านนี้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก การเพาะปลูกที่ไม่ใช่เพียงแค่พอเพียงกับการบริโภคของคนที่ได้เปลี่ยนเป็นความต้องการผลผลิตมากที่สุดเพื่อส่งให้แก่พ่อค้าคนกลาง โรงสีข้าว หรือโรงงานทาง

อุตสาหกรรมอื่นๆ ชุมชนจึงต้องการขยายอาณาเขตพื้นที่ไร่นาออกไปอย่าง ผิดแผกไปจากแบบแผนดั้งเดิมในการตั้งถิ่นฐานของตน เช่น การบุกเบิก พื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น ไปจนถึงการตั้งบ้านเรือนที่แผ่ขยายไปตามพื้นที่เชิงเขา อีกทั้งวิธีการแลกเปลี่ยนผลผลิตทางการเกษตรโดยใช้เงินตราทดแทนการเก็บ ผลผลิตไว้เองในยุ้งข้าว เมื่อมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อผลผลิตจากไร่นา โดยตรง หรือมีการเก็บเกี่ยวและนำออกไปขายในทันที สถาปัตยกรรมที่ใช้ รองรับกิจกรรมทางการเกษตรโดยเฉพาะยุ้งข้าว จึงถูกใช้งานในระยะเวลาที่ สั้นลงและเป็นเหตุให้ถูกทิ้งร้างหรือรื้อทิ้งไป

ภาพที่ 5.15 แสดงพื้นที่นาของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

การท่องเที่ยว

กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นรูปแบบทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นกับชุมชน ไทใหญ่ทั้งสองแหล่ง โดยเฉพาะชุมชนที่มีภูมิทัศน์ตามแบบแผนดั้งเดิม เหลืออยู่มาก เอกลักษณะเฉพาะตัวของชาวไทใหญ่ที่งดงามเหล่านี้จึงเป็นที่ ต้องการของนักท่องเที่ยว แต่การเปิดชุมชนพื้นที่ที่มีคุณค่าทั้งในด้านวิถี ชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมให้กลายเป็นชุมชนสาธารณะ ซึ่งมีผู้คน แปรภพหน้าเข้ามาท่องเที่ยว เดินชม ไปจนถึงซื้อหาของฝากประเภทต่างๆ กลับส่งผลให้คุณค่าของชุมชนพื้นที่นั้นถูกทำลายไปเป็นอย่างมาก

แม้ว่าการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้มีการไหลเวียนของระบบ เงินตราภายในชุมชนที่มากขึ้น การได้เผยแพร่เอกลักษณ์วัฒนธรรมของ ชาวไทใหญ่ให้แพร่หลาย ผู้คนในชุมชนมีความภาคภูมิใจกับเอกลักษณ์ของ คนมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันรูปการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นก็ส่งผลในแง่ลบด้วย

เช่นกัน เนื่องจากชาวไทใหญ่หลายแห่งในปัจจุบันมุ่งเน้นการบริการทางการท่องเที่ยวเป็นระบบเศรษฐกิจหลักของชุมชน ทดแทนการปลูกผลผลิตทางการเกษตรทั้งที่ผลิตเหล่านั้นเป็นผลิตผลที่ช่วยให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ ชุมชนเหล่านี้จึงมีการพึ่งพาตนเองได้น้อยลงเนื่องจากขาดแหล่งอาหารที่ใช้เลี้ยงดูตนเอง อีกทั้งการมุ่งเน้นระบบเศรษฐกิจการท่องเที่ยวได้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ภายในชุมชนชาวไทใหญ่ เนื่องจากกิจกรรมต่างๆ ที่เคยเกิดขึ้นและสร้างความผูกพันกันภายในชุมชน เริ่มเปลี่ยนแปลงเป็นการสร้างกิจกรรมร่วมกันเพื่อแสดงออกให้คนนอกเข้ามาเที่ยวชม คุณค่าที่เคยมีในกิจกรรมของชุมชนจึงเปลี่ยนแปลงไป เช่น คุณค่าของกิจกรรมงานบุญและงานประเพณีที่เคยสร้างความผูกพันและความรักในวัฒนธรรมของตน ได้เปลี่ยนแปลงเป็นคุณค่าในความต้องการเงินตรา ซึ่งเป็นการแสดงกิจกรรมร่วมกันเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ลักษณะเช่นนี้เองส่งผลให้ความรักในวัฒนธรรมของตนมีการสั่นคลอนและเป็นสถานะที่ล่อแหลมต่ออนาคตที่จะเกิดขึ้น ด้วยการที่ภาพความงดงามในวิถีชีวิตของชาวไทใหญ่อาจจะคงอยู่ หากแต่ลดและหมดคุณค่าภายในเหลือเพียงคุณค่าภายนอกให้เห็นเป็นหน้าฉากเพื่อการท่องเที่ยวเท่านั้น ความพยายามรักษากฎมิตินตามแบบแผนดั้งเดิมของตนเอาไว้ให้มากยิ่งขึ้นเพื่อการท่องเที่ยวจึงหมดความหมายในแง่มุมมองทางวัฒนธรรม เมื่อกลายเป็นเพียงการรักษาภูมิทัศน์ที่ปราศจากลมหายใจ เมื่อไม่มีชีวิตและวัฒนธรรมที่เคยผูกพันร้อยรัดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอีกต่อไป

5.3.3 บทสรุปถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การผสมผสานและการกลืนกลายเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งต่อการคงอยู่หรือเปลี่ยนแปลงไปทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม ชุมชนไทใหญ่ทั้งสองแหล่งมีพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงออกไปจากแบบแผนดั้งเดิม อันเนื่องมาจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชาติพันธุ์ไทใหญ่กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่มีมากขึ้นในปัจจุบัน ชุมชนชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีการรับเอาวัฒนธรรมจากชาวไทยและความเป็นคนเมืองเข้ามาใช้มากขึ้น และในขณะเดียวกันชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคองก็มีการรับเอาวัฒนธรรมจากชาวจีนและความเป็นคนเมืองเข้ามาใช้เช่นกัน การผสมผสานทางวัฒนธรรมจึงเป็นแรงผลักดันของพื้นที่ศึกษาทั้งสองแหล่งให้เกิดรูปการณ์การเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์ที่คล้ายคลึงกัน

ชุมชนชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนและชุมชนชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคองมีความเปลี่ยนแปลงไปมากทางสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะส่วนพักอาศัย เนื่องจากชาวไททั้งสองแหล่งเริ่มติดขัดกับความทันสมัยและค่านิยมของการดำรงชีพแบบคนเมือง โดยมีการรับเอาวัฒนธรรมจากชาติ

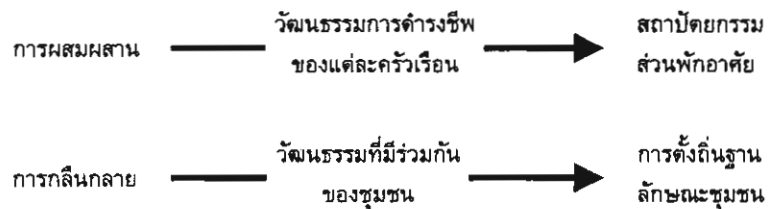
พันธุ์อื่นที่ตนเองมีปฏิสัมพันธ์ด้วยเข้ามาใช้ในวิธีการดำรงชีพของตนเองมากขึ้น จนส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยนการใช้งานเรือนพักอาศัยของตนให้เข้ากับวิถีชีวิตแบบใหม่ เช่น การสร้างห้องรับแขกในบริเวณใต้ถุนบ้าน การสร้างพื้นที่จอดรถ การใช้วัสดุและวิธีการก่อสร้างสมัยใหม่ ไปจนถึงการใช้รูปแบบอาคารสมัยใหม่ที่คล้ายคลึงกับบ้านเรือนในตัวเมือง

อย่างไรก็ตามชาวไทใหญ่ทั้งสองแหล่งกลับมีพัฒนาการทางภูมิทัศน์ในระดับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานที่เปลี่ยนแปลงออกไปจากแบบแผนดั้งเดิมมากน้อยต่างกัน ซึ่งเกิดจากการที่ชุมชนแต่ละแหล่งมีบริบทของการผสมผสานทางวัฒนธรรมและการดำรงสถานะที่จะมุ่งเข้าสู่การกลืนกลายทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน ชุมชนชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีภูมิทัศน์ของชุมชนและการตั้งถิ่นฐานที่เปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากดำรงสถานะที่กำลังมุ่งเข้าสู่การกลืนกลายไปกับวัฒนธรรมของกลุ่มชนชาวไทย โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่มีร่วมกันภายในชุมชนที่เห็นได้ชัดว่ากำลังเริ่มเคลื่อนตัวออกจากศูนย์กลางดั้งเดิมทางจิตใจของชาวไทใหญ่ คือ พุทธศาสนา ไปสู่ศูนย์กลางใหม่ คือ ประชาคมและการพัฒนา โครงสร้างทางสังคมในปัจจุบันจึงผูกติดอยู่กับผลประโยชน์ของการพัฒนาชุมชนและความเจริญแบบคนเมือง และส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางด้านทิศทางการวางผังที่เริ่มให้ความสำคัญกับศาลาประชาคม อีกทั้งการยึดติดกับการพัฒนายังส่งผลให้ชุมชนมีการตั้งถิ่นฐานที่ขยายตัวออกมาก จนปรากฏให้เห็นชัดว่าผิดแผกไปจากภูมิทัศน์วัฒนธรรมดั้งเดิมอีกด้วย ความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพเหล่านี้เป็นผลมาจากการที่ไม่มีการรักษาระยะห่างระหว่างกลุ่ม ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการยับยั้งไม่ให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมก้าวล่วงไปสู่การกลืนกลายทางวัฒนธรรม เนื่องจากชาติพันธุ์ทั้งสองไม่เคยมีความขัดแย้งระหว่างกันในประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชาวไทใหญ่ในประเทศไทย ชาติพันธุ์ทั้งสองต่างนับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาทเช่นเดียวกัน ตลอดจนยังมีวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตการดำรงชีพที่คล้ายคลึงกัน

ชุมชนชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคง มีการตั้งถิ่นฐานและลักษณะของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปน้อยกว่าชุมชนชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เนื่องจากดำรงสถานะของการผสมผสานไปกับชาติพันธุ์จีนและความเป็นคนเมืองโดยไม่มีแนวโน้มที่จะมุ่งเข้าสู่การกลืนกลายทางวัฒนธรรม ชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงอาจยอมรับว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นจีน แต่ในขณะเดียวกันก็พยายามรักษาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มไว้เพื่อให้ความชัดเจนของกลุ่มตนยังคงปรากฏอยู่เสมอ การยึดมั่นกับความเป็นชาติพันธุ์ที่เกรียงไกรของตนในอดีตและยังคงจดจำความขัดแย้งในประวัติศาสตร์ระหว่างชาติพันธุ์ไทกับจีนไว้อย่างเหนียวแน่นนั้น เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผล

ให้ชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงไม่เกิดการกลืนกลายทางวัฒนธรรม และส่งผลให้ยังคงยึดเหนี่ยววัฒนธรรมที่มีร่วมกันภายในชุมชนเอาไว้ได้ ภูมิทัศน์ของการตั้งถิ่นฐานและลักษณะของชุมชนจึงไม่เปลี่ยนแปลงออกไปจากในอดีตมากนัก และปรากฏชัดกับลักษณะของผังที่ให้ความสำคัญกับศูนย์กลางทางวัฒนธรรมไท ไปจนถึงการรักษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานและลักษณะของชุมชนตามแบบแผนดั้งเดิมเอาไว้ได้จนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาถึงปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมได้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์ล้วนเป็นผลมาจากความแปรเปลี่ยนทางวัฒนธรรม เมื่อชุมชนหนึ่งเริ่มเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมการดำรงชีพของแต่ละครัวเรือนที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกิน อยู่ หลับ และนอนของแต่ละบุคคลจะเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเป็นอันดับแรก ซึ่งสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะส่วนพักอาศัยจะเป็นภูมิทัศน์ที่แปรเปลี่ยนและผสมผสานไปตามความผันแปรดังกล่าว และเมื่อชุมชนเกิดการกลืนกลายทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่มีร่วมกันของชุมชนจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงตามมา ซึ่งส่งผลให้ลักษณะชุมชนและการตั้งถิ่นฐานแปรเปลี่ยนและกลืนกลายไปตามความผันแปรนั้นๆ เช่นกัน

ภาพที่ 5.16 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างภูมิทัศน์และวัฒนธรรม

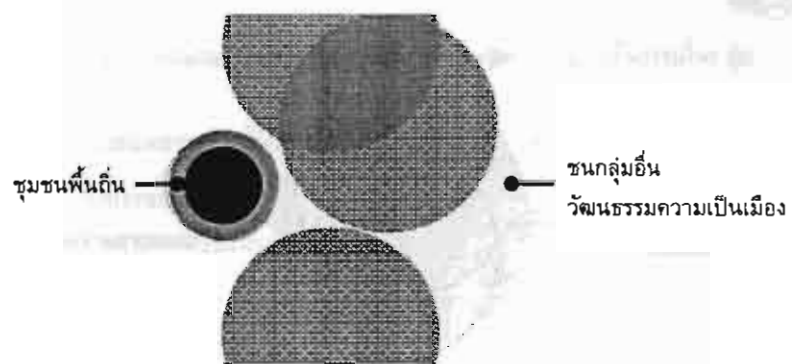
บทที่ 6

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนพื้นถิ่นกับความยั่งยืนในอนาคต

6.1 ความยั่งยืนของชุมชนพื้นถิ่นในปัจจุบัน

ชุมชนพื้นถิ่นที่มีแบบแผนดั้งเดิมทางวัฒนธรรมเป็นของตนเองและมีการอยู่อาศัยที่สมดุลกับความสามารถในการรองรับได้ของธรรมชาติแวดล้อม เป็นความยั่งยืนของชุมชนพื้นถิ่นที่พบเห็นได้โดยทั่วไปในอดีต แต่ชุมชนหลายแห่งไม่สามารถคงคุณลักษณะเช่นนั้นได้ โดยมักมีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของตนไปตามปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ที่มีมากขึ้นในปัจจุบัน รูปการณ์ที่หักเหไปเช่นนี้อาจเป็นความไม่ยั่งยืนอย่างเห็นได้ชัด แต่ในบางกรณีกลับกลายเป็นลักษณะของความยั่งยืนในอีกรูปแบบหนึ่งที่ต้องเกิดขึ้นกับชุมชนพื้นถิ่น

การหยุดนิ่งทางวัฒนธรรมจึงไม่ใช่บทสรุปถึงความยั่งยืน ชุมชนหลายแห่งในปัจจุบันไม่สามารถคงคุณลักษณะดั้งเดิมทางวัฒนธรรมของตนเองเอาไว้ เนื่องจากมักตกอยู่ในสภาวะที่ถูกห้อมล้อมจากคนต่างกลุ่มมากขึ้น จนถูกสันคลอนให้เกิดการผสมผสานและมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชนวัฒนธรรมอื่นอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

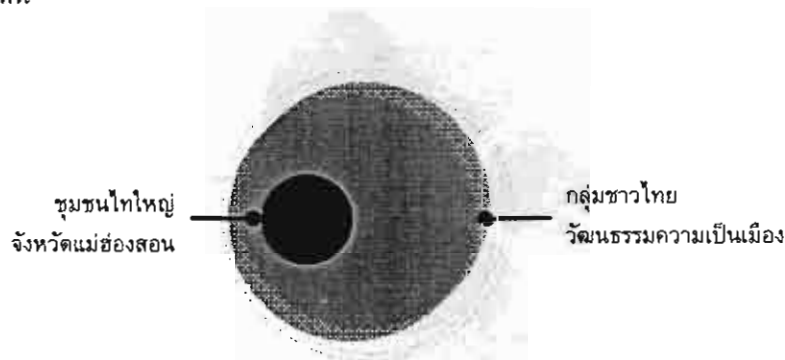

ภาพที่ 6.1 แสดงสภาวะของชุมชนพื้นถิ่นที่ถูกห้อมล้อมจากชนกลุ่มอื่นในปัจจุบัน

การกลืนกลายทางวัฒนธรรมก็ไม่ใช่บทสรุปถึงความยั่งยืนเช่นกัน หากชุดวัฒนธรรมที่รับเข้ามาให้อยู่ในชุมชนขณะนั้น ไม่ได้ก่อหนุนให้เกิดความยั่งยืนภายในกลุ่มตนทั้งทางสังคมวัฒนธรรมที่ห่างเหินออกมาจาก

ความพอเพียงไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ทางเศรษฐกิจ และรุกรานพื้นที่
ธรรมชาติแวดล้อมอย่างไม่อ่อนน้อมถ่อมตน

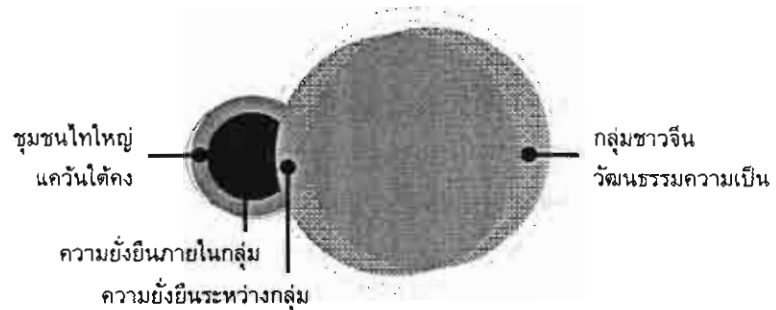
จากการศึกษาพื้นที่ชุมชนไทใหญ่สองแหล่งปรากฏว่า พัฒนาการที่
เกิดขึ้นต่างแปรเปลี่ยนไปจากแบบแผนดั้งเดิมทางวัฒนธรรม โดยส่งผลต่อ
ความยั่งยืนและความไม่ยั่งยืนแตกต่างกัน ชชาติพันธุ์ไทใหญ่ในจังหวัด
แม่ฮ่องสอนเป็นพื้นที่ที่เริ่มเข้าสู่ความไม่ยั่งยืนอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจาก
ชุมชนได้เข้าสู่กระบวนการของการกลืนกลายทางวัฒนธรรมไปกับชนชาติ
ไทยและความเป็นคนเมือง ซึ่งแม้ว่าจะเป็นการหลอมรวมตนให้คงอยู่
ร่วมกับชนกลุ่มอื่นได้เป็นอย่างดีที่เป็นดังความยั่งยืนระหว่างกลุ่ม แต่ชุด
วัฒนธรรมใหม่ที่ชุมชนรับมาใช้โดยผูกติดอยู่กับค่านิยมของความเป็นคน
เมืองและความทันสมัยจากการพัฒนา ไม่ได้เกื้อหนุนให้เกิดความยั่งยืน
ภายในกลุ่มตน ทั้งทางสังคมวัฒนธรรมที่เริ่มห่างเหินออกมาจากความ
พอเพียง การรุกรานพื้นที่ธรรมชาติแวดล้อม และการทำลายผืนดินจากการ
ใช้สารเคมีเพื่อขยายผลผลิตทางการเกษตร รวมถึงระบบทางเศรษฐกิจที่
มุ่งหวังการสะสมเงินตราจนไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้อีกต่อไป แต่สำหรับ
ชาติพันธุ์ไทใหญ่ในแคว้นไตคงกลับยังคงมีความยั่งยืนอยู่ได้ เนื่องจาก
ชุมชนมีการผสมผสานไปกับชาวจีนและความเป็นคนเมืองทางด้านการกิน
อยู่หลับนอน เพื่อเกื้อหนุนให้ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเศรษฐกิจระหว่างกลุ่ม
ดำเนินไปได้ ในขณะที่เดียวกันก็มีการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของ
ชุมชนไทเอาไว้ เพื่อคงความยั่งยืนภายในกลุ่ม ซึ่งมีคุณลักษณะของความ
พอเพียง การพึ่งพาตนเอง และการพึ่งพิงธรรมชาติด้วยความอ่อนน้อมถ่อม
ตน

ภาพที่ 6.2 แสดงลักษณะการกลืนกลายทางวัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

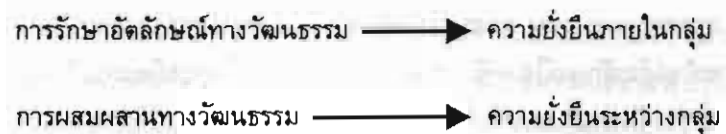
ความยั่งยืนของชุมชนพื้นถิ่นในปัจจุบันจึงมีความเป็นไปได้ที่
จะต้องมีภาพปรากฏในสองระดับ คือ ความยั่งยืนภายในกลุ่ม ซึ่งเกื้อหนุน
ให้กลุ่มตนมีลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่มี
ความยั่งยืนเป็นของตนเอง และความยั่งยืนระหว่างกลุ่ม ซึ่งเป็นความยั่งยืน

อีกระดับหนึ่งที่เพิ่มขึ้นจากแบบแผนดั้งเดิมในอดีต เพื่อลดความขัดแย้งจากการสังสรรค์และสร้างความสอดคล้องให้เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มทางวัฒนธรรม

ภาพที่ 6.3 แสดงลักษณะการรักษาอัตลักษณ์และการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคอง

การรักษาอัตลักษณ์และการผสมผสานทางวัฒนธรรม จึงเป็นแบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ส่งผลให้ชุมชนพื้นถิ่นยังคงอยู่ได้อย่างยั่งยืน โดยยึดเหนี่ยววัฒนธรรมที่ส่งผลกระทบต่อทรรศนะการมองโลกที่มีร่วมกันภายในชุมชนให้ยังคงอยู่ร่วมกับธรรมชาติแวดล้อมและมีความมั่นคงทางจิตใจ ในขณะที่มีการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อวิถีในการดำรงชีพ เพื่อให้คนในชุมชนสามารถสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์กับชนต่างกลุ่มได้อย่างกลมกลืน

ภาพที่ 6.4 แสดงแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับความยั่งยืนของชุมชนพื้นถิ่น

6.1.1 การรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมระหว่างคนเมืองกับคนพื้นถิ่นในชนบท และทัศนคติที่ให้คุณค่าความสำคัญระหว่างความทันสมัยกับความดั้งเดิม เป็นประเด็นความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนพื้นที่ศึกษา ปรากฏการณ์ดังกล่าวกลายเป็นความลักลั่นและเป็นรอยต่อของการเปลี่ยนแปลงระหว่างคนรุ่นใหม่กับคนรุ่นเก่าในชุมชน อีกทั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก็มีเค้าโครงของวัฒนธรรมแบบคนเมืองที่มาพร้อมกับความทันสมัย

ซึ่งกำลังครอบงำสังคมวัฒนธรรมของคนพื้นถิ่นในแหล่งต่างๆ กับความดั้งเดิมที่สั่งสมมาอย่างยาวนานให้เริ่มสูญหายไป

การรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงเป็นกลไกสำคัญต่อการขับเคลื่อนให้เกิดความยั่งยืนภายในกลุ่ม โดยมุ่งเน้นให้วัฒนธรรมที่มีร่วมกันภายในชุมชน ทั้งทางด้านศูนย์กลางทางจิตใจ ทัศนคติการมองโลก ชาติพันธุ์ และการเกษตรกรรม ยังคงคุณลักษณะและคุณค่าตามแบบแผนดั้งเดิมของชุมชนพื้นถิ่นในแต่ละแหล่งได้

ศูนย์กลางทางจิตใจ

ศูนย์กลางทางจิตใจเป็นปัจจัยสำคัญต่อการชี้นำทิศทางของทั้งชุมชน ในพื้นที่ศึกษาพบว่า ชาวไทใหญ่เกิด แก่ เจ็บ และตายโดยร้อยรัดกับพุทธศาสนาอย่างไม้อาจแยกออกจากกัน ชุมชนพื้นถิ่นหลายแห่งในประเทศไทยก็เช่นกัน พุทธศาสนามักจะเป็นศูนย์กลางที่ขับเคลื่อนให้วิถีชีวิตของผู้คนมีความเป็นอยู่เรียบง่าย สมถะ เกื้อหนุนและค้ำจุนต่อกัน เป็นเครื่องมือที่ส่งผลให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจากการร่วมแรงร่วมใจเพื่อสร้างบุญกุศล โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับชาวไทใหญ่ ซึ่งส่งผลให้ยังคงเป็นกลุ่มชนในอาณาเขตดินแดนทางชาติพันธุ์ไทที่มีความแตกต่างจากชาติพันธุ์อื่นจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน พุทธศาสนาที่เป็นศูนย์กลางทางจิตใจอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนพื้นถิ่นแหล่งต่างๆ จึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการคงอยู่และสร้างความชัดเจนทางชาติพันธุ์ของตน และเป็นคุณลักษณะที่ควรได้รับการรักษาไว้

สำหรับชุมชนพื้นถิ่นที่มีศูนย์กลางทางจิตใจอื่นนอกเหนือไปจากพุทธศาสนา เช่น ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ระบบการปกครอง หรือแม้แต่สัญลักษณ์ใดๆ ซึ่งส่งผลให้คนในชุมชนทั้งหมดมีความเป็นอยู่ได้อย่างยั่งยืน มีคุณลักษณะที่เกื้อหนุนให้เกิดทัศนคติการมองโลกด้วยความเคารพพึ่งพาตนเองได้ทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจโดยไม่รุกรานธรรมชาติ รวมถึงมีคุณลักษณะที่ก่อให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจแล้ว ศูนย์กลางทางจิตใจนั้นก็ควรที่จะรักษาไว้ให้คงอยู่เฉกเช่นเดียวกัน โดยการสืบทอด สร้างความตระหนัก และป้องกันไม่ให้ถูกช่วงชิงบทบาทหน้าที่ที่มีต่อชุมชน เพื่อให้ชุมชนนั้นมีความยั่งยืนอยู่บนวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง

ทัศนคติการมองโลก

ทัศนคติการมองโลกเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อวิถีคิดในด้านต่างๆ ของผู้คนในชุมชน ทั้งการดำรงชีพและความคาดหวังในสิ่งที่ตนควรได้รับ เป็นปัจจัยโดยตรงที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมที่มีร่วมกันของทั้งชุมชน และมีความผูกพันร้อยเรียงไปกับศูนย์กลางทางจิตใจของชุมชน

คุณค่าของทรรศนะการมองโลกย่อมเกิดขึ้นอย่างมีเอกลักษณ์ ซึ่งสะท้อนออกมาจากศูนย์กลางทางจิตใจในแต่ละลักษณะ ตัวอย่างเช่น ชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงมีศูนย์กลางทางจิตใจเกี่ยวเนื่องกับพุทธและผี ซึ่งส่งผลให้ผู้คนในชุมชนมองเห็นโลกเป็นหน่วยชีวิตที่ยังคงมีจิตวิญญาณ และยังคงมองเห็นผลบุญที่ส่งผลต่อโลกนี้และโลกหน้า วัฒนธรรมการดำรงชีพที่ปรากฏจึงผูกพันอยู่กับความพอเพียงและการพึ่งพาตนเอง โดยเป็นความยั่งยืนที่ยังคงอยู่ภายในกลุ่มของคน ในขณะที่ชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีทรรศนะการมองโลกที่เริ่มหักเหออกไป โดยมีทรรศนะของการครอบงำและรีดเค้นอรรถประโยชน์สูงสุดจากธรรมชาติ วัฒนธรรมการดำรงชีพที่ปรากฏจึงเปลี่ยนแปลงมาเป็นการแข่งขันเร่งรัดพัฒนาชุมชน พอกพูนทรัพย์สิน เปลี่ยนแปลงไปสู่วัฒนธรรมสมัยใหม่ และเริ่มละทิ้งวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งเหล่านี้ไม่ได้เกื้อหนุนให้เกิดความยั่งยืน

ดังนั้น หากว่าทรรศนะการมองโลกที่มีร่วมกันของชุมชนพื้นถิ่นใดๆ เป็นไปในทิศทางที่ส่งผลต่อความยั่งยืนอยู่แล้ว โดยไม่ขัดต่อการคงอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอยู่รอบด้าน ก็ควรรักษาไว้ให้เป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉกเช่นตัวอย่างที่ปรากฏกับชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคง และหากทรรศนะการมองโลกเริ่มมีทิศทางที่หักเหออกไปจากความยั่งยืน ก็ควรมีการหันเหและชักจูงทิศทางให้หวนกลับมาสู่คุณลักษณะดั้งเดิม โดยอาศัยศูนย์กลางทางจิตใจเป็นเครื่องมือในการชี้นำชุมชนนั้นๆ ให้คงอยู่กับความยั่งยืนของกลุ่มตนต่อไป

ชาติพันธุ์

ความเข้มข้นทางชาติพันธุ์ส่งผลต่อวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ความเชื่อทางชาติพันธุ์ด้วยการโยกย้ายเข้ามาอยู่อาศัยของผู้คนชาติพันธุ์อื่น การแต่งงาน รวมถึงคนพื้นถิ่นที่โยกย้ายออกไปอยู่อาศัยในท้องถิ่นอื่น ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม และทำให้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมสูญหายหรือมีความชัดเจนน้อยลงไป สำหรับการรักษาความเข้มข้นทางชาติพันธุ์ของชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคง แม้ว่าจะเกิดจากการรักษาระยะห่างระหว่างกลุ่มชาวไทยกับชาวจีนที่เป็นผลมาจากความขัดแย้งทางประวัติศาสตร์ ความแตกต่างทางวัฒนธรรมและศาสนา และเหตุผลของการไม่ยอมรับในการรวมกลุ่มชาติพันธุ์กับชาวจีน แต่ก็ยังเป็นตัวอย่างหนึ่งของความพยายามที่จะรักษาเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์เอาไว้ โดยมีการสร้างจิตสำนึกให้กับกลุ่มเยาวชน เช่น การตีความและรวบรวมตำนานและพงศาวดารเพื่อสืบทอดต่อให้ชนรุ่นหลัง ไปจนถึงการเปิดโรงเรียนสอนภาษาพื้นถิ่นในหมู่บ้านและสมาคม

อย่างไรก็ตาม แนวทางการรักษาความเข้มข้นทางชาติพันธุ์ในปัจจุบัน คงไม่อาจใช้วิธีการของชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงได้ทั้งหมด เนื่องจากชุมชนพื้นถิ่นหลายแห่งไม่มีความขัดแย้งทางประวัติศาสตร์กับชนกลุ่มอื่นที่ห้อมล้อมอยู่ และไม่มีเหตุผลเชิงเช่นชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงต่อการกีดกันคนกลุ่มอื่นที่ต้องการเข้ามาอยู่ร่วมในชุมชนเสมอไป ความเข้มข้นทางชาติพันธุ์จึงไม่จำเป็นที่จะต้องหมายถึงการนิยามที่มาจากสายเลือดเดียวกัน แต่ควรเป็นการนิยามที่มาจากความร่วมมือของคนในชุมชนเดียวกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของความเป็นกลุ่มชน โดยที่คนใหม่ที่เข้ามาอยู่ในชุมชนไม่ควรชี้้นำให้คนพื้นถิ่นดั้งเดิมละทิ้งและรับเอาวัฒนธรรมอื่นเข้ามาใช้จนกลายเป็นอัตลักษณ์อย่างใหม่ แต่คนใหม่เหล่านั้นควรร่วมอาศัยและใช้อัตลักษณ์ดั้งเดิมทางชาติพันธุ์ที่มีความเป็นมาของชุมชนนั้นๆ ร่วมกัน

เกษตรกรรม

ชุมชนพื้นถิ่นแทบทุกแห่งมักมีลักษณะเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีความผูกพันกับธรรมชาติแวดล้อม แต่ในปัจจุบันลักษณะสังคมเกษตรกรรมแบบยังชีพเริ่มเปลี่ยนแปลงไปสู่เกษตรกรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตทางอุตสาหกรรม ชุมชนหลายแห่งจากที่เคยเพาะปลูกเพื่อเก็บออมผลผลิตจึงเริ่มเปลี่ยนไปเป็นการเพาะปลูกเพื่อการสะสมเงินตรา ซึ่งมักกลายเป็นรูปการณ์ที่หักเหออกไปจากความยั่งยืน

ชุมชนชนบทแต่เดิมที่มีการเพาะปลูกผลผลิตทางการเกษตรเพียงเพื่อการยังชีพ จึงมักมีการเพาะปลูกตามภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งไม่ทำลายธรรมชาติ ส่วนที่เหลือจากการบริโภคของตนถูกนำไปแลกเปลี่ยนกับผลผลิตอื่นจากครัวเรือนอื่นหรือท้องถิ่นอื่นที่ใกล้เคียง แต่เมื่อเส้นทางคมนาคมวิ่งตรงเข้าถึงชุมชน ไม่นานนักโรงงานการผลิตทางอุตสาหกรรมจะเข้ามาติดต่อขอซื้อผลผลิตจำนวนมากด้วยเงินตรา ผลผลิตที่ผู้คนต้องการจึงเริ่มไม่ใช่เพียงแต่ตามความจำเป็นในการดำรงชีพพื้นฐาน วิธีคิดในการดำรงชีพที่สัมพันธ์กับธรรมชาติการมองโลกจึงเริ่มหักเหออกไปจากเดิม โดยเป็นการเพาะปลูกเพื่อผลผลิตจำนวนมากและการสะสมเงินตรามากที่สุด สิ่งที่เกิดขึ้นคือการใช้สารเคมีเพื่อเร่งอัตราการเติบโตและปริมาณของผลผลิต แต่ในเวลาเพียงไม่กี่ปี ดินที่ใช้ในการเพาะปลูกมักมีการเสื่อมสภาพลงอย่างรวดเร็วเนื่องจากการใช้สารเคมีอย่างรุนแรง ผลผลิตไม่ออกผลตามต้องการและชาวบ้านก็ไม่สามารถปลูกอะไรได้อีกต่อไป ท้ายสุดจึงเกิดความล่มสลายของครอบครัวและชุมชน ด้วยการละทิ้งไร่นาเข้าสู่เมืองใหญ่เพื่อไปเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม

การเกษตรกรรมเพื่อการเก็บออมผลผลิตไว้ใช้บริโภคเองในครัวเรือน แล้วนำส่วนเกินออกไปแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าอื่นตามความจำเป็น จึงเป็นคุณลักษณะทางวัฒนธรรมที่ควรรักษาไว้ให้คงอยู่กับชุมชนพื้นถิ่น ทั้งการชี้ให้เห็นถึงภาพความเป็นจริงของเงินทองและความมั่งคั่งที่ไม่ยั่งยืน และถนอมรักษาทัศนคติการพึ่งพาตนเองอย่างพอเพียงเอาไว้ อีกทั้งชุมชนควรมีการเลือกและนำวัฒนธรรมสมัยใหม่เข้ามาประยุกต์ใช้กับระบบการเกษตรและการแลกเปลี่ยนได้อย่างเท่าทัน เพื่อให้วัฒนธรรมการดำรงชีพที่ผูกพันอยู่กับความเป็นชาวนาและชาว ซึ่งเป็นวิถีคิดในการดำรงชีพของชุมชนพื้นถิ่นหลายแห่งยังคงเอกลักษณ์อยู่ได้ด้วยคามยั่งยืน

6.1.2 การผสมผสานทางวัฒนธรรม

ชุมชนพื้นถิ่นที่ถูกห้อมล้อมด้วยกลุ่มชนต่างวัฒนธรรมที่มีมากขึ้นในปัจจุบัน เนื่องด้วยเหตุผลของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจที่เปิดกว้างและเข้าถึงกันได้อย่างรวดเร็วมากขึ้น รวมไปถึงปัจจัยเกื้อหนุนในด้านอื่นๆ ผลลัพธ์ของความแปรเปลี่ยนในชุมชนพื้นถิ่นหลายแห่งจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ แต่ทิศทางของความเปลี่ยนแปลงก็ควรเกื้อหนุนให้คุณลักษณะดั้งเดิมของความยั่งยืนยังคงอยู่ รวมไปถึงการผสมผสานลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจที่แพร่กระจายเข้ามาสู่ชุมชน

กิน อยู่ หลับ นอน

การกิน อยู่ หลับ และนอน เป็นวัฒนธรรมที่สะท้อนมาจากปัจจัยในหลายด้านที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทั้งคติความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยม ไปจนถึงวิถีในการดำรงชีพ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเมื่อมีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม วิถีในการดำรงชีพมักมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยการรับเอาค่านิยมอย่างใหม่จากกลุ่มชนอื่นเข้ามาใช้กับวิถีชีวิตของตน จากนั้นเมื่อความชอบหรือไม่ชอบอย่างใหม่เกิดขึ้นและแพร่หลายอยู่ระยะหนึ่ง ความดีหรือเลวที่เป็นบรรทัดฐานทางทัศนคติร่วมกันของชุมชนจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงไป และส่งผลให้คติความเชื่อดั้งเดิมเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง จนถึงการละทิ้งไป ซึ่งเป็นทิศทางที่หักเหออกไปจากความยั่งยืน

ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนพื้นถิ่นเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มวัฒนธรรมอื่น จึงควรรักษากรอบประเพณี เอกลักษณ์ และคุณลักษณะดั้งเดิมของแต่ละกลุ่มชนเอาไว้ การผสมผสานในวัฒนธรรมการกิน อยู่ หลับ และนอนก็เช่นกัน แม้ว่าเป็นทิศทางที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงเพื่อให้ตนเองคงอยู่ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน แต่ก็ควรให้เกิดขึ้นภายใต้ความสอดคล้องของทัศนคติและคติความเชื่อดั้งเดิมของตนเอง

การปรับตัวให้เข้ากับสภาวะของการสังสรรค์ทางสังคมและเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มชนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม รูปแบบของการกิน วิธีของการใช้ชีวิต การเดินทาง พฤติกรรมของความเป็นอยู่ประจำวัน ไปจนถึงลักษณะของการหลับและการนอนจึงมักเปลี่ยนแปลงไป ดังตัวอย่างที่ปรากฏกับชุมชนไทใหญ่ทั้งสองแหล่ง เช่น การใช้พื้นที่ใช้สอยในเรือนพักอาศัย เช่น ห้องน้ำหรือครัวที่แยกออกไปจากเรือนเริ่มไม่สะดวกต่อกิจกรรมการใช้ชีวิตในปัจจุบัน ในขณะที่ห้องรับแขกติดกระจกกับพื้นที่จอดรถกลายเป็นพื้นที่ใช้สอยอย่างใหม่ที่ได้รับการนิยมนมากขึ้น ไปจนถึงการใช้วัสดุสมัยใหม่ในการก่อสร้างเพราะมีความทนทานแข็งแรง ก่อสร้างง่าย และมีราคาถูกและยังยืนยันว่าในทางเศรษฐกิจเมื่อเปรียบเทียบกับการใช้งานในระยะยาว เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นความเปลี่ยนแปลงที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงแต่สิ่งที่เกิดขึ้นนี้กลับส่งผลไปถึงรูปทรงทางสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์โดยรวมในระดับชุมชนที่เปลี่ยนแปลงและแตกต่างออกไปจากภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมเป็นอย่างมาก ซึ่งทิศทางการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปโดยขาดความเข้าใจในแบบแผนเช่นนี้ อาจเป็นการทำลายอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองให้หมดสิ้นไปในอนาคต

วิธีในการดำรงชีพที่เปลี่ยนแปลงในแต่ละชุมชนพื้นถิ่น จึงควรมีทิศทางของความแปรเปลี่ยนที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองเอาไว้ได้ โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่มีร่วมกันของชุมชน ชีตขันของความเปลี่ยนแปลงจึงไม่อาจชี้วัดได้ว่าความแปรผันของการกิน อยู่ หลับ และนอน แต่ไหนที่ ยังคงมีความยั่งยืนและยังคงมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง อย่างไรก็ตาม ชุมชนพื้นถิ่นควรมีแบบแผนความสัมพันธ์ของความเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมบางอย่าง ซึ่งยังคงอยู่ในระดับที่ไม่ส่งผลกระทบต่อทัศนคติและคติความเชื่อดั้งเดิมที่มีร่วมกันของชุมชน ไปจนถึงยังคงรักษาทัศนคติในการมองโลกที่เกื้อหนุนให้เกิดความยั่งยืนอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเองเอาไว้ได้

ศาสนากับนโยบายการปกครอง

ชุมชนขนาดเล็กที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นและมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาร่วมกันอย่างยาวนานมักมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ศีลธรรมและจารีตประเพณีที่สัมพันธ์กับหลักคำสอนของศาสนาจึงมักกลายเป็นเนื้อหาเดียวกันกับกฎระเบียบของการอยู่ร่วมกันในชุมชนและการปกครอง อีกทั้งจุดมุ่งหมายของการดำรงชีวิตและการปฏิบัติตนยังมักสอดคล้องกันกับจุดมุ่งหมายที่แอบแฝงอยู่ในศาสนาของตนเองอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม รูปแบบการปกครองในปัจจุบันที่ใช้กับชุมชนพื้นถิ่น มักมีรูปแบบองค์กร โครงสร้าง อำนาจ และหน้าที่ ซึ่งส่งมาจากภาครัฐ ส่วนกลางเพื่อสร้างความเป็นระเบียบในการกำกับดูแล โดยมักมีนโยบาย ด้านต่าง ๆ ตามมาเพื่อให้คนและชุมชนปฏิบัติตาม แต่นโยบายของการ ปกครองเหล่านี้กลับละเลยการทำความเข้าใจในแบบแผนการปกครองที่มี ความเกี่ยวเนื่องกับศาสนาของชุมชนนั้น ๆ และแม้ว่านโยบายของการ ปกครองจากภาครัฐจะมีส่วนช่วยให้เกิดผลดีในด้านต่าง ๆ แก่ชุมชน แต่การ มองข้ามจุดมุ่งหมายของการดำรงชีวิตที่แฝงอยู่ในหลักคำสอนของศาสนา ย่อมเป็นการทำลายสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจและส่งผลกระทบต่อวิถีทางสังคมที่เคย ทำงานหยุดชะงักลง และท้ายสุดเมื่อจุดมุ่งหมายของการดำรงชีวิตแปร เปลี่ยนไป ย่อมเป็นเหตุให้คุณลักษณะดั้งเดิมทางวัฒนธรรมที่เคยมีคุณค่า และความยั่งยืนเป็นของตนเองเกิดความล่มสลายลงได้ ดังเช่นที่ปรากฏกับ ชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งรับนโยบายของการปกครองและการ พัฒนาเข้ามาใช้ โดยละเลยกับความมุ่งหมายของความพอเพียงที่แอบแฝง อยู่ในหลักคำสอนของศาสนาพุทธ ชุมชนจึงเร่งรัดพัฒนาทางเศรษฐกิจ เร่ง ผลผลิตจากการเพาะปลูกด้วยการใช้สารเคมี การใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม โดยไม่มีการรักษาหรือคำนึงถึงผลในระยะยาว การปฏิบัติตามนโยบาย เช่นนี้จึงเป็นการทำลายคุณค่าความเป็นอยู่ที่เคยพอเพียงและพึ่งพาตนเอง ให้สูญหายไป และท้ายสุดย่อมเป็นการทำลายวิถีการดำรงชีพที่ยั่งยืน

การกำหนดนโยบายจากภาครัฐเพื่อนำมาใช้ในแต่ละชุมชนพื้นถิ่น จึงควรพิจารณาถึงจุดมุ่งหมายที่แอบแฝงอยู่ในศาสนาที่ชุมชนใช้อยู่ และ สร้างนโยบายของการปกครองที่สอดคล้องและเกื้อหนุนให้คนในชุมชนเกิด ความเป็นระเบียบ มีการดำรงชีพที่ผาสุก มีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งทางร่างกาย และจิตใจได้อย่างยั่งยืน ภายใต้กรอบความมุ่งหมายของศาสนานั้น ๆ

กฎหมายกับความเชื่อดั้งเดิม

ชุมชนพื้นถิ่นที่มีความเป็นอยู่และผูกพันกับธรรมชาติแวดล้อม อย่างเหนียวแน่น มักมีความเชื่อกับอำนาจเหนือธรรมชาติในรูปแบบต่าง ๆ อีกทั้งความเชื่อหลายด้านยังมาจากการสั่งสมทางภูมิปัญญา ซึ่งกลายเป็น เครื่องมือที่ส่งผลให้ผู้คนปรับตัวอยู่ร่วมกับธรรมชาติแวดล้อมเหล่านั้น วิถีการในการปฏิบัติและข้อห้ามไม่ให้ละเมิดที่เกิดขึ้นจากจารีตแห่งความ เชื่อ จึงเป็นเสมือนกฎหมายที่ใช้ควบคุมความประพฤติของคนในชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน

ชุมชนไทใหญ่เป็นตัวอย่างของชุมชนพื้นถิ่นที่มีความเชื่อ เกี่ยวเนื่องกับอำนาจเหนือธรรมชาติหลายประการ ผิดกลายเป็นเรื่องราวใน เชิงสัญลักษณ์ที่มีส่วนช่วยควบคุมและจรรโลงศีลธรรมให้เกิดขึ้น กุศโลบาย

หลายด้านที่แอบแฝงอยู่ในความเชื่อเหล่านั้น ต่างก็หนุนให้ชาวไทใหญ่อยู่ในภูมิทัศน์แวดล้อมของตนได้อย่างยั่งยืน เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับผีที่ก่อให้เกิดจารีตประเพณีเกี่ยวกับป่าไม้ ทั้งป่าต้นน้ำที่หวงห้ามไม่ให้ผู้ใดเข้าบุกรุกเนื่องจากถือเป็น การรบกวนผีขุนน้ำ ป่าประเพณีที่หวงห้ามไม่ให้เข้าทำลายเนื่องจากถือเป็น ป่าศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน โดยมีเพียงป่าใช้สอยเท่านั้นที่อนุญาตให้ชาวบ้านเข้าใช้ได้ แต่ก็ไม่ให้เข้าใช้มากจนป่านั้นหมดสภาพ ประเพณีที่มาจากความเชื่อเช่นนี้จึงเป็นเสมือนข้อควบคุมความประพฤติของคนในชุมชนให้ปฏิบัติและยอมรับร่วมกัน

ชุมชนดั้งเดิมหลายแห่งล้วนมีคุณลักษณะทางความเชื่อเช่นเดียวกันกับชาวไทใหญ่ ซึ่งส่งผลให้ตนเองคงอยู่ได้ร่วมกับธรรมชาติของตน แต่เมื่อชุมชนถูกผนวกเข้ากับรูปแบบการปกครองสมัยใหม่โดยมีกฎหมายและข้อบัญญัติต่างๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ควบคุมความประพฤติของทุกคนร่วมกันด้วยบรรทัดฐานเดียวกัน จารีตประเพณีและความเชื่อที่เคยใช้อยู่ในแต่ละชุมชนจึงถูกละเลย ซึ่งเป็นการเข้าไปทำลายวัฒนธรรมการดำรงชีพดั้งเดิมให้สูญหายไป เมื่อห้ามไม่ให้ผู้คนเข้าไปตัดไม้ในป่าต่างๆ ทั้งหมดทั้งที่การใช้วัสดุจากธรรมชาติอย่างถ่อมตนเพื่อการดำรงชีวิตไม่ได้เป็นการทำลายความยั่งยืนของระบบนิเวศ หรือความยั่งยืนของทรัพยากร กฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายกับชุมชนเหล่านี้จึงกลายเป็นข้อจำกัดในการดำรงชีพของคนพื้นถิ่นที่มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับธรรมชาติ การบังคับใช้กฎหมายจึงควรมีการพิจารณาถึงความสอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ โดยสร้างกฎระเบียบที่เหมาะสมกับบริบทแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนและผนวกเข้ากันได้กับกรอบข้อปฏิบัติดั้งเดิม เพื่อให้ชุมชนพื้นถิ่นแต่ละแห่งยังคงสืบทอดความยั่งยืนในลักษณะเฉพาะของตนเองได้ต่อไป

การท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นวิธีการหาความรู้ลักษณะหนึ่ง ซึ่งส่งผลให้ผู้เดินทางได้รับประสบการณ์อันหลากหลาย เข้าใจถึงความเหมือนและความแตกต่างของแต่ละแห่ง และท้ายสุดจะนำไปสู่บ่อเกิดของปัญหาต่อการทำความเข้าใจกับตัวตนของตนเอง แต่หากการท่องเที่ยวถูกมุ่งเน้นให้เกิดขึ้นโดยไม่เคารพและไม่ถนอมชุมชนและผู้คนที่อาศัยอยู่ตามสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น สถานการณ์และวิถีชีวิตที่มีคุณค่าย่อมถูกทำลายและสูญหายไปที่สุดในที่สุด

ชุมชนพื้นถิ่นหลายแห่งในปัจจุบันที่มีอัตลักษณ์เป็นของตนเอง ทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม และภูมิทัศน์ ต่างกลายเป็นจุดมุ่งหมายทางการท่องเที่ยว ซึ่งนำพาให้เศรษฐกิจของชุมชนเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว และมักส่งผลให้ชุมชนมุ่งเน้นการบริการท่องเที่ยว โดยรักษาภูมิทัศน์ตามแบบแผน

วัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชม ไปจนถึงสร้าง ภูมิทัศน์ใหม่เพื่อบริการด้านต่าง ๆ เช่น ร้านอาหาร หรือร้านขายของที่ระลึก โดยละทิ้งความสัมพันธ์ทางด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เคยผูกพันอยู่กับภูมิ ทัศน์เหล่านั้น ทั้งที่คุณค่าของภูมิทัศน์ย่อมคงอยู่เมื่อมีวัฒนธรรมอัน ทรงคุณค่าหล่อหลอมอยู่ด้วยกัน การตั้งถิ่นฐาน ลักษณะชุมชน และ สถาปัตยกรรมที่ถูกรักษาไว้เพื่อการท่องเที่ยว ไปจนถึงประเพณีและ วัฒนธรรมที่ถูกขายให้แก่นักท่องเที่ยวจึงกลายเป็นเพียงหน้าฉากที่ชาวจิต วิทยุญาณ และท้ายสุดก็กลายเป็นสิ่งที่ไร้คุณค่าทั้งต่อผู้คนภายในที่อาศัยอยู่ ในภูมิทัศน์เหล่านั้น และต่อผู้คนภายนอกที่ต้องการเข้ามาเรียนรู้จากการ ท่องเที่ยว

การรักษาภูมิทัศน์และวัฒนธรรมของชุมชนพื้นถิ่นจึงไม่ควรมี จุดมุ่งหมายหลักเพื่อการท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ใช่ปิดกั้นการ ท่องเที่ยวและไม่ให้นักท่องเที่ยวเข้ามาสู่ชุมชน แต่ควรเป็นการเปิดรับ นักท่องเที่ยวที่ยังคงคุณค่าและคุณค่าทางวัฒนธรรมตามวิถีดั้งเดิมของ ตน เปิดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเรียนรู้คุณค่าทางวัฒนธรรมและภูมิทัศน์ตาม ความเป็นจริง ให้เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนยังคงอยู่ได้บนเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว ไม่ใช่ตกอยู่ภายใต้และผันแปรไปตามกระแสความ เปลี่ยนแปลง โดยร้อยรัดวิถีชีวิตของคนพื้นถิ่นให้เข้ากับภูมิทัศน์ตาม ธรรมชาติการมองโลกอันมีอัตลักษณ์เป็นของตนเอง

6.2 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนพื้นถิ่นและการปรับตัวที่ยั่งยืน

ภูมิทัศน์เป็นสิ่งที่แปรผันไปตามความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ภูมิทัศน์จึงเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการในหลายด้านของคน ชุมชน และการตั้งถิ่นฐาน อีกทั้งในบางขณะ ภูมิทัศน์ที่เปลี่ยนแปลงยังส่งผลให้ วัฒนธรรมแปรเปลี่ยนตามไปมากยิ่งขึ้น ความผกผันในสิ่งเหล่านี้จึงขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมที่เข้ามากระทบและมักจะผลักดันให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมไม่ เคยหยุดนิ่ง โดยเฉพาะชุมชนพื้นถิ่นหลายแห่งในปัจจุบันมักมีปฏิสัมพันธ์ อย่างกว้างขวางกับวัฒนธรรมอื่น ทั้งจากการคบหาทางสังคม การ แลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ ไปจนถึงการรับรู้ผ่านการสื่อสารหลากหลาย รูปแบบ ความยั่งยืนของชุมชนพื้นถิ่นจึงไม่ใช่การคงอยู่ในภูมิทัศน์ วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมเสมอไป อีกทั้งยังต้องมีทิศทางในการปรับตัวที่ เหมาะสมเพื่อไม่ให้ชุมชนเหล่านั้นหักเหออกไปจากความยั่งยืน

การรักษาอัตลักษณ์และการผสมผสานทางวัฒนธรรมเป็นแบบ แผนหนึ่งทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีความเป็นไปได้ในการส่งผลให้ชุมชนพื้น ถิ่นยังคงอยู่ได้อย่างยั่งยืนท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดย

มีการรักษาและยึดเหนี่ยววัฒนธรรมที่ส่งผลต่อทัศนคติการมองโลกที่มีร่วมกันภายในชุมชนให้ยังคงอยู่ร่วมกับธรรมชาติแวดล้อม และมีความมั่นคงทางจิตใจได้อย่างสมดุล รวมถึงมีการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อวิธีในการดำรงชีพของตน เพื่อให้คนในชุมชนสามารถสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์กับชนต่างกลุ่มได้อย่างกลมกลืน

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนพื้นถิ่นที่ยั่งยืน จึงควรมีแบบแผนทางกายภาพทั้งที่คงอยู่และแปรเปลี่ยนไป โดยควรรักษาแบบแผนทางภูมิทัศน์ในระดับการตั้งถิ่นฐานและลักษณะของชุมชนพื้นถิ่นดั้งเดิมเอาไว้ เนื่องจากเป็นผลสะท้อนมาจากวัฒนธรรมที่มีร่วมกันภายในชุมชน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดความยั่งยืนภายในกลุ่ม ในขณะที่เดียวกันควรมีการปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์ในระดับสภาพัตถยกรรมโดยเฉพาะส่วนพักอาศัย เนื่องจากเป็นผลสะท้อนมาจากวัฒนธรรมการดำรงชีพของแต่ละครัวเรือน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดความยั่งยืนระหว่างกลุ่ม

6.2.1 การตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐานเป็นภูมิทัศน์ที่ตกผลึกมาจากวัฒนธรรมที่มีร่วมกันของชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นทัศนคติการมองโลกของชนกลุ่มนั้นๆ ได้อย่างชัดเจน ชุมชนที่มีทัศนคติต่อธรรมชาติแวดล้อมเป็นดังเสมือนหน่วยชีวิตที่ยังคงมีจิตวิญญาณ วัฒนธรรมการดำรงชีพที่ปรากฏย่อมผูกพันอยู่กับความพอเพียงและการพึ่งพาตนเอง การตั้งถิ่นฐานจึงมักมีลักษณะของชุมชนที่เกาะกลุ่ม มีอาณาเขตชัดเจนและล้อมรอบด้วยพื้นที่ป่าเขา โดยไม่รุกรล้ำพื้นที่ธรรมชาติ เช่น ป่าต้นน้ำ แหล่งน้ำธรรมชาติ เป็นต้น ในทางกลับกัน หากชุมชนมีทัศนคติการมองโลกของการครอบงำและรีดไถ่นอรรณประโยชน์สูงสุดจากธรรมชาติ วัฒนธรรมการดำรงชีพมักเป็นรูปการณ์ของการแข่งขัน พอกพูน และมุ่งเน้นการขยายตัวออก การตั้งถิ่นฐานจึงมักมีลักษณะของชุมชนแผ่ขยาย รุกล้ำพื้นที่ทางธรรมชาติรอบด้าน และโดยส่วนใหญ่แล้วการตั้งถิ่นฐานในลักษณะหลังเช่นนี้มักเป็นหนทางที่หักเหออกไปจากความยั่งยืน

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนพื้นถิ่นที่ยั่งยืน จึงควรมีภูมิทัศน์ที่เป็นภาพสะท้อนออกมาจากทัศนคติการมองโลกที่ให้ความเคารพต่อธรรมชาติกลมกลืนสอดคล้องกับธรรมชาติ และในขณะเดียวกันก็เกื้อหนุนให้ธรรมชาติยังคงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

การปรับตัวที่ยั่งยืนในระดับการตั้งถิ่นฐาน

ทัศนคติที่เกื้อหนุนให้เกิดความยั่งยืนของชุมชนทุกแหล่งคือ การมองเห็นธรรมชาติแวดล้อมเป็นสิ่งมีชีวิตและจิตวิญญาณ มนุษย์เป็นเพียงผู้

พึงพิงและพึ่งพาธรรมชาติ ซึ่งควรอยู่อาศัยด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตน การตั้งถิ่นฐานของทุกชุมชนพื้นถิ่นรวมถึงชุมชนไทใหญ่จึงควรมีภูมิทัศน์ที่สะท้อนมาจากคุณลักษณะข้างต้น

การรักษาขอบเขตของการขยายตัวเป็นประเด็นที่มีความสำคัญสูงสุดในชุมชนซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานสืบทอดมาจากอดีต ชุมชนชาวไทยในพื้นที่ศึกษาเป็นตัวอย่างของการตั้งถิ่นฐานแบบดั้งเดิมที่มีความยั่งยืน เป็นชุมชนขนาดเล็กที่เกาะกลุ่มอยู่บนพื้นที่ราบท่ามกลางหุบเขาน้อยใหญ่ อาศัยและพึ่งพิงป่าไม้ สายน้ำ และผืนดินด้วยความเคารพที่ซ่อนเร้นอยู่ในคติความเชื่อนานับประการ การสั่งสมภูมิปัญญาในการเลือกถิ่นฐานที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสมดุล จึงกลายเป็นเอกลักษณ์ทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีความยั่งยืนอยู่แล้วมาจากอดีต การปรับตัวเพื่อให้เกิดความยั่งยืนจึงควรเป็นการรักษาอัตลักษณ์ทางภูมิทัศน์ในการตั้งถิ่นฐานของตนเองเอาไว้ โดยป้องกันไม่ให้มีการตั้งถิ่นฐานที่ขยายตัวออกไปจากเดิม ประกอบกับการสร้างขอบของการตั้งถิ่นฐานให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากภูมิทัศน์เหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นจากภูมิปัญญาของการพึ่งพาตนเองและความพอเพียงซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของความยั่งยืน

ภาพที่ 6.5 แสดงการตั้งถิ่นฐานที่มีความเกาะกลุ่มกันของชุมชน ไทใหญ่ในแคว้นไตคง

การคงคุณลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างถิ่นฐานและธรรมชาติแวดล้อมของชาวไทยใหญ่ ยังควรมีการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ประโยชน์ที่ดิน สัดส่วนของพื้นที่ และระบบการใช้ทรัพยากร ซึ่งเป็นแบบแผนที่ส่งผลให้เกิดความยั่งยืน ทั้งการกำหนดขอบเขตและสัดส่วนของป่าต้นน้ำ ป่าประเพณี และป่าใช้สอย ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของการรักษา

ทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงแบบแผนการตั้งถิ่นฐานที่ใกล้ชิดกับสายน้ำที่มี ภูมิปัญญาของการผันน้ำตามธรรมชาติ เป็นกลไกหล่อเลี้ยงให้ถิ่นฐานชุมชน อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสมดุล โดยป้องกันไม่ให้เกิดการถมทางน้ำพร้อม กับการรักษาระบบการผันน้ำดั้งเดิมเหล่านั้นไว้ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาในการ ดำรงชีพที่เป็นเสมือนเส้นเลือดหล่อเลี้ยงคนในชุมชนให้ผูกพันอยู่กับจิต วิญญาณแห่งธรรมชาติ

ภาพที่ 6.6 แสดงเมืองฝ่ายของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

6.2.2 ลักษณะของชุมชน

ลักษณะของชุมชนเป็นภูมิทัศน์ที่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของ คนทั้งชุมชน ลักษณะของชุมชนจึงเป็นภาพสะท้อนถึงศูนย์กลางทางจิตใจที่ มี ณ เวลานั้นๆ เมื่อชุมชนมีการยึดเหนี่ยวเรื่องราว คติ หรือสัญลักษณ์ใดๆ ซึ่งเป็นศูนย์รวมทางใจที่คนทั้งชุมชนยึดถืออยู่ร่วมกันแล้ว ลักษณะชุมชนก็ ย่อมเป็นภาพสะท้อนออกมาเช่นนั้นทั้งในด้านองค์ประกอบของชุมชน ทิศ ทางการวางในผัง การใช้ประโยชน์ที่ดิน เส้นทางคมนาคม ไปจนถึง สุนทรียภาพที่เกิดขึ้น

ชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงที่ยังคงเกิด แก่ เจ็บ และตายโดยร้อยรัด อยู่กับพุทธศาสนา วัดจึงเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่มีความสำคัญอย่างมาก ต่อทิศทางการวางผัง และลักษณะของชุมชนจึงยังคงมีความเรียบง่าย กลมกลืน ซึ่งสอดคล้องกับธรรมชาติของสภาพพื้นที่ที่แผ่อยู่ในวิถีการ ดำรงตนของชาวพุทธ ในขณะที่ชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนกำลัง เติบโตด้วยแรงผลักดันในนโยบายของการพัฒนา ศาลาประชาคมจึงเป็น องค์ประกอบใหม่และเป็นศูนย์กลางใหม่ที่เกิดขึ้นมาทดแทนวัด และชุมชนก็

มีการปรับตัวแบบก้าวกระโดดโดยเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ในชุมชนเพื่อความทันสมัย

อย่างไรก็ตาม การคงอยู่หรือแปรเปลี่ยนทางภูมิทัศน์ในระดับชุมชนของพื้นที่ศึกษายังไม่ใช้คำตอบสุดท้ายของความยั่งยืน และไม่ใช่อันพบที่สามารถนำมาตั้งเป็นสมมุติฐานถึงความยั่งยืนในชุมชนพื้นถิ่นแห่งอื่นๆ เช่นกัน ความยั่งยืนที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในลักษณะของชุมชน จึงไม่ใช่ขอบเขตของการศึกษาที่จำกัดอยู่ภายใต้วัฒนธรรมเท่านั้น หากแต่ต้องพิจารณาในมิติที่ครอบคลุมไปถึงวัฒนธรรมที่มีร่วมกันของชุมชนในขณะนั้น ว่ามีคุณลักษณะที่เกื้อหนุนให้เกิดคุณลักษณะของความยั่งยืนทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และจิตใจหรือไม่ หากมี ภูมิทัศน์นั้นๆ ก็อาจถือว่าเป็นแบบแผนของความยั่งยืนภายในกลุ่มของตนเอง

ตัวอย่างการปรับตัวทางด้านลักษณะของชุมชนในชุมชนไทใหญ่

ชุมชนไทใหญ่เป็นตัวอย่างชัดเจนที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางทางจิตใจของคนทั้งชุมชนกับภูมิทัศน์ของชุมชน ซึ่งพบว่าศูนย์กลางจิตใจที่ผูกพันอยู่กับพุทธศาสนาเป็นทิศทางที่เกื้อหนุนให้เกิดความยั่งยืนมากกว่าศูนย์กลางจิตใจที่ผูกพันอยู่กับนโยบายการพัฒนาชุมชน การปรับตัวทางด้านลักษณะของชุมชนจึงควรมุ่งเน้นให้ศูนย์กลางทางจิตใจยังคงร้อยรัดอยู่กับพุทธศาสนา และมีคุณลักษณะของความพอเพียงและการพึ่งพาตนเองอยู่เช่นเดิม

การปรับตัวทางลักษณะของชุมชนจึงมีประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการรักษาทิศทางการวางผังและองค์ประกอบสำคัญของชุมชน เพื่อคงเอกลักษณ์ตามแบบแผนดั้งเดิมทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับชุมชนของตนเอง โดยการรักษาไปจนถึงการสร้างเสริมให้พื้นที่วัดและลานโล่งบริเวณวัดมีอาณาเขตที่ชัดเจน ทั้งจากการสร้างพื้นที่เอบล้อม (Enclosure Space) ด้วยสิ่งก่อสร้างหรือองค์ประกอบทางธรรมชาติ พร้อมกับรักษาจิตวิญญาณของพื้นที่ (Sense of Place) ตามแบบแผนดั้งเดิมให้คงอยู่ การปรับตัวเช่นนี้รวมถึงศูนย์กลางทางจิตใจทางด้านคติความเชื่อ เช่น หอหมู่บ้าน ศาลเจ้าเมือง หรือไต่บ้าน ซึ่งควรคงตำแหน่งที่มีความสำคัญในผังชุมชนไว้เช่นเดิม และสำหรับองค์ประกอบอย่างใหม่ที่จะมีขึ้นมา เช่น ศาลาประชาคม ก็ควรมีทิศทางในการเกิดขึ้นโดยไม่แย้งชิงบทบาทของการเป็นศูนย์กลางจิตใจ แต่ควรเป็นองค์ประกอบรองที่ประสานเพิ่มเติมเข้ามาในผังชุมชน ทั้งตำแหน่งและทิศทางการวางผังโดยเป็นศูนย์กลางรองของชุมชน

แต่ในกรณีที่ต้ององค์ประกอบอย่างใหม่มีแนวโน้มที่จะมีบทบาทมากขึ้นอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ชุมชนควรมีการปรับตัวโดยอาศัยแนวทางการ

ผสมผสานทางวัฒนธรรม โดยประสานกิจกรรมอย่างใหม่ของชุมชนให้เข้าร่วมไปกับกิจกรรมประเพณีดั้งเดิม และปรับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับชุมชนให้สอดคล้องกับการผสมผสานนั้น เช่น การนำศาลาประชาคมที่เป็นองค์ประกอบอย่างใหม่เข้ามาวางไว้ในตำแหน่งที่สำคัญของชุมชนร่วมกับองค์ประกอบดั้งเดิมที่สำคัญ เช่น หอหมูบ้าน เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมใหม่และกิจกรรมดั้งเดิม ซึ่งอาจเป็นทิศทางของการสอดประสานคุณค่าที่ดีในสิ่งเก่าและใหม่ทั้งหมดเข้าไว้ร่วมกัน และผสมผสานกิจกรรมใหม่ๆ จากวิถีชีวิตแบบใหม่ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ให้เข้ากับระบบคุณค่าที่ดีที่เคยมีมาของชุมชนนั้นไว้ได้

ภาพที่ 6.6 แสดงวัดที่เป็นศูนย์กลางจิตใจดั้งเดิมของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภูมิทัศน์ภายในชุมชนควรมีการรักษาลักษณะของความกลมกลืนระหว่างองค์ประกอบต่างๆ โดยเฉพาะระหว่างเรือนพักอาศัย เช่น รูปทรง สัดส่วน หรือสีสันทัน รวมถึงการรักษาลักษณะรั้วที่ใช้แสดงอาณาเขตระหว่างครอบครัวแบบดั้งเดิมที่แม้ว่าจะใช้วัสดุสมัยใหม่ในการก่อสร้าง แต่ก็ควรรักษาลักษณะที่โปร่งโล่ง ไม่สูงมากนัก และมีการปลูกต้นไม้ริมรั้ว เพื่อรักษาความกลมกลืนที่ส่งผลให้คนในชุมชนมีความผ่อนคลายและมีปฏิสัมพันธ์ที่สนิทสนมต่อกัน เนื่องจากภูมิทัศน์ที่มีความกลมกลืนของชุมชนไทเป็นแบบแผนที่สะท้อนออกมาจากปฏิสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นในชุมชน และยังมีความสัมพันธ์กับคติความไม่สูงล้ำไม่ต่ำเกิน ซึ่งเป็นการดำรงตนตามคำสอนในพุทธศาสนาที่แอบแฝงอยู่ในมิติทางวัฒนธรรมอีกด้วย

การรักษาคุณลักษณะของความกลมกลืนทางภูมิทัศน์ในชุมชนไทใหญ่ ยังรวมถึงความกลมกลืนกับธรรมชาติแวดล้อม และรูปลักษณะของชุมชนที่สอดคล้องกับภูมิประเทศ เช่น ระบบถนนที่เป็นไปตามภูมิประเทศ ขนาดที่เหมาะสมต่อการเดินเท้าและพบปะพูดคุยกันระหว่างครัวเรือน วัสดุพื้นผิวธรรมชาติที่สร้างความคุ้นเคยและสร้างความรู้สึกร่วมภายในชุมชนที่ดี โดยควบคุมถนนที่มีการรองรับรถยนต์ที่เพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน ไม่ให้มีขนาดใหญ่มากเกินไปจนตัดขาดความสัมพันธ์ภายในชุมชน

ภาพที่ 6.7 แสดงภูมิทัศน์ภายในชุมชนที่มีความกลมกลืนกับธรรมชาติแวดล้อมของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตตอง

6.2.3 สถาปัตยกรรม

ภูมิทัศน์ในระดับสถาปัตยกรรม เป็นมิติทางวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย ในแง่มุมหนึ่งงานสถาปัตยกรรมเป็นภูมิทัศน์ที่ตอบรับกับวัฒนธรรมการใช้ชีวิต ในแง่มุมหนึ่งก็ตอบรับกับทัศนคติและค่านิยม และในอีกแง่มุมหนึ่งก็เป็นภาพสะท้อนจากคติความเชื่อ ไปจนถึงเป็นรูปธรรมเชิงสัญลักษณ์ที่มีอำนาจในการครอบงำและชักจูงความรู้สึกของผู้คน อีกทั้งความสัมพันธ์กับมิติต่างๆ ยังมีความแตกต่างกันออกไปตามแต่ละชนิดของงานสถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรมที่มีมิติครอบคลุมวัฒนธรรมของทั้งชุมชน ซึ่งมักเป็นองค์ประกอบที่เป็นศูนย์กลางทางจิตใจ เช่น วัด ศาลเจ้าเมือง หอหมู่บ้าน หรือแม้แต่องค์ประกอบอย่างใหม่ เช่น ศาลาประชาคม ความยั่งยืนจะยังคงมีหรือปรากฏเมื่อสถาปัตยกรรมนั้นๆ มีบทบาทหน้าที่ซึ่งก่อให้เกิดคุณลักษณะของความยั่งยืนแก่ชุมชน และสำหรับสถาปัตยกรรมที่มีมิติ

ครอบคลุมการดำรงชีพ เช่น เรือนพักอาศัย ยุงข้าว หรือเถียงนา ความยั่งยืนจะยังคงมีหรือปรากฏเมื่อสถาปัตยกรรมนั้นๆ สามารถทำหน้าที่ ซึ่งตอบรับกับวิถีชีวิตทั้งในปัจจุบันและในอนาคตได้อย่างกลมกลืน

แบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดความยั่งยืน จึงควรมีการรักษาเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมนั้นๆ เอาไว้ หากว่าสถาปัตยกรรมนั้นมีบทบาทต่อวัฒนธรรมที่เกื้อหนุนให้เกิดความยั่งยืนแก่ชุมชน ในขณะที่สถาปัตยกรรมบางชนิดที่ตอบรับกับวิถีในการดำรงชีพ ก็ควรมีการปรับเปลี่ยนให้ตอบรับกับการกิน อยู่ หลับ และนอน ได้อย่างเหมาะสมกับปัจจุบัน

ตัวอย่างการปรับตัวทางสถาปัตยกรรมในชุมชนไทใหญ่

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับสถาปัตยกรรมของชุมชนพื้นที่ศึกษา หากจำแนกออกไปตามบทบาทหรือหน้าที่เฉพาะจะสามารถจำแนกออกเป็นสถาปัตยกรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อวัฒนธรรมที่มีร่วมกันของชุมชนชาวไทย และสถาปัตยกรรมที่มีหน้าที่สำคัญต่อวิธีการดำรงชีพในแต่ละครัวเรือน การปรับตัวทางสถาปัตยกรรมในชุมชนไทใหญ่เพื่อให้เกิดความยั่งยืนจะมีทิศทางที่แตกต่างกันตามการจำแนกข้างต้น

สถาปัตยกรรมมีบทบาทสำคัญต่อวัฒนธรรมที่มีร่วมกันของทั้งชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่ยังคงเกื้อหนุนให้เกิดคุณลักษณะของความยั่งยืน และเป็นภูมิทัศน์ที่มีแบบแผนพื้นถิ่นดั้งเดิม เช่น วัด ศาลเจ้าเมือง หรือหอหมู่บ้าน ควรมีการรักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมของภูมิทัศน์เหล่านั้นไว้อย่างสูงสุด ในขณะที่องค์ประกอบอย่างใหม่ เช่น ศาลาประชาคม ซึ่งเริ่มเข้ามาเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชุมชนไทยบางแหล่ง ก็ควรมีการสร้างภูมิทัศน์ที่เป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรม โดยแอบแฝงไว้ด้วยคติความเชื่อและจิตวิญญาณที่ผูกพันกับคุณลักษณะของความยั่งยืน เช่น ความพอเพียงและการพึ่งพาตนเอง

สถาปัตยกรรมมีหน้าที่สำคัญในการตอบรับวิถีในการดำรงชีพในแต่ละครัวเรือน เช่น เรือนพักอาศัย ยุงข้าว หรือเถียงนา ควรมีการปรับตัวทางภูมิทัศน์รวมถึงการใช้สอยพื้นที่ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมอย่างใหม่ที่แพร่กระจายเข้ามามากขึ้น เพื่อให้สถาปัตยกรรมกลุ่มนี้ยังคงทำหน้าที่ตอบรับกับวิถีชีวิตและพฤติกรรมของชาวไทยในยุคสมัยปัจจุบันได้ เช่น การคำนึงถึงความต้องการที่มากขึ้นในความเป็นส่วนตัวแบบคนเมืองของคนไทยรุ่นใหม่ อาจส่งผลให้การกั้นห้องของเรือนต้องมีความมิดชิดและเป็นสัดส่วนมากขึ้น การนำความสำคัญของรถยนต์เข้าร่วมไปกับการพิจารณาแนวคิดทางสถาปัตยกรรมไท เช่น ความต้องการพื้นที่จอดรถ การขยายขนาดประตูและรั้วทางเข้าเพื่อให้รถยนต์ผ่านเข้าออกได้ แต่การปรับเปลี่ยนในองค์ประกอบต่างๆ ของเรือน ควรคงลักษณะเด่นของสถาปัตยกรรมไทใหญ่

เอาไว้ เช่น รูปทรงหลังคา การยื่นส่วนอาคาร ปีกนก ผนัง (ชั้นวางของหรือช่อง) การเจาะช่องเปิดแบบฝาไหล (การระบายอากาศโดยพื้น-ผนัง) ความสูงอาคาร สัดส่วนของอาคาร เป็นต้น รวมถึงผังบริเวณของอาคารที่อาจต้องมีการปรับเปลี่ยน เช่น การมีที่จอดรถ แต่ทั้งนี้องค์ประกอบใหม่ในผังบริเวณที่เพิ่มขึ้นต้องไม่ขัดกับความเชื่อดั้งเดิมในการวางผังและการก่อสร้างเรือนเพื่อสืบทอดพัฒนาการและภูมิปัญญาพื้นถิ่นไว้ และควรมีการปลูกพืชพรรณแบบเดิมภายในผังบริเวณ โดยปลูกพืชหลายชนิดผสมกัน ซึ่งก็จะทำให้เกิดการพึ่งพากันตามธรรมชาติ โดยใช้พรรณไม้พื้นถิ่น (Native Plants) เป็นหลัก และพยายามให้มีการใช้ภูมิปัญญาพื้นถิ่นในการใช้ประโยชน์พืชพรรณเพื่อช่วยในการปรับสภาพภูมิอากาศให้เหมาะสม และช่วยป้องกันลมหนาวไม่ให้พัดเข้าสู่อาคาร เนื่องจากภูมิทัศน์เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งสั่งสมทางภูมิปัญญา เป็นคติความเชื่อที่เกื้อหนุนให้เกิดความยั่งยืน และเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่อีกด้วย

ภาพที่ 6.8 แสดงเรือนพักอาศัยที่มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแบบดั้งเดิมของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

อย่างไรก็ตาม แนวทางการปรับตัวทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับสถาปัตยกรรม ควรเลือกสรรวัสดุสมัยใหม่ในการก่อสร้างทดแทนการใช้ไม้หรือวัสดุธรรมชาติอื่นที่หาได้ยากและไม่คงทน เนื่องจากวัสดุสมัยใหม่มีความทนทานประหยัดค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างและหาซื้อได้ง่าย อย่างไรก็ตามควรใช้วัสดุก่อสร้างที่มีคุณลักษณะแสดงออกถึงเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชน สามารถสะท้อนถึงภูมิปัญญาดั้งเดิมได้ด้วย รวมถึงมีคุณลักษณะที่กลมกลืนและตอบรับกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

6.3 บทสรุปถึงความยั่งยืนในอนาคต

ความพยายามที่จะรักษารวมถึงการสร้างเสริมภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับการตั้งถิ่นฐานและลักษณะของชุมชนเพื่อแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไท และการยอมรับความเปลี่ยนแปลงไปของภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางสถาปัตยกรรม เพื่อให้ตอบรับกับวิถีชีวิตและพฤติกรรมในยุคสมัยปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่เช่นนี้อาจเป็นความยั่งยืนของชาวไทยพื้นที่ศึกษา แต่การคงอยู่หรือการเปลี่ยนแปลงในด้านใดที่ควรจะมีสัดส่วนมากกว่ากัน เพื่อให้เป็นคำตอบของชุมชนพื้นถิ่นที่ยั่งยืนและเป็นการยั่งยืนที่สืบทอดไปสู่อนาคต ย่อมไม่สามารถนำแบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในเชิงกายภาพที่ได้จากพื้นที่ศึกษามาเป็นคำตอบได้ เนื่องจากระดับมากน้อยของการคงอยู่และแปรเปลี่ยนไปทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่จะส่งผลต่อความยั่งยืน ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทเฉพาะที่แตกต่างกันของแต่ละชุมชน แบบแผนดั้งเดิมของการตั้งถิ่นฐานและลักษณะชุมชนอาจจะต้องรักษาไว้ให้คงอยู่ในระดับสูงสุด หากว่าวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีร่วมกันภายในชุมชนมีคุณลักษณะของความพอเพียง การพึ่งพาตนเอง และการพึ่งพิงธรรมชาติด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตนได้เป็นอย่างดีอยู่แล้ว ในขณะที่รูปแบบทางสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะส่วนพักอาศัยก็อาจไม่จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนออกไปจากแบบแผนดั้งเดิมเลยเช่นกัน หากว่าวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจากอดีตยังคงทำหน้าที่ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มให้ดำเนินไปได้อย่างสมดุลอยู่แล้วในปัจจุบัน

ข้อเสนอถึงแบบแผนทางภูมิทัศน์ที่ควรมีการคงอยู่และแปรเปลี่ยนไป จึงไม่ใช่คำตอบตายตัวที่สมบูรณ์สำหรับความยั่งยืนในอนาคตของชุมชนพื้นถิ่นทุกแห่ง แต่จะต้องได้รับการพิจารณาถึงบริบทเฉพาะที่แตกต่างกันจากอดีตจนถึงปัจจุบันของแต่ละแหล่งทางวัฒนธรรม เพื่อค้นหาระดับมากน้อยของการคงอยู่และแปรเปลี่ยนไปทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีความเหมาะสม ซึ่งแตกต่างกันไปตามความยั่งยืนของตนเอง อีกทั้งการพิจารณาถึงความยั่งยืนยังต้องวางอยู่บนพื้นฐานที่ครอบคลุมในทุกมิติอย่างโยงใยถึงกัน เนื่องจากความยั่งยืนมีมิติที่หลากหลายทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ หรือ สิ่งแวดล้อม และในบางแง่มุมยังสามารถขัดแย้งกันเองอยู่ภายในกรอบของความยั่งยืน เช่น หากกล่าวถึงความยั่งยืนในแง่ของการอนุรักษ์และการบริโภคทรัพยากรจากธรรมชาติ รูปแบบเรือนพื้นถิ่นดั้งเดิมก็อาจไม่ใช่ประเด็นหลักที่จำเป็นต้องทำการอนุรักษ์ เนื่องจากมีความสิ้นเปลืองของการใช้วัสดุจากธรรมชาติอยู่มาก อีกทั้งยังไม่คงทนโดยต้องมีการหาวัสดุใหม่มาทำการซ่อมแซมอยู่ตลอดเวลา ซึ่งน่าจะเหมาะสมกับชุมชนในอดีตที่มีขนาดเล็กและป่าชุมชนที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ยังมี

ความสามารถให้ผลิตผลหมุนเวียนได้ทันในการนำมาใช้เป็นวัสดุก่อสร้าง แต่สำหรับปัจจุบันในสถานการณ์ที่ทรัพยากรป่าไม้ลดน้อยลงอย่างรวดเร็ว วัสดุสมัยใหม่บางชนิดที่คงทนและราคาประหยัดกลับเป็นทางออกที่ดีในการลดความสิ้นเปลืองของการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติ แต่ในแง่ภูมิสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับทางวัฒนธรรม ลักษณะเช่นนี้ก็ส่งผลให้เอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิมหมดสิ้น พร้อมกับการสูญหายไป ในภูมิปัญญา คติความเชื่อ และวิถีชีวิตพื้นถิ่นที่เคยมีความยั่งยืน แต่เมื่อพิจารณากลับเข้ามาในแง่ภูมิของความยั่งยืนทางเศรษฐกิจการท่องเที่ยว สถาปัตยกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่ วัด ศาลเจ้าเมือง ลงมาจนถึงเรือนพื้นถิ่นดั้งเดิมของชาวไทใหญ่ นับเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการรักษาความงามทางเอกลักษณ์ในด้านรูปแบบ สัดส่วน ไปจนถึงวัสดุในการก่อสร้างแบบดั้งเดิม เพื่อการดึงดูดนักท่องเที่ยว หากแต่รูปการณ์เช่นนั้นก็อาจเป็นการรักษาคุณค่าภายนอกเพียงฉาบหน้าเพื่อเงินตรา ซึ่งไม่มีคุณค่าภายในทางจิตใจ และส่งผลย้อนกลับมาที่การสั่นคลอนทางสังคมวัฒนธรรมชาวไทใหญ่ โดยการละทิ้งความผูกพันและการละทิ้งความสำคัญอย่างแท้จริงในภูมิทัศน์ วัฒนธรรมที่ชาติพันธุ์ของตนเองได้สร้าง สัมผัส และใช้อาศัยอยู่จากอดีต มาถึงปัจจุบัน

การแสวงหาความยั่งยืนของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง จึงไม่อาจค้นพบได้หากยึดติดอยู่บนมุมมองในด้านใดด้านหนึ่ง หรือมีวิจรรณญาณในลักษณะใดเป็นที่ตั้งอยู่ก่อนเพียงด้านเดียว การนำเสนอทางออกเพื่อมุ่งไปสู่ความยั่งยืนก็เช่นกัน สิ่งนั้นไม่อาจที่จะนำพาความยั่งยืนที่แท้จริงมาสู่ชุมชนนั้นๆ ได้ หากขาดความเป็นองค์รวมของการมองภาพที่ครอบคลุม และขาดทางออกที่ครอบคลุมถึงความยั่งยืนในทุกมิติทางวัฒนธรรม

บทที่ 7

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

7.1 บทสรุปของการศึกษา

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนพื้นถิ่นที่ยังยืนเป็นคำถามเริ่มต้นของการศึกษา ซึ่งส่งผลให้มีความพยายามมุ่งเน้นทำความเข้าใจและวิเคราะห์ถึงแบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะชุมชน จนถึงสถาปัตยกรรม ระหว่างชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนกับชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตตอง ประเทศจีน เพื่ออธิบายว่าปัจจัยใดทางวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนาการทางภูมิทัศน์ และภูมิทัศน์ลักษณะใดที่เกื้อหนุนให้ความยั่งยืนยังคงอยู่หรือก่อตัวขึ้นในมิติทางวัฒนธรรม

แบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมระหว่างพื้นที่ศึกษาทั้งสองแหล่งมีทั้งความเหมือนและความแตกต่างจากกัน สถานะของความล่อแหลมต่อการเปลี่ยนแปลงและผันแปรไปตามการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของชนต่างกลุ่มเป็นภาพแรกที่ปรากฏร่วมกัน เนื่องจากชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนรับเอาวัฒนธรรมจากชาวไทยและความเป็นคนเมืองเข้ามามากขึ้น ในขณะที่ชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตตองรับเอาวัฒนธรรมจากชาวจีนและความเป็นคนเมืองเข้ามาเช่นกัน ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญทำให้ภูมิทัศน์ของพื้นที่ทั้งสองแหล่งแปรเปลี่ยนออกไปจากภูมิทัศน์ดั้งเดิมทางวัฒนธรรมของตนเอง แต่เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยแวดล้อมที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์ในระดับต่าง ๆ แล้ว พบว่าพื้นที่ศึกษาทั้งสองแหล่งกลับมีความแตกต่างจากกัน เนื่องจากอยู่ในสถานะของการผสมผสานและการกลืนกลายทางวัฒนธรรมที่ไม่เหมือนกัน ชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนอยู่ในสถานะของการผสมผสานที่กำลังมุ่งเข้าสู่การกลืนกลายทางวัฒนธรรมไปกับชาวไทย ในขณะที่ชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตตองอยู่ในสถานะของการผสมผสานแต่ไม่มีแนวโน้มที่จะกลืนกลายไปกับชาวจีน การดำรงสถานะที่แตกต่างกันเช่นนี้ส่งผลให้เกิดจุดพิกัดของความผันแปรทางภูมิทัศน์ ตำแหน่งดังกล่าวชี้ให้เห็นให้ภูมิทัศน์ในระดับการตั้งถิ่นฐานและลักษณะชุมชนแบ่งแยกออกมาจากสถาปัตยกรรมส่วนพักอาศัย และเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงระดับการเปลี่ยนแปลงระหว่างการผลิตผสมผสานกับการกลืนกลายของชุมชน

ชุมชนที่เกิดการผสมผสานแต่ไม่กลืนกลายทางวัฒนธรรม มีภูมิทัศน์ในระดับการตั้งถิ่นฐานและลักษณะชุมชนที่คงคุณลักษณะตามแบบแผนดั้งเดิมอยู่มาก โดยเป็นวัฒนธรรมที่สะท้อนออกมาจากวัฒนธรรมที่มีร่วมกันของทั้งชุมชน และมีเพียงภูมิทัศน์ในระดับสถาปัตยกรรมส่วนพัก

อาศัยที่เปลี่ยนแปลงออกไป โดยเป็นวัฒนธรรมที่รองรับการดำรงชีพทั้งการกินอยู่หลับนอนของแต่ละครัวเรือน ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนและผสมผสานไปกับวัฒนธรรมของชนต่างกลุ่มเพื่อการสื่อสารทางสังคม เศรษฐกิจที่เปิดกว้างและเข้าถึงกันมากขึ้นในปัจจุบัน

ชุมชนที่เกิดการผสมผสานและใกล้ชิดเข้าไปสู่การกลืนกลายทางวัฒนธรรมมีความแปรเปลี่ยนทางภูมิทัศน์ในทุกระดับที่มากกว่า เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการผสมผสานกับชนต่างกลุ่มไม่ได้หยุดอยู่เพียงแต่การปรับเปลี่ยนในสถาปัตยกรรมส่วนพักอาศัยเท่านั้น แต่ได้ก้าวข้ามจุดพิกัดทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมไปสู่การกลืนกลาย โดยส่งผลให้ลักษณะของชุมชนและการตั้งถิ่นฐานแปรเปลี่ยนออกไปตามวัฒนธรรมอย่างใหม่

เมื่อนำรูปการณ์ที่เกิดขึ้นของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นใต้ลงมาพิจารณาถึงทิศทางความยั่งยืนในอนาคต พบว่าการผสมผสานโดยไม่กลืนกลายทางวัฒนธรรมเป็นแบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกื้อหนุนให้เกิดความยั่งยืน โดยเป็นทั้งความยั่งยืนภายในกลุ่มของตนเองและเป็นความยั่งยืนระหว่างกลุ่มชนต่างวัฒนธรรม ความยั่งยืนภายในกลุ่มเกิดขึ้นจากการรักษาศูนย์กลางทางจิตใจที่ผูกพันอยู่กับข้าว ที่ดิน พุทธศาสนา รวมถึงความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้มีการอยู่อาศัยที่พึงพิงและพึงพาธรรมชาติ เกิดความพอเพียง การพึ่งพาตนเอง และการบริโภคอย่างพอประมาณ สำหรับความยั่งยืนระหว่างชนต่างกลุ่ม เกิดขึ้นจากการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมบางด้านในวิถีการดำรงชีพของตนให้ผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมของชนกลุ่มอื่นที่ห้อมล้อมตนเองอยู่ ซึ่งเป็นเสมือนการลดระยะห่างทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการสื่อสารต่อกันที่ง่ายขึ้น ในขณะที่การผสมผสานที่มุ่งเข้าสู่การกลืนกลายทางวัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน แม้ว่าจะเป็นสถานะของการหลอมรวมที่ส่งผลให้กลุ่มตนกลายเป็นพวกเดียวกันกับชนกลุ่มใหญ่ ซึ่งเป็นความยั่งยืนระหว่างกลุ่ม แต่กลับเป็นการละทิ้งความยั่งยืนภายในกลุ่มตน เนื่องจากวัฒนธรรมอย่างใหม่ที่ตนเองกำลังเข้าไปครอบครองและยึดถือ นั่น หันเหให้ชุมชนเกิดผลกระทบของการครอบงำและดักดวงอรรถประโยชน์สูงสุดจากธรรมชาติซึ่งเป็นทิศทางที่หักเหออกไปจากความยั่งยืน

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ที่ยั่งยืน จึงควรมีแบบแผนของการคงอยู่และแปรเปลี่ยนไป แก่นแท้หรือหัวใจของวัฒนธรรมไทใหญ่ ซึ่งต้องคงไว้แม้ว่าจะมีการปรับตัวในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน คือ การรักษาอัตลักษณ์ทางภูมิทัศน์ของการตั้งถิ่นฐานและลักษณะของชุมชน โดยรักษาศูนย์กลางทางจิตใจที่สัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานขนาดเล็ก เกาะกลุ่มและทิศทางการวางผังที่มีองค์ประกอบของพุทธและมีเป็นศูนย์กลางของชุมชน ในขณะที่การปรับตัวท่ามกลางความผันแปรทางวัฒนธรรม คือ การ

ปรับเปลี่ยนวิธีการดำรงชีพที่สัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงทางด้านพื้นที่ใช้สอยของสถาปัตยกรรมในส่วนพักอาศัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการผสมผสานสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นกับปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเศรษฐกิจที่มีต่อชนกลุ่มอื่น

การรักษาอัตลักษณ์และการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่เป็นข้อค้นพบของการศึกษา นับเป็นแบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมลักษณะหนึ่ง ที่เกื้อหนุนให้เกิดความยั่งยืน แต่คงไม่ใช่คำตอบที่สมบูรณ์ในแนวคิดทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนพื้นถิ่นไทย-ไทกับความยั่งยืนในอนาคต เนื่องจากการสรรค์สร้างความยั่งยืนบนพัฒนาการที่ไม่หยุดนิ่ง ต้องได้รับการพิจารณาถึงบริบทแวดล้อมที่เกิดขึ้นเฉพาะแต่ละแหล่ง โดยไม่อาจผูกติดอยู่กับแบบแผนดั้งเดิมหรือรูปการณ์ใดๆ ทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทิศทางความยั่งยืนของชุมชนหนึ่งอาจจะไม่ใช่คำตอบที่ถูกต้องสำหรับอีกชุมชนหนึ่ง เช่นเดียวกันกับข้อค้นพบในทิศทางที่หักเหออกไปจากความยั่งยืนอาจจะกลับกลายเป็นทางออกเพื่อไปสู่ความยั่งยืน หากวัฒนธรรมอย่างใหม่ที่ชุมชนนั้นๆ กำลังมุ่งเข้าไปครอบครองได้เกื้อหนุนให้เกิดคุณลักษณะของความมั่นคงทางสังคม เศรษฐกิจ และจิตใจ ความยั่งยืนในอนาคตของชุมชนพื้นถิ่นไทย-ไทยจึงไม่ใช่อาณาเขตพรมแดนที่จำกัดอยู่แค่วัตถุหรือภูมิทัศน์ลักษณะใดลักษณะหนึ่ง แต่เป็นสิ่งที่ครอบคลุมถึงทุกมิติทางวัฒนธรรมที่ซ่อนเร้นอยู่ภายใต้ภาพลักษณ์ที่ไม่สามารถหยุดนิ่งได้ ท่ามกลางกระแสความผันแปรทางสังคมเศรษฐกิจที่ชุมชนพื้นถิ่นแทบทุกแห่งกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน

7.2 ข้อเสนอแนะในการศึกษาต่อไป

การศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ ส่งผลให้เกิดความเข้าใจในแบบแผนและพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม ปัจจัยที่เกี่ยวข้องและข้อสรุปถึงคุณลักษณะทางภูมิทัศน์ของชุมชนชาวไทที่จะต้องคงไว้แม้ว่าจะมีการปรับตัวในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ไปจนถึงแบบแผนของการปรับตัวทางภูมิทัศน์ท่ามกลางความผันแปรทางวัฒนธรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนพื้นถิ่นไทย-ไทยกับความยั่งยืนในอนาคตเป็นหัวใจสำคัญที่ควรได้รับการศึกษาเพิ่มเติม เพื่อการยืนยันหรือสนับสนุนผลจากการศึกษาในครั้งนี้ รวมถึงการศึกษารวสอบและชี้ให้เห็นข้อบกพร่องของผลจากการศึกษานี้ เพื่อนำเสนอถึงแนวทางที่มีความเป็นไปได้อื่น เนื่องจากมิติของความยั่งยืนมีความซับซ้อนครอบคลุมปัจจัยในหลายด้าน การศึกษาในขั้นตอนต่อไปที่มีความหลากหลายย่อมเป็นคุณประโยชน์ต่อการค้นหาคำตอบที่ถูกต้องและมีความหนักแน่นมากยิ่งขึ้น

การศึกษาในขั้นต่อไป ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่แหล่งอื่นในที่ตั้งที่มีลักษณะสภาพแวดล้อมแตกต่างกันออกไป เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในพม่า เนื่องจากภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่แม้ว่าจะมีรากเหง้าหรือวัฒนธรรมเดียวกันจากอดีต แต่เมื่อมีการอพยพมาตั้งรกรากถิ่นฐานในพื้นที่ต่างกันทั้งทางสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ การเมือง การปกครอง และเศรษฐกิจนั้น พัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมย่อมมีความแตกต่างกัน และอาจจะมีส่วนที่คล้ายคลึงกันกับชุมชนไทใหญ่แหล่งอื่นๆ แอบแฝงอยู่ แบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เหมือนและต่างกันในบริบทแวดล้อมอันหลากหลายนี้เป็นประเด็นที่น่าสนใจเนื่องจากสามารถได้รับประโยชน์จากการศึกษาอันได้แก่

- เข้าใจถึงแก่นแท้หรือหัวใจของวัฒนธรรมไทใหญ่ที่ต้องคงไว้แม้ว่าจะมีการปรับตัวในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน
- เข้าใจถึงพัฒนาการทั้งที่เหมือนและแตกต่างออกจากกัน ซึ่งสืบเนื่องไปถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อสถานการณ์นั้นๆ
- เข้าใจถึงอิทธิพลของสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพของหมู่บ้านพื้นถิ่น/ชุมชนไทใหญ่
- เข้าใจถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในการออกแบบสถาปัตยกรรมที่ตอบสนองต่อการใช้งาน สภาพแวดล้อม ภูมิประเทศและภูมิอากาศ วัสดุในการก่อสร้างที่แตกต่างกันได้อย่างเหมาะสมในแต่ละพื้นที่
- เข้าใจถึงทัศนคติ ความเชื่อ และวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับลักษณะทางกายภาพของชุมชนไทใหญ่
- เข้าใจถึงภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตของชาวไทใหญ่ ซึ่งสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม เพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชนไท-ไทยในอนาคต

บรรณานุกรม

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการ
 อำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.
วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา
จังหวัดแม่ฮ่องสอน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

งามพรรณ เวชชาชีวะ ผู้แปล. ชนชาติใด: สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียม
ประเพณีใดในสิบสองปันนา. เชียงใหม่: สุวิทย์บุ๊คเซนเตอร์, 2536.

จุฬาลักษณ์. ชนชาติใด: สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีใดในสิบ
สองปันนา. แปลโดย งามพรรณ เวชชาชีวะ. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พริ้น
 ตังเฮาส์, 2536.

เจริญ ทวีบุญ. สัมภาษณ์เมื่อ 25 พฤษภาคม 2546.

เจ้ายันฟ้าแสนหวี. ประวัติศาสตร์ไทใหญ่: พื้นที่ตอนกลาง. แปลโดย สมปอง
 ไตตุ้มแก่น และ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ตรัสวิน,
 2544.

ชัยสิทธิ์ ตำนกิตติกุล และคณะ. "ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชุมชนไทใหญ่:
 กรณีศึกษา บ้านปางหมู บ้านต่อแพ และบ้านเมืองปอน จ.
 แม่ฮ่องสอน." ใน โครงการ "ภูมิปัญญาพัฒนาการและความสัมพันธ์
 ระหว่างกันของเรือนพื้นถิ่นไทย-ไท: คุณลักษณะของสถาปัตยกรรม
 สิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น." รายงานความก้าวหน้ารอบปีที่ 1 ทุน
 ส่งเสริมกลุ่มวิจัย เมธีวิจัยอาวุโส สกว. ณ. ห้องมหามาลาปราบ
 ปรักษ์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 27
 กันยายน 2546.

ชัยสิทธิ์ ตำนกิตติกุล และสิงหนาท แสงสีหนาท. "ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชุมชน
 ไทใหญ่: กรณีศึกษา แคว้นใต้คง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน."
 ใน โครงการ "ภูมิปัญญาพัฒนาการและความสัมพันธ์ระหว่างกันของ
 เรือนพื้นถิ่นไทย-ไท: คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมใน
 เรือนพื้นถิ่น." รายงานความก้าวหน้ารอบปีที่ 2 ทุนส่งเสริมกลุ่มวิจัย
 เมธีวิจัยอาวุโส สกว. ณ. ห้องมหามาลาปราบปรักษ์ คณะ
 สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 9 ตุลาคม 2547.

โชติมา จตุรงค์. สัมภาษณ์เมื่อ 7 กรกฎาคม 2546.

ธนสิทธิ์ เนื่อนวลจันทร์. สัมภาษณ์เมื่อ 24 กรกฎาคม 2546.

ประคอง นิมนานเหมินท์ และ เรืองวิทย์ ลิมปนาท, บรรณาธิการ. คนไทใต้คง:
ไทใหญ่ในยูนนาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
 2538.

- ปริศนา พรหมมา และมนตรี จันทวงศ์. ชุมชนท้องถิ่นกับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ. เชียงใหม่: โครงการพัฒนาลุ่มน้ำภาคเหนือ โดยองค์กรชุมชน, 2541.
- ไป๋ ฉุน. ไทศึกษาในเมืองจีน. กรุงเทพฯ: อัลฟ่าพับลิชชิ่ง, 2545.
- ยศ สันตสมบัติ. ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. เชียงใหม่: นพบุรุษการพิมพ์, 2542.
- ยศ สันตสมบัติ. หลักช้าง: การสร้างใหม่ของอัตลักษณ์ไทในใต้คง. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2543.
- ยุ่น ยาวเรศ. สัมภาษณ์เมื่อ 3 มิถุนายน 2546.
- วรฎิยา หุ่นเจริญ. โครงสร้างเรือนไต่ บ้านปางหมู หมู่ 1 ต. ปางหมู อ. เมือง จ. เชียงใหม่. กรุงเทพฯ: ไม่ปรากฏแหล่งพิมพ์, 2541.
- สมคิด จิรทัศน์กุล. สัมภาษณ์เมื่อ 3 กรกฎาคม 2546.
- สมพงศ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์. ประวัติศาสตร์ไทใหญ่. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2544.
- ส. หยกฟ้า. ตำราปลูกสร้างอาคารบ้านเรือน. กรุงเทพฯ: ดวงแก้ว, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์.
- สุทัศน์ กันทะมา. การคงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวไทใหญ่. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา นอกระบบ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.
- สุมิตร ปิติพัฒน์ และ เสมอชัย พูลสุวรรณ. “ไท” และ “จ้วง” ในมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน: บทวิเคราะห์จากข้อมูลภาคสนาม. กรุงเทพฯ: ส่องสยาม, 2543.
- เสนอ นิลเดช. สัมภาษณ์เมื่อ 2 กรกฎาคม 2546.
- เสมอชัย พูลสุวรรณ. “ถกทฤษฎีใหม่เรื่องของคนไตในมณฑลยูนนานและประเทศสาธารณรัฐเมียนมาร์ตอนบน.” เอกสารประกอบการสัมมนา เสนอที่ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2547. (อัดสำเนา)
- ศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้าน กองส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ร่วมกับศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานศึกษาธิการ ภาคเหนือตอนบน. วัฒนธรรมพื้นบ้าน: ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีภาคเหนือตอนบน. ไม่ปรากฏแหล่งพิมพ์, 2531.
- หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. ประวัติหมู่บ้าน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน. ไม่ปรากฏแหล่งพิมพ์, 2540.

อรศิริ ปาณินท์. บ้านและหมู่บ้านพื้นถิ่น. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538.

อุกฤษฏ์ แสงนาม. สัมภาษณ์เมื่อ 22 พฤษภาคม 2546

เอกวิทย์ ณ ถลาง. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัว
ของชาวบ้านไทย: ภาพรวมภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์
พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2544.